Gemeente
Haarlem

Kadernota 2019

Kadernota

2019

gemeente Haarlem

Inhoudsopgave

1 Hoofdlijnen coalitieprogramma 4
1.1 Inleiding 4
1.2 Cluster sociaal 5
1.3 Cluster fysiek 11
1.4 Cluster burger en bestuur 14
1.5 Duurzaamheid 15
1.6 Gebiedsprogramma 20

2 Ontwikkelingen meerjarenraming en financiële positie 22
2.1 Ontwikkeling Nederlandse economie 22
2.2 Financiële ontwikkeling en meerjarenraming 23
2.4 Verwerking richtlijnen begroting 2020-2024 29
2.5 Uitkomsten financiële voortgangsrapportage 29
2.6 Actualisatie IP 30
2.7 Voorstellen voor beleidsintensiveringen 30
2.8 Ontwikkeling algemene reserve, reserve sociaal domein, reserve groei en risico's 35

3 Financiële voortgangsrapportage 2019 37
3.1 Financiële voortgangsrapportage 2019 37
3.2 Neutrale wijzigingen 39
3.3 Reservemutaties 42
3.4 Aanvulling beleidsindicatoren 44

4 Investeringen en MPG/Grondbeleid 46
4.1 Actualisatie Investeringsplan 2020-2024 46
4.2 Veranderingen Investeringsplan 2020-2024 48
4.3 Hoofdlijnen MPG/grondbeleid 54

5 Belastingen en woonlasten 57
5.1 Uitgangspunten 57
5.2 Haarlem vergeleken met andere gemeenten 57
5.3 Nieuwe ontwikkelingen 58
5.4 Ontwikkeling Haarlemse woonlasten 61

6 Bedrijfsvoering 62

7 Capaciteitsplanning en -behoefte 66

8 Besluit 73

Bijlage 1: MPG 77
Bijlage 2: Begrotingskader 78
Bijlage 3: Toelichting beleidsintensiveringen 81
Bijlage 4: Aanvulling beleidsindicatoren 89
Bijlage 5: Toelichting op nieuwe en hogere investeringen 110
Bijlage 6: Richtlijnen Programmabegroting 2020-2024 114
Bijlage 7: Begrotingswijziging Kadernota 2019 118

1 Hoofdlijnen coalitieprogramma

1.1 Inleiding

De Kadernota 2019 geeft de beleidskaders aan waarbinnen de Programmabegroting 2020 - 2024 wordt opgesteld. In 2018 heeft de nieuwe coalitie het ambitieuze programma 'Duurzaam Doen' opgesteld voor de periode tot 2022. Deze kadernota is na een jaar van deze nieuwe coalitieperiode de tweede kadernota van het college.

De ambities die de coalitie vorig jaar presenteerde, liggen hoog. Deze ambities vragen niet alleen investeringen, maar ook de nodige capaciteit binnen de organisatie. Haarlem bereidt de groei van de stad voor en tegelijk ontstaat daardoor druk op de reguliere activiteiten. De gemeente krijgt minder inkomsten van het Rijk in de algemene uitkering. Tevens ontstaat er druk vanwege de opgaven in het sociaal domein door oplopende tekorten. Deze ontwikkelingen maken dat de financiële ruimte nu beperkt is en vraagt om een nadere uitwerking. Hierdoor ligt er nu een relatief beleidsarme kadernota voor u.

De financiële situatie in het sociaal domein is flink verslechterd. De oorzaken liggen voor een groot deel buiten de gemeente. De rijkskortingen zorgen voor grote financiële druk. Er worden meer inwoners bereikt: die toename van cliënten in zorg, leidt bij gebrek aan financiële compensatie door het Rijk, tot tekorten. Landelijk is er sprake van dezelfde ontwikkeling. Het financiële tekort op de jeugdzorg bedraagt over 2018 € 3,2 miljoen. Een beeld dat in 2019 en verder niet zal veranderen. Ook de uitvoering van de Wmo nadert op onderdelen de financiële grenzen en op onderdelen is sprake van overschrijdingen.

De uitgaven stijgen door een toename van cliënten in zorg, stijgende prijzen en een combinatie van beide. Ten opzichte van de Programmabegroting 2019 nemen, met name in 2019 en 2020, de verwachte tekorten fors toe. De bufferfunctie van de reserve Sociaal domein is daardoor eind 2020 nagenoeg uitgeput. Al deze ontwikkelingen maakt het noodzakelijk stevige maatregelen te treffen om deze neerwaartse lijn om te buigen. In deze kadernota is een aantal ramingsbijstellingen verwerkt. Volgend jaar zullen de structurele en ingrijpende maatregelen voorgelegd worden.

Mogelijk komen er in de Meicirculaire 2019 extra middelen beschikbaar vanuit het Rijk. De signalen in de media lijken dat te bevestigen. Om hoeveel het exact gaat, voor welke periode en onder welke voorwaarden, is nog onduidelijk. Een eventuele bijstelling zal in het geheel van de te treffen maatregelen meegenomen worden.

Bij de bepaling van de woonlasten is te zien dat door nieuwe ontwikkelingen de rioolheffing daalt en dat de afvalstoffenheffing minder stijgt dan was voorzien. Daartegenover staat een beperkte stijging van de OZB, omdat de waardestijging van huizen in Haarlem hoger is dan elders in het land. Door deze waardestijging verlaagt het Rijk de algemene uitkering aan Haarlem.

De ontwikkeling van de groei van Haarlem vordert gestaag. Het proces binnen de ontwikkelzones om de groei van Haarlem mogelijk te maken vergt veel tijd, aandacht en inzet van de organisatie. De opgave is complex, omdat er veel belanghebbenden zijn waarmee de gemeente samenwerkt. Met name de inpassing van het mobiliteitsvraagstuk, de duurzaamheidsopgave en het

voorzieningenniveau dat meegroeit met het aantal woningen, vragen extra inzet, terwijl de reguliere dienstverlening en ontwikkelingen per beleidsprogramma ook aandacht vragen. Ook worden knelpunten ervaren bij een groeiende stad die meer vraagt van de gemeente, terwijl de organisatie uit een langere periode komt waarin sterk bezuinigd is op de capaciteit.

Het college stelt voor om de ingeslagen weg met investeringen vast te houden, met behoud van de gezonde financiële positie. Deze kadernota is de uitwerking van het coalitieprogramma na een jaar, met de financiële onderbouwing van de keuzes die nu voorliggen. Er wordt op hoofdlijnen aangegeven in welke zaken geïnvesteerd wordt en hoe dat gefinancierd wordt, met uitgebreidere toelichtingen per onderwerp. Na vaststelling van de kadernota volgt de verdere uitwerking in de Programmabegroting 2020 - 2024.

Het versterken van de organisatiecapaciteit zal in de aanloop naar de Programmabegroting 2020 en de Kadernota 2020 nog nadere uitwerking en aandacht vragen. Nadere voorstellen hierover worden vanzelfsprekend aan de gemeenteraad ter besluitvorming voorgelegd. Het college wil een verstandig financieel beleid voeren en vooral samen met de stad de ontwikkeling van Haarlem verder vormgeven en uitbouwen.

1.2 Cluster sociaal

Financiële ontwikkelingen sociaal domein
Het college heeft in de Programmabegroting 2019 – 2023 aangekondigd in de Kadernota 2019 in te gaan op maatregelen om de inkomsten en uitgaven in het sociaal domein in evenwicht te brengen. In de periode tussen de Programmabegroting 2019 en deze Kadernota 2019 heeft zich een aantal ontwikkelingen voorgedaan, dat effect heeft op de raming in de Programmabegroting 2019. In deze paragraaf worden de ontwikkelingen (in de vorm van onvermijdelijke uitgaven) en maatregelen toegelicht. Het effect op de reserve Sociaal domein wordt zichtbaar gemaakt en tenslotte wordt een aantal (financiële) voorstellen gedaan.

Een belangrijke constatering is dat het prijsrisico, dat al in de Programmabegroting 2019 is gemeld, zich bij veel producten en/of domeinen expliciet voordoet. Dit leidt op diverse onderdelen tot extra uitgaven die niet binnen de bestaande budgetten opgevangen kunnen worden. Vanwege onderbestedingen in de afgelopen jaren, kan het prijseffect soms binnen de bestaande ruimte opgevangen worden. Het gevolg is dat op deze onderdelen dus geen sprake meer is van voordelen, in tegenstelling tot voorgaande jaren.

In de Programmabegroting 2019 is het tekort Jeugd nog als risico opgenomen (€ 3,0 miljoen). Over 2018 is een tekort Jeugd ruim € 3,0 miljoen in de Jaarrekening 2018 opgenomen. Deze uitkomst sluit aan bij het landelijke beeld. Omdat het tekort structureel lijkt te zijn, is het risico in deze kadernota als structureel tekort voor 2019 en verder opgenomen.

Het gevolg van deze ontwikkelingen is dat de tekorten met name in 2019 en 2020 fors oplopen. Er is sprake van een serieus financieel probleem, waarvan de oorzaak grotendeels buiten de invloed van de gemeente ligt. De doorgevoerde kortingen vanuit het Rijk leiden nu landelijk tot grote druk. De afgelopen jaren zijn weliswaar meer inwoners bereikt, maar de toename van cliënten in zorg, leidt bij gebrek aan financiële compensatie door het Rijk, tot tekorten. Zonder stevige maatregelen zal het niet lukken de neerwaartse lijn om te buigen. Dat is de grote opgave in de komende periode.

Daarnaast leidt de landelijke druk op het Rijk mogelijk tot beweging bij het Rijk. Zie bijvoorbeeld de open (brand)brief die de VNG begin mei heeft gepubliceerd. Mogelijk zal uit de Meicirculaire 2019

van het Rijk blijken dat er extra incidentele middelen beschikbaar worden gesteld. De berichten daarover in de media lijken dit al te bevestigen. Wat dit voor Haarlem betekent, is nog onduidelijk en is in deze Kadernota dus nog niet meegenomen.

Onvermijdelijke uitgaven

Effecten invoering abonnementstarief Wmo voorzieningen

Op 1 januari 2019 is het abonnementstarief van kracht geworden. In de Programmabegroting 2019 is dat als een risico van € 800.000 opgenomen. Uit de analyse van de eerste maanden blijkt dat de uitgaven stijgen: het aantal meldingen en aanvragen neemt toe. Dit wordt nu als onvermijdelijke uitgave opgenomen.

Tarieven Huishoudelijke ondersteuning

In de contracten met de aanbieders van Huishoudelijke ondersteuning (HO) is vastgelegd op welke wijze de tarieven jaarlijks worden geïndexeerd. De tarieven voor 2019 zijn in november 2018 vastgesteld. Door de grote zorgaanbieders is aangegeven dat met deze tarieven het personeel niet volgens de nieuwe CAO betaald kan worden. Aan de aanbieders is daarom voorgesteld de tarieven voor 2019 en 2020 te verhogen met een toeslag per uur. De lasten voor de gemeente stijgen daardoor met € 400.000 structureel.

Tarieven Jeugd

In 2018 hebben verschillende aanbieders van jeugd- en opvoedhulp tijdens het aanbestedingstraject ambulante jeugdzorg aangegeven dat voor een aantal producten onvoldoende rekening is gehouden met de niet-declarabele uren. De tarieven zijn opnieuw beoordeeld en de uitkomst hiervan is dat de tarieven verhoogd moeten worden, waardoor de lasten voor de gemeente met € 120.000 structureel toenemen.

Tarieven Gecertificeerde Instellingen

De aanbesteding Gecertificeerde Instellingen (GI's) is opnieuw gedaan met hogere tarieven. Hierdoor is door een aantal instellingen wel ingeschreven en per 1 januari 2019 gegund. De tarieven zijn in 2019 gemiddeld 3,5% gestegen ten opzichte van 2018, waardoor de lasten voor de gemeente stijgen met € 100.000 structureel.

Aanbesteding hulpmiddelen en vervoer

In 2018 is de aanbesteding hulpmiddelen gepubliceerd. In 2019 wordt er gegund. De verwachting is dat de inschrijvingen fors hoger zullen liggen dan de afgelopen periode, waardoor de totale kosten hoger liggen. De verwachting is dat deze extra lasten net binnen het geraamde budget voor hulpmiddelen passen.

In 2019 wordt ook het leerlingenvervoer (als onderdeel van het doelgroepenvervoer) opnieuw aanbesteed. Ook hier is de verwachting dat door de stijgende prijzen in de sector, sprake zal zijn van hogere inschrijvingen, met als gevolg hogere kosten. De extra lasten passen vermoedelijk net binnen het geraamde budget.

Veilig Thuis (2019/90774)

In 2018 is onderzoek gedaan naar de organisatorische inbedding van Veilig Thuis. Tegelijkertijd werd duidelijk dat er vanuit Veilig Thuis een stevige financiële vraag voor 2019 en verder lag. Eind 2018 werd ook duidelijk dat er sprake is van wachtlijsten bij Veilig Thuis. De afgelopen periode zijn al deze knelpunten in kaart gebracht met als conclusie dat Veilig Thuis zonder aanvullende middelen de gewenste en gevraagde verbeteringen en de extra (wettelijke) taken niet kan realiseren. In de vergadering van 18 april 2019 heeft de raad besloten voor 2019 € 500.000 beschikbaar te stellen en de bedragen voor 2020 en verder in de kadernota op te nemen.

Samengevat leidt dit tot onderstaande reeks:

Onvermijdelijke uitgaven	2019		2020		2021		2022		2023	
1. Effect invoering abonnementstarief	800	n	800	n	800	n	800	n	800	n
2. Tarieven huishoudelijke ondersteuning	400	n	400	n	400	n	400	n	400	n
3. Tarieven Jeugd	120	n	120	n	120	n	120	n	120	n
4. Tarieven GI	100	n	100	n	100	n	100	n	100	n
5. Tarieven hulpmiddelen en vervoer	0	n	0	n	0	n	0	n	0	n
6. Veilig Thuis	500	n	700	n	500	n	500	n	500	n
Saldo onvermijdelijke uitgaven	**1.920**	**n**	**2.120**	**n**	**1.920**	**n**	**1.920**	**n**	**1.920**	**n**

Maatregelen
Door de autonome tegenvallers verslechtert het meerjarenbeeld. De maatregelen om dat beeld om te buigen lopen via twee sporen.

Spoor 1: ramingsbijstellingen
In de Meicirculaire 2018 heeft het Rijk meerjarig loon- en prijscompensatie aan de budgetten sociaal domein toegekend. Deze reeks wordt ingezet om de autonome tegenvallers te dekken, die verband houden met prijs en/of volumeontwikkeling. Daarnaast zijn de huidige ramingen opnieuw doorgelopen. Dat proces heeft tot een aantal ramingsbijstellingen geleid die per saldo het volgende opleveren:

Ramingsbijstellingen	2019		2020		2021		2022		2023	
Saldo ramingsbijstellingen	**-104**	**v**	**-2.155**	**v**	**-3.802**	**v**	**-5.542**	**v**	**-5.223**	**v**

Spoor 2: aanpak tot herijking 2020
Er zijn meer maatregelen nodig om tot een structureel evenwicht tussen inkomsten en uitgaven te komen. Daarom is gestart met een analyse op beleid, sturing en beheersing naar de structurele oorzaken voor het ontstaan van het tekort. Deze analyse moet leiden tot verbetervoorstellen die structureel bijdragen aan een betere financiële balans in het sociaal domein.

In spoor 2 wordt nadrukkelijk meer aandacht besteed aan de mogelijkheden tot sturing, zoals aan welke knoppen gedraaid kan worden, welke prikkels er in het stelsel zijn ingebouwd, hoe het samenspel tussen aanbieders en gemeente is vormgegeven en hoe de toegang is georganiseerd. De resultaten hiervan zullen volgend jaar bij de herijking 2020 vertaald worden.

Het financiële beeld samengevat
In onderstaand overzicht is de nieuwe meerjarenraming sociaal domein opgenomen. De eerste drie jaar (2019 – 2021) blijft een negatief resultaat zichtbaar en zal de reserve Sociaal domein ingezet moeten worden om het tekort op te vangen. Daarna is de raming zo goed als neutraal.

	2019		2020		2021		2022		2023	
Actuele stand (begroting 2019)	1.104	n	927	v	442	n	442	n	442	n
Tekort Jeugd	3.000	n	3.000	n	3.000	n	3.000	n	3.000	n
(verwacht) Saldo	**4.104**	**n**	**3.927**	**n**	**3.442**	**n**	**3.442**	**n**	**3.442**	**n**
Onvermijdelijke uitgaven	**2019**		**2020**		**2021**		**2022**		**2023**	
1. Effect invoering abonnementstarief	800	n	800	n	800	n	800	n	800	n
2. Tarieven huishoudelijke ondersteuning	400	n	400	n	400	n	400	n	400	n
3. Tarieven jeugd	120	n	120	n	120	n	120	n	120	n
4. Tarieven GI	100	n	100	n	100	n	100	n	100	n
5. Tarieven hulpmiddelen en vervoer	0	n	0	n	0	n	0	n	0	n
6. Veilig Thuis	500	n	700	n	500	n	500	n	500	n
Saldo onvermijdelijke uitgaven	**1.920**	**n**	**2.120**	**n**	**1.920**	**n**	**1.920**	**n**	**1.920**	**n**
Saldo ramingsbijstellingen	**-104**	**v**	**-2.155**	**v**	**-3.802**	**v**	**-5.542**	**v**	**-5.223**	**v**
Nieuwe stand begroting	**5.920**	**n**	**3.892**	**n**	**1.560**	**n**	**-180**	**v**	**139**	**n**

Effect op reserve Sociaal domein

De reeks 'nieuwe stand begroting' heeft een nadelig effect op de reserve Sociaal domein, omdat het verwachte tekort toeneemt. Naast de geraamde onttrekking zijn extra onttrekkingen nodig.

Effect reserve SD	2019		2020		2021		2022		2023	
Mutatie ten opzichte van actuele stand (extra mutatie reserve SD)	4.816	n	2.965	n	1.118	n	-622	v	-303	v

Versnellers 2019 en 2020

In 2017 en 2018 is besloten voor de versnellers extra middelen aan de reserve Sociaal domein te onttrekken. Deze versnellers voor 2019 en 2020 zijn opnieuw beoordeeld. Doordat de begroting van Paswerk zich gunstig ontwikkelt zijn de geraamde onttrekkingen in 2019 en 2020 niet nodig, waardoor ruim € 2,0 miljoen niet onttrokken hoeft te worden. Voor 2019 staat nog ruim € 3,8 miljoen geraamd voor versnellers. Deze zijn allemaal kritisch op efficiency beoordeeld, waardoor bijna € 0,6 miljoen minder ingezet kan worden. Daarnaast wordt ten aanzien van de versneller 50 banenplan voorgesteld het project te stoppen, wat een voordeel van € 400.000 oplevert. De huidige financiële situatie leidt tot dit stevige voorstel. Wanneer in de Meicirculaire 2019 sprake is van financiële compensatie door het Rijk, zal dit voorstel heroverwogen kunnen worden. De omvang en duur van eventuele compensatie zal hierin een belangrijk kader zijn.

Per saldo ontwikkelt de reserve Sociaal domein zich als volgt:

Ontwikkeling reserve sociaal domein	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Stand per 1-1	**-27.126 v**	**-19.158 v**	**-7.452 v**	**-560 v**	**1.000 n**	**820 n**
Dotatie rekening 2018	-912 v					
Onttrekking rekening 2018	8.880 n					
Stand begroting 2019-2023		1.104 n	927 n	442 n	442 n	442 n
Dotaties		-205 v				
Onttrekkingen[1]		5.571 n	3.000 n			
Nog te besluiten: Jaarrekening 2018						
Onttrekking t.b.v. dekking tekort MO 2018		998 n				
Correctie versneller Ik doe mee		-578 v				
Vertaling financiële effecten Kadernota						
Effect financiële ontwikkelingen		4.816 n	2.965 n	1.118 n	-622 v	-303 v
Stand op 31-12	**-19.158 v**	**-7.452 v**	**-560 v**	**1.000 n**	**820 n**	**959 n**

[1]Inclusief de bijstellingen (niet of minder onttrekken) versnellers

In het coalitieprogramma Duurzaam Doen is het voornemen opgenomen de reserve Sociaal domein per 1 januari 2021 op te heffen. Voorwaarden hiervoor zijn wel dat de transformatie van het sociaal domein volgens plan verloopt, de tekorten meerjarig zijn gedekt en de risico's binnen het sociaal domein onder controle zijn. Volgend jaar zal bij de herijking opnieuw beoordeeld worden of aan deze voorwaarden voldaan wordt.

Inhoudelijke ontwikkelingen

Jeugd, onderwijs en sport
Het doel van de gemeente is om het integraal jeugd-, onderwijs en sportbeleid merkbaar te versterken voor kinderen, jongeren en gezinnen in de stad. Dit vraagt inzet van alle betrokkenen, zoals peuteropvang, (passend) onderwijs, welzijn-, zorginstellingen en de sport, om samen te doen wat nodig is om kinderen en jongeren gezond, veilig en gelukkig te laten opgroeien. De ambitie die is beschreven in de nota Samen voor jeugd 2019 zal in 2020 verder worden uitgewerkt in een uitvoeringsprogramma.

De gemeente is sinds de transitie in 2015 verantwoordelijk voor een integraal en preventief beleid voor alle vormen van jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugdreclassering. De opdracht was niet alleen de taken van het Rijk (transitie) over te nemen, maar het ook anders te gaan doen (transformatie), zodat kinderen, jongeren en ouders beter worden ondersteund en geholpen. Zo wil de gemeente samen met betrokken partners de sociale basis versterken, zodat kleine vragen en problemen zo veel mogelijk klein blijven en alle kinderen en jongeren zo groot mogelijke kansen te geven om hun talenten, kennis en vaardigheden te ontwikkelen, bij voorkeur in hun eigen omgeving. Dit vraagt van betrokkenen om niet alleen naar problemen te kijken, maar vooral naar hun talenten, om gehoord te worden en om erbij te kunnen horen, verbindingen te leggen en één taal te spreken zodat we elkaar begrijpen.

Kinderen en jongeren horen thuis op te groeien. Dit betekent dat de gemeente gezinnen die bijvoorbeeld opvoedondersteuning nodig hebben zo vroeg mogelijk hulp biedt en waar nodig maatwerk levert. De gemeente wil ook aansluiten bij de talenten en kracht van kinderen, jongeren en ouders. Steun en hulp bieden, zo veel mogelijk in hun eigen omgeving om zo veel mogelijk te voorkomen dat kleine vragen en problemen groot worden: door preventie de noodzaak van specialistische hulp verminderen. Is er extra specialistische hulp nodig, dan kan die snel, met weinig schakels erbij worden gehaald om te zorgen dat een kind zo snel mogelijk op de goede plek terecht komt, waar het kan blijven als dit gewenst is, zo mogelijk thuis. Er wordt altijd gewerkt vanuit een plan dat gedragen wordt door kinderen, ouders en relevante betrokkenen. Deze ambitie betekent dat er strategische keuzes gemaakt zullen worden welke vormen van jeugdhulp we continueren, intensiveren, anders organiseren of afbouwen en op welke wijze de gemeente met andere betrokken organisaties in de sociale basis nog integraler kunnen werken. De ontwikkeling van het stelsel gebeurt in een periode van tekorten in de jeugdhulp. Naast geld is er meer nodig om daadwerkelijk passende zorg te organiseren, waaronder de mogelijkheden om te sturen en te monitoren om de tekorten beter te kunnen beheersen. Daarvoor versterken we tevens de bestuurlijke structuur en de (boven)regionale samenwerking met de aanbieders van jeugdhulp en tussen aanbieders van jeugdhulp en instellingen werkzaam in de sociale basis.

Uitvraag sociale basis
Bij de behandeling van de Kaderstelling Sociale Basis 2020 op 18 april 2019 is door de gemeenteraad een motie aangenomen die het college verzoekt een kaderstellend document op te stellen waarin meer concrete doelen en effecten zijn opgenomen en hiertoe de uitvraag sociale basis één jaar uit te stellen. Door dat uitstel kan de opbrengst van de thematafels niet als basis worden genomen voor de herverdeling van het beschikbare budget voor de sociale basis. Veel nieuwe organisaties en initiatieven zijn in de afgelopen jaren incidenteel gefinancierd. Alle subsidies vervallen per 1 januari 2020. Het financiële knelpunt dat hierdoor ontstaat bedraagt € 950.000. Er is geen financiële ruimte om dit incidentele knelpunt op te lossen. Het college zal de raad dan ook op korte termijn in een opinienota vragen een keuze te maken uit diverse herverdelingsscenario's binnen het budget sociale basis.

Onderwijs- en sporthuisvesting
Voor onderwijshuisvesting en sport is voor de komende jaren duidelijk welke ontwikkelingen wanneer uitgevoerd zullen gaan worden. Ook de International School voortgezet onderwijs krijgt in 2020 andere huisvesting. Ook komt er een herstructurering van vmbo-scholen in Haarlem-Noord die naar verwachting eind schooljaar 2019-2020 klaar is. Bij sport zijn de ontwikkelingen rondom de vervanging van de Beyneshal belangrijk.

Veranderopgave inburgering
De inburgeringswet verplicht mensen die in Nederland komen wonen de Nederlandse taal te leren en te leren hoe de Nederlandse samenleving werkt. Op dit moment is de inburgering en de uitvoering daarvan nog landelijk geregeld. De door de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid aangekondigde veranderopgave inburgering betekent een grote wijziging. De gemeente wordt verantwoordelijk voor beleid en uitvoering van de inburgering van nieuwkomers. De verwachte ingangsdatum is 1 januari 2021. Tot die tijd hebben gemeenten een actieve rol in de voorbereiding en bij de ondersteuning van de huidige groep inburgeraars.

Meer mensen met grote afstand tot de arbeidsmarkt begeleiden naar werk
Sinds 1 januari 2015 vallen mensen met een arbeidsbeperking onder de Participatiewet. Dit betekent dat de gemeente verantwoordelijk is voor de begeleiding en ondersteuning naar betaald werk en participatie. Voor deze groep zijn subsidies en voorzieningen beschikbaar zoals een (garantie)baan met loonkostensubsidie, ondersteuning op maat door een jobcoach en de voorziening beschut

werken voor mensen die hierop zijn aangewezen. De laatste jaren groeit het aantal mensen met een arbeidsbeperking dat alleen met ondersteuning aan het werk kan en blijft. De verwachting is dat deze groei in 2020 en verder doorzet. Hiervoor is de komende jaren extra capaciteit voor gespecialiseerde klantmanagers nodig.

Aanpak schuldenproblematiek
In 2020 wordt de integrale schulddienstverlening uitgebreid met vroegsignalering van schulden. Als landelijke cijfers worden vertaald naar Haarlem zouden circa 12.500 huishoudens schulden hebben. De integrale aanpak bestaat uit reguliere schulddienstverlening, preventie, vroegsignalering en op tijd ondersteunen bij geldzorgen en betalingsachterstanden. Op tijd erbij zijn is lastig, omdat het probleem vaak achter de voordeur blijft. Door het oppakken van vroege signalen van achterstanden in de betaling van vaste lasten wil de gemeente de ontwikkeling van problematische schulden tegengaan en zo voorkomen dat schulden onnodig oplopen. Blijken deze toch problematisch te zijn, dan wordt een driejarig traject van schulddienstverlening ingezet. De doelstelling van deze aanpak is een integrale, structurele en duurzame oplossing van financiële problemen van Haarlemmers.

Besluitpunten:
Het college stelt de raad voor te besluiten:
- De middelen voor verbeteringen bij Veilig Thuis voor 2020 en verder beschikbaar te stellen (2019/90774);
- Het resterende tekort Regionaal Kompas van € 998.000 te onttrekken aan de reserve Sociaal domein (zie paragraaf 2.3 bestemming rekeningresultaat 2018);
- De kosten van de inzet voor het project Ik doe mee (€ 578.000) ten laste te brengen van de reserve Wwb (zie tabel 7 Voorstellen voor wijzigingen van het begrotingskader);
- De versneller '50 banenplan' niet meer uit te voeren en de geraamde middelen (€ 400.000) niet te onttrekken aan de reserve SD.

1.3 Cluster fysiek

Groei van Haarlem
Haarlem groeit. Het college wil in de periode tot en met 2025 10.000 extra woningen realiseren in acht ontwikkelzones in de stad. Het college streeft naar een evenwichtige groei met behoud van de stedelijke kwaliteit en de juiste balans tussen wonen, werken, voorzieningen, groen en mobiliteit omdat de groei niet gelijkmatig over de stad is verdeeld.

In 2019 worden de ontwikkelvisies voor de acht zones aan de raad voorgelegd. In deze ontwikkelvisies is sprake van een evenwichtige groei waarbij met het aantal woningen de benodigde voorzieningen, werkgelegenheid, inrichting openbare ruimte en mobiliteit meegroeien. Vervolgens is de ‘hoe-vraag’ belangrijk: het vertalen van de visies naar concrete projecten in samenwerking met belanghebbenden zoals ontwikkelaars, corporaties, andere initiatieven en bewoners van de zones. Werk in uitvoering dus.

Het college voert een ambitieus coalitieprogramma uit met een integraal woningbouwprogramma dat Haarlem ook over tien jaar mooier moet maken. Dat is een enorme opgave, ook in tijd en geld. De gemeente werkt samen met de Metropoolregio Amsterdam (MRA) en het Rijk om de woningbouwopgave te versnellen en de ambities ook financieel te realiseren.

Wonen
Groei vindt niet alleen plaats in de acht ontwikkelzones. Ook op andere plekken in de stad wordt nieuwbouw gerealiseerd. Het college wil de wachtlijst en wachttijd voor sociale huur verminderen.

Daarom streeft het college naar een woningmix van minimaal 40% sociale woningbouw bij grotere nieuwbouwprojecten. De samenwerking met de corporaties is hiermee van groot belang.

Voor het versnellen van de woningbouwopgave voert het college een actief beleid. Voorbeelden hiervan zijn het aanjagen en faciliteren van de samenwerking tussen ontwikkelaars en corporaties, het voeren van effectief grondbeleid en de inzet van financiële middelen, waaronder de bestemmingsreserve Ongedeelde stad.

Halverwege 2020 evalueert de gemeente de werking van nieuwe regels in de huisvestings-verordening voor het aanpassen van de bestaande voorraad die in 2019 in werking treedt.

De Woonvisie Haarlem 2016-2020 'Doorbouwen aan een (t)huis' loopt in 2020 af. Om prestatieafspraken te kunnen maken is een actuele woonvisie nodig. In 2020 moet daarom een besluit worden genomen over de actualisatie van de Woonvisie.

Werken
Een goede balans tussen wonen en werken in de stad blijft een belangrijk speerpunt voor een toekomstbestendig Haarlem en voor een evenwichtige groei. Met de beperkte beschikbare ruimte is het een uitdaging om de woon-werk balans niet verder te laten verslechteren, de ambities op het gebied van duurzaamheid en circulaire economie te realiseren en een gezonde arbeidsmarkt dichtbij huis te houden.

De Economische Agenda Haarlem Samen Doen wordt in 2020 geactualiseerd. Het nieuwe beleid biedt ook kaders voor een toekomstbestendige economie en de versterking van het ondernemings-, vestigings- en investeringsklimaat in de hele stad, met als hoofddoel het behouden en aantrekken van werkgelegenheid. De economische visie en bijbehorende uitvoeringsagenda komen in 2019 tot stand via een integrale aanpak en een actief participatietraject met stakeholders. Ook vindt afstemming plaats met de regio.

Door de inzet op acquisitie en ruimte te bieden voor werkfuncties kan Haarlem profiteren van de groei van nieuwe innovatieve en duurzame bedrijven en banen voor de transitie naar een circulaire economie.

Ook de groei van het verblijfstoerisme vraagt om aandacht voor de juiste balans, bijvoorbeeld tussen particuliere verhuur en het woon- en leefklimaat. Een positief gevolg van de groei van inwoners en bezoekers is dat het winkelbestand in Haarlem op peil blijft, ondanks de concurrentie van internet. In 2020 actualiseert de gemeente de detailhandelsvisie Haarlem Winkelstad met inbreng van de ondernemers.

Door te verdichten is mogelijk om in de Waarderpolder meer banen te creëren en zo verder te ontwikkelen tot een duurzaam en toonaangevend bedrijventerrein. Hier wordt onderzoek naar gedaan.

Bereikbaarheid en mobiliteit
Er liggen grote vraagstukken op het gebied van mobiliteit en bereikbaarheid. Dat is nu al zo en dat wordt door de groei alleen maar urgenter. Op basis van de Structuurvisie openbare ruimte beseft het college al dat het toevoegen van 10.000 woningen niet kan zonder mobiliteitstransitie. Het college realiseert zich ook dat het mobiliteitsvraagstuk een stedelijke en vaak regionale aanpak vraagt. Daarbij gaat het veelal niet om praktische oplossingen voor de korte termijn. Maatregelen om de bereikbaarheid en de mobiliteit te verbeteren moeten ook bijdragen aan de mobiliteitstransitie.

Het college hecht veel waarde aan het aangekondigde mobiliteitsbeleid dat eind 2019 wordt gepresenteerd. Daarin komt nader inzicht in prioritering , financiering en planning. In het mobiliteitsbeleid komt alles samen: de recent uitgevoerde mobiliteitsstudie in het kader van het programma Groei van Haarlem, de doorvertaling van de SOR en de strategische visie Duurzame Mobiliteit. Daarnaast onderzoekt het college een aantal kortetermijnoplossingen voor de ontwikkelzones die in het uitvoeringsprogramma SOR prioriteit moeten krijgen.

Omgevingswet
Met de nieuwe Omgevingswet wil het kabinet de verschillende plannen voor ruimtelijke ordening, milieubescherming en natuurbeheer beter op elkaar afstemmen. De komst van de Omgevingswet vraagt ambtelijk en bestuurlijk om een andere manier van werken. Dit sluit aan bij de veranderende samenleving maar ook bij de veranderingen die binnen de gemeentelijke organisatie al eerder zijn gestart.

De Omgevingswet verplicht gemeenten tot het opstellen van een omgevingsvisie, een strategische visie voor de lange termijn voor de gehele fysieke leefomgeving. De omgevingsvisie heeft betrekking op alle terreinen van de leefomgeving. Een omgevingsvisie gaat in op de samenhang tussen ruimte, water, milieu, natuur, landschap, verkeer en vervoer, infrastructuur en cultureel erfgoed.

Door toevoeging van de extra woningen wordt de druk op de openbare ruimte groter. In vergelijking met voorgaande jaren moet in 2020 meer geïnvesteerd worden in het opstellen en uitvoeren van inrichtingsplannen voor de openbare ruimte. Een nieuw ingerichte openbare ruimte heeft veel voordelen: Haarlemmers gaan meer vanzelfsprekend lopen of pakken de fiets, het draagt bij aan de luchtkwaliteit, aan de gezondheid van mensen en aan klimaatadaptatie. Daarnaast verandert de komende jaren de rol van het milieu. Als onderdeel van de omgevingsvisie moet in 2020 een plan Milieu Effect Rapportage (MER) worden opgesteld.

Het Nationaal Klimaatakkoord stelt dat gemeenten in 2020 een regionale energie strategie (RES) klaar moeten hebben. In deze RES staat hoeveel wind- en zonne-energie de gemeenten in de regio willen opwekken. Daarnaast moeten de gemeenten via de Transitievisie Warmte in beeld brengen hoe en wanneer wijken van het aardgas af gaan. Voor de uitvoering daarvan moeten beschikbare en nieuwe duurzame energiebronnen worden toegepast en moet de juiste infrastructuur worden aangelegd.

Keuzes maken
De gunstige economie zorgt voor prijsstijgingen bij gemeentelijke projecten in de openbare ruimte. Daarnaast zorgen klimaatverandering en bestuurlijke ambities, zoals duurzaamheid en de Structuurvisie openbare ruimte voor kostenverhoging. Met deze extra kosten is in de begroting nog geen rekening gehouden. Dat betekent dat een bestuurlijke keuze moet worden gemaakt tussen verhogen van het budget, projecten versoberen of een lager onderhoudsniveau van de stad. Bij de laatste twee keuzes worden niet alle bestuurlijke ambities gerealiseerd.

Alle opties hebben nadelen en dat vraagt om bestuurlijke afweging en besluitvorming, zeker bij schaarse financiële middelen. Afwegingen worden niet alleen gemaakt op basis van financiële argumenten maar vooral op basis van inhoudelijke (waaronder duurzaamheids-)ambities en prioriteiten en wat op de langere termijn goed is voor de stad. Hiervoor wordt bij onderhouds- en herinrichtingsprojecten de afwegingsmethodiek uit de Structuurvisie openbare ruimte gebruikt.

1.4 Cluster burger en bestuur

Participatie
In 2020 starten vanuit het programma Nieuwe Democratie experimenten met het overdragen van zeggenschap naar de buurt, wijk of stad. Door nieuwe werkwijzen moeten bewoners meer ruimte en invloed krijgen op hun eigen leefomgeving. Deze experimenten worden in de opstartfase gefinancierd vanuit de middelen participatie en leefbaarheid. In 2020 wordt onderzocht of financiering uit de reguliere budgetten mogelijk is. Nu lopen nog contract- en subsidieafspraken voor deze budgetten.

Het uitvoeringsprogramma Nieuwe Democratie is naast de experimenten met overdragen van zeggenschap een middel om de energie en betrokkenheid uit de stad in te zetten en zo samen de stad te maken.

In 2020 start de gemeente met een reguliere vernieuwing van de website. Deze vernieuwingsslag betekent ook het toepassen van nieuwe vormen van digitale participatie. De vijfjaarlijkse vernieuwing is ook nodig om te voldoen aan de wettelijke (toegankelijkheids-) eisen.

Ambtelijke fusie met Zandvoort
De resultaten van de evaluatie van de eerste twee jaar van de ambtelijke fusie zijn in 2020 beschikbaar. Na vier jaar vindt nog in deze raadsperiode een tweede evaluatie plaats, evenals een herhaling van de bestuurskrachtmeting.

Metropoolregio Amsterdam
In 2020 lanceren de partners van de Metropoolregio Amsterdam (MRA) met elkaar de tweede MRA Agenda. De MRA Agenda 2.0 wordt opnieuw vanuit de deelregio's opgebouwd en zal vooral met resultaatgerichte acties vormgeven aan de groei binnen de Metropoolregio. Woningbouw, werkgelegenheidsgroei, mobiliteit, versterking van het landschap, verduurzaming en inclusiviteit krijgen in de juiste verhouding en op creatieve wijze met elkaar de ruimte. Zuid-Kennemerland geeft dat vorm met een eigen regionale Omgevingsagenda. Haarlem levert daarnaast een bijdrage aan de verstedelijkingsstrategie die de MRA in 2020 met het Rijk maakt om ervoor te zorgen dat ook aan de westkant van de MRA op een passende manier wordt geïnvesteerd in mobiliteit. Ook de komst van Invest MRA, een instelling die risicodragend grote projecten mee kan financieren, kan maatschappelijke investeringen faciliteren.

Veiligheid
Op het gebied van openbare orde en veiligheid, handhaving en toezicht is het beleid voor de komende jaren door de raad vastgesteld. Nu is het voorstel om de aanpak van ondermijning te versterken en het project Lelie ook in 2020 een vervolg te geven. De samenhangende aanpak is gericht op een integer ondernemersklimaat, een veilige en leefbare buurt en revitalisering van het gebied. Dit krijgt steeds meer gestalte en heeft blijvende aandacht nodig.

Dienstverlening
Door beperkte middelen staat de dienstverlening onder druk. Het KCC gaat verder met digitalisering van producten en diensten en het verleggen van de dienstverlening naar digitale klantkanalen. Afhankelijk van het succes hiervan blijft er ruimte over voor persoonlijke dienstverlening en maatwerk.

1.5 Duurzaamheid

Inleiding
Het coalitieprogramma 2018-2022 bevat de volgende ambitie: “We werken toe naar een klimaatbegroting. Duurzaamheid moet altijd een beoordelingscriterium zijn voor investeringen en nieuw beleid. In de begroting en jaarrekening van de gemeente komt daarom een duurzaamheidsparagraaf. Het is te beperkt om alleen naar de financiële gevolgen van beleids- en investeringskeuzen te kijken. Bij de uitwerking van ons beleid nemen we ook de directe en indirecte effecten voor het klimaat, de leefbaarheid en gezondheid mee. De maatschappelijke baten van groen en water zijn enorm, maar worden nu nog niet financieel vertaald. Veel van deze baten komen niet alleen bij de gemeente terecht. Ook voor de kosten geldt dat we die vaak niet volledig meenemen, zoals nadelige gevolgen voor het klimaat”. In de Kadernota 2018 is hierop voorgesteld om in de P&C-documenten een duurzaamheidsparagraaf op te nemen, beginnend in de Programmabegroting 2019-2023. In overeenstemming met de opdrachten van de raad (geformuleerd in deze duurzaamheidsparagraaf) heeft het college:

- Onderzocht welke duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (Strategic Development Goals, SDG’s) voor gemeente Haarlem van belang zijn en op welke selectie van doelstellingen de gemeente zich kan richten.
- Onderzocht op welke wijze de duurzaamheidsdoelstellingen kunnen worden vertaald naar een praktisch toepasbaar, betrouwbaar en relevant integraal afwegingskader voor beleid en begroting en verantwoording.

Daarnaast heeft het college:
- Een toepassingsgericht 213a onderzoek uitgevoerd naar de mogelijkheden voor niet-financiële informatie en data voor duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDG’s) dat voldoet aan de vereisten van betrouwbaarheid vanuit accountantsperspectief.

Uit alle onderzoeken is naar voren gekomen dat het vakgebied duurzaamheid nog volop in ontwikkeling is en gepaard gaat met veel onzekerheden. Het is namelijk zeer complexe en dynamische materie. Het zal niet mogelijk zijn om een 'perfecte blauwdruk' met doelstellingen, indicatoren, beleids- en investeringenpaden en begroting- en rapportage standaarden te ontwerpen. Het is experimenteren en ontdekken.

SDG’s zijn geen praktisch toepasbare en monitorbare duurzaamheidsdoelstellingen
Een deel van het 213a onderzoek is gedaan door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Het CBS komt tot de conclusie dat “het niet haalbaar is om een directe koppeling te maken tussen de SDG’s en de begroting van de gemeente Haarlem” (213a onderzoek, 2019). De huidige beschikbare SDG-meetinstrumenten bieden geen basis voor effect/impact monitoring van de begroting en beleid (213a onderzoek, 2019). Bovendien zeggen de indicatoren-sets niet genoeg over de toekomst: wat betekent ons handelen in het hier en nu voor onze kinderen. Daarnaast bieden de SDG's geen mogelijkheden om bijvoorbeeld de ecologische impact van de gemeente te meten en te monitoren of de mate waarin de gemeente beslag legt op bijvoorbeeld niet-vernieuwbare grondstoffen in andere landen. Uit de onderzoeken blijkt dus dat de praktische toepasbaarheid van de SDG’s beperkt is voor een duurzaamheidsbegroting en verantwoording. Ook is gekeken of meten op basis van een set SDG-indicatoren bruikbaar kan zijn voor de vergelijking met andere gemeenten. Uit een verkenning met het CBS blijkt dat op korte termijn 55%-65% van de SDG-indicatoren gebruikt kan worden voor het vergelijken van prestaties tussen gemeenten. Vooral gegevens over klimaat, energie en governance ontbreken; juist deze doelen zijn wel belangrijk voor de gemeente.

De wending van 'perfecte blauwdruk' naar een 'transitieproces'
Op basis van beschikbare SDG-meetinstrumenten en beschikbare data kan dus géén integraal beeld worden gemaakt over hoe Haarlem er qua duurzaamheid werkelijk voor staat. SDG's zijn simpelweg niet direct door te vertalen naar de Haarlemse praktijk en bovendien zien ze niet toe op alle aspecten van duurzaamheid die Haarlem wil bereiken. Uit de onderzoeken blijkt ook dat deze onzekerheid inherent is aan het onderwerp duurzaamheid. De conclusies uit het onderzoek zijn dus ook geen tegenvaller. De onderzoeken hebben de gemeente doen inzien dat leren, experimenteren en onderzoeken centraal staan bij het streven naar een duurzame gemeente. Hieronder staan de praktische stappen die gezet kunnen worden. De raad heeft via de breed gedragen motie Spoorboekje als opstap naar de klimaatbegroting (2018/788841) gevraagd om z'n stappenplan. Het college ontwikkelt dit stappenplan, maar wijst ook op de onzekerheid die bij experimenteren hoort en doet hierover verslag in de duurzaamheidsparagraaf.

Stappenplan

Stap 1: Omarmen gedachtegoed (visie)
De praktische toepasbaarheid van de SDG's is beperkt voor het maken van een duurzaamheidsbegroting en -verantwoording, maar de gedachte achter de SDG's is wel waardevol om over te nemen. Beleidscoherentie staat centraal in de 2030 agenda voor duurzame ontwikkeling (SDG's) van de Verenigde Naties. Samenhangend beleid gaat in dit verband over een evenwichtige toepassing van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen, waarbij een balans gevonden moet worden tussen economische, sociale en milieu aspecten van duurzame ontwikkeling en rekening wordt gehouden met de belangen van toekomstige generaties en andere landen. Het belang van deze balans beschrijft Kate Raworth in het boek De Donuteconomie, waarbij zij stelt dat "tussen het sociale fundament en het ecologisch plafond de veilige en sociaal rechtvaardige ruimte ligt waarin de mensheid duurzaam kan gedijen".
Deze balans is ook wat de gemeente Haarlem nastreeft. Haarlem wil samenhangend beleid maken en investeringen doen om "een duurzame, sociale en toekomstbestendige stad mogelijk te maken die stappen zet in de richting van een circulaire economie en waarin iedereen kan meedoen". Samenhang ontstaat door al deze aspecten mee- en af te wegen in de besluitvorming.

Gemeente Haarlem heeft grote duurzaamheidsambities: In 2030 klimaatneutraal zijn, per 2040 aardgasvrij en circulair en in 2050 moet de openbare ruimte zo zijn ingericht dat deze klimaatbestendig is. Maar dit zijn bij uitstek ambities waarbij onzekerheden en risico's een grote rol spelen. Het is onzeker of technologische oplossingen die nu voorhanden zijn in de toekomst ook de meest succesvolle blijken. Het is onzeker hoe Europees, nationaal en lokaal beleid zich ontwikkelen en wat de gevolgen zijn van het beleid. Het is onzeker hoe de markt en de maatschappelijke beleving zich ontwikkelen. Beleidsmakers zijn hierdoor geneigd alle opties open te houden om de negatieve gevolgen van een keuze te voorkomen, bijvoorbeeld de keuze voor een bepaalde technologie of de aanleg van een bepaalde energie- infrastructuur. Energiecentrales die nu worden gebouwd gaan technisch tientallen jaren mee. Huizen die nu worden neergezet, staan er in 2050 ook nog. Keuzes die nu worden gemaakt bepalen wat later het meest rendabel is. Dit geldt sterk voor keuzes in de industrie en aanleg van de energie-infrastructuur, zoals waterstof en warmtenetwerken. Zo kan het zijn dat nu wordt geïnvesteerd in een groengasnetwerk voor de gebouwde omgeving terwijl later blijkt dat deze gebouwde omgeving naar volledig elektrisch gaat.

Bedrijven en inwoners vragen om duidelijke keuzes waar ze rekening mee kunnen houden. De vraag die bij gemeenten centraal moet staan, is dus: hoe kan de gemeente voor versnelling zorgen zonder zich vast te leggen op oplossingsrichtingen die achteraf bezien onverstandig blijken.

Bij lange termijn doelstellingen, projecten en programma's spelen vaak niet te beïnvloeden onzekerheden, zoals toekomstonzekerheden, bestuurlijke onzekerheden en financiële onzekerheden. Het is van belang deze mee te nemen bij het maken van belangrijke keuzes. Door adaptief te programmeren en afweging centraal te maken, blijft er ruimte voor toekomstige ontwikkelingen, zonder beslissingen uit te stellen.

Zorgen voor voldoende bestuurlijke commitment voor adaptieve benadering	*Duurzaamheidsparagraaf*
Stel gezamenlijk ambities en opgaven vast	*Denkmodel, lijst projecten, aannames en onzekerheden*
Opstellen van een afwegingskader waarin onzekerheden worden meegenomen	*Afwegingskader*
Creëren van voldoende speelruimte voor brede scope aan oplossingen	*Afwegingskader daagt uit om alternatieve maatregelen te formuleren*
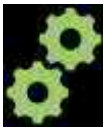 Opzetten van een systeem om relevante ontwikkelingen te monitoren en bij te kunnen sturen	*(i) visie en leidende principes, (ii) data, beslisinformatie, indicatoren, (iii) regels en sturing, (iv) beleids-/investeringscyclus,* *(v) beslisprocessen, en (vi) rapportages (intern en extern)*

Stap 2: Praktisch meetbaar maken (data)
In het artikel 213a onderzoek is geconcludeerd dat de bestaande instrumenten om SDG's te meten beperkt bruikbaar zijn. De gemeente kiest daarom voor drie initiatieven om duurzaamheidsprestaties beter meetbaar te maken. Duurzaamheidsproblematiek (klimaat, energie) is een beleidsveld waarbij het meten van de relatie tussen doel en middel erg moeilijk is. Ook resultaten en effecten in het sociaal domein zijn moeilijk in getallen uit te drukken. Door een lerende strategie toe te passen ("intelligent trial and error") wil de gemeente omgaan met de onzekerheid van deze beleidsterreinen:

Pilot SDG-meetinstrument
Op dit moment ligt er een voorstel van UNECE, OiER# en het CBS bij het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties om een USC-pilot in Nederland uit te voeren. Als het voorstel wordt gehonoreerd zal de USC indicatoren publiceren op gemeentelijk, provinciaal en nationaal niveau waarmee SDG-prestaties van steden kunnen worden gemeten en onderling worden vergeleken. De grootste 40 gemeenten (waaronder Haarlem) worden dan gecertificeerd met als doel de bruikbaarheid van de certificering te bewijzen.

Pilot Luchtkwaliteit – Provincie Noord-Holland
Op initiatief van de provincie Noord-Holland wordt er een Pilot Monitoring Luchtkwaliteit uitgevoerd. De recente adviezen over luchtkwaliteit en de nieuwe mogelijkheden om de kwaliteit van de lucht te meten, zijn reden om te gaan experimenteren met een monitorprogramma voor de kwaliteit van de leefomgeving. Haarlem sluit zich hierbij aan. Deze pilot richt zich in eerste instantie op fijnstof NO_2.

Deze pilot loopt tot juli 2020.

Project Monitoring en Sturing – transformatie sociaal domein

Binnen het transformatie programma loopt een project om de sturing en monitoring voor het hele sociaal domein op een hoger niveau te krijgen. Een onderdeel hiervan is het gestructureerd analyseren van kwantitatieve, kwalitatieve en narratieve data om de informatiebehoefte beter te laten aansluiten op het niveau van de raad, het college en het management. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de kennis en ervaring van andere gemeenten die hierin al eerder stappen hebben gezet. De eerste focus is op het onderdeel Werk en Inkomen.

De resultaten van de pilots zijn nog onzeker, en de huidig beschikbare data geeft nog niet genoeg informatie voor de politieke besluitvorming en verantwoording. In veel gevallen is politieke oordeelsvorming nodig. Om deze oordeelsvorming mogelijk te maken ontwikkelt de gemeente gelijktijdig een afwegingskader duurzaamheid, waarbij gebruik wordt gemaakt van de gedachte achter de SDG's. Bij de Kadernota 2020 wordt de raad geïnformeerd over de voortgang van deze projecten, of eerder als dit mogelijk is.

Stap 3: Afwegingskader Duurzaamheid Centraal (regels en sturing)

Om efficiënt en effectief te veranderen naar een duurzame gemeente ontwikkelt Haarlem een afwegingskader duurzaamheid. Dit afwegingskader helpt de gemeente om duurzaamheid als gedachtegoed te verankeren in de organisatie, zodat beleid en investeringen kunnen worden afgewogen op de bijdrage aan de duurzaamheidsdoelstellingen en niet alleen de specifieke beleidsdoelstellingen voor een beleidsdomein en de financiële impact van het voorstel. Voorlopig wordt hiervoor de ecologische definitie van duurzaamheid gebruikt. Als de pilot succesvol blijkt, kan het afwegingskader worden uitgebreid om ook sociale duurzaamheid te betrekken. Zo wordt aangesloten bij de theorie van Kate Raworth over ecologisch plafond en sociaal fundament.
Het doorlopen van de vragen in dit kader zorgt ervoor dat alle beslisinformatie in beeld komt gedurende het beleidsproces. Deze beslisinformatie wordt (in samengevatte vorm) voorgelegd ter besluitvorming en wordt ook opgenomen als duurzaamheidsparagraaf in alle openbare stukken (zie figuur 1: werkwijze).

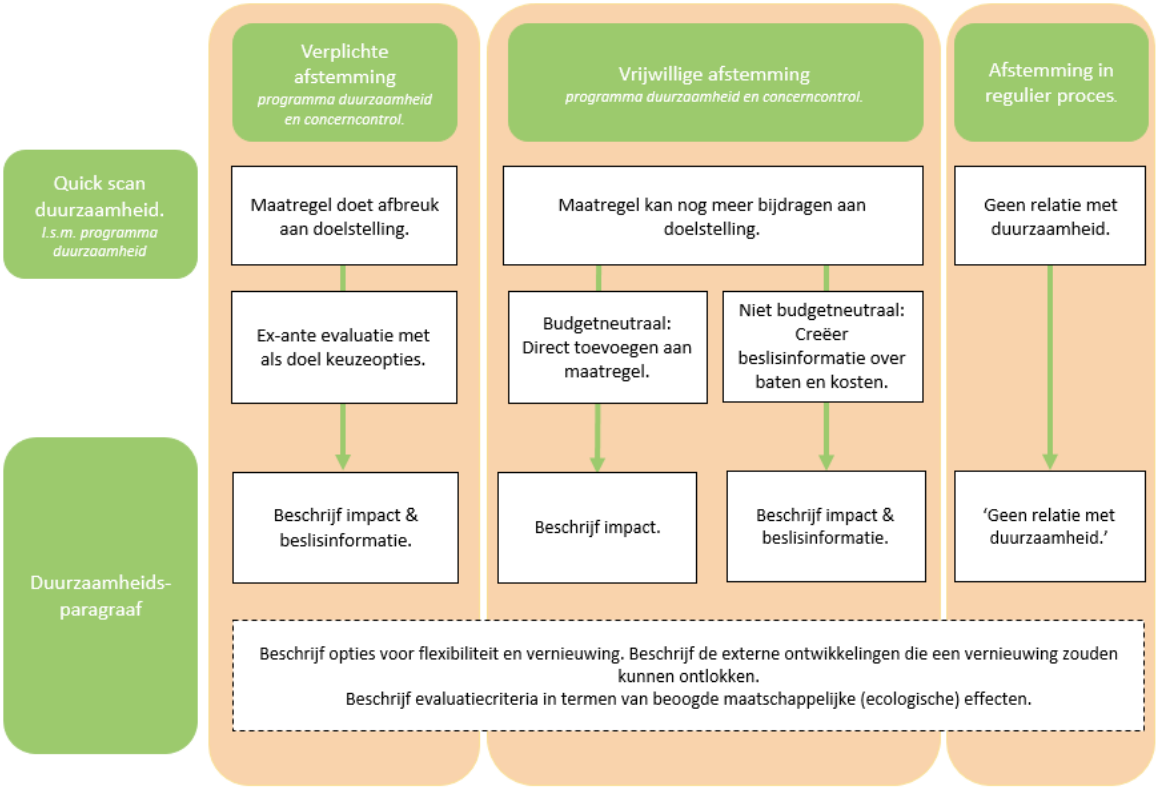

Figuur 1: Opzet werkwijze afwegingskader

De informatie in de duurzaamheidsparagraaf en het afwegingskader zal met de ontwikkelingen op landelijk niveau en de uitkomsten van de pilots (zie stap 2) steeds beter gekwantificeerd en meetbaar worden.

Tijdspad en opdrachten
De raad geeft het college de opdracht om:

- Het format bestuurlijke behandelvoorstellen aan te passen: duurzaamheidsparagraaf (derde kwartaal 2019);
- De pilot met het afwegingskader te starten en te bekijken welke onderdelen van het raamwerk hiertoe moeten worden versterkt. (derde kwartaal 2019);
- De pilot te evalueren (vierde kwartaal 2019);
- Het denkmodel te updaten en het raamwerk te versterken op basis van nieuwe ontwikkelingen en nieuwe inzichten (2019 en verder, per kwartaal);
- Het afwegingskader op basis van de pilot bij de Kadernota 2020 te introduceren.

Stap 4: Opzetten van een revolverend fonds
Een goed voorbeeld van een nuttig financieel instrument binnen een adaptieve benadering is een 'revolverend fonds'. Met de middelen in het fonds worden investeringen in duurzaamheid gedaan en het rendement van de investering stroomt terug de reserve in. Hiermee kunnen vervolgens nieuwe investeringen worden gedaan. Het verschil met een subsidie is dat het financiële rendement van de investering niet verloren gaat, maar gebruikt wordt voor nieuwe duurzaamheidsmaatregelen.
Een revolverend fonds werkt goed als nog onzeker is hoe hoog bepaalde uitgaven worden of in welk jaar de uitgaven gaan vallen. Een geschikte toepassing is een fonds 'energiebesparing' waarmee maatregelen met grote zekerheid kunnen worden gefinancierd.

Doordat een revolverend fonds maar eenmalig wordt gevuld met middelen van de gemeente en structureel wordt gevoed met rendement uit de investering, wordt de gemeente uitgedaagd om renderende investeringen te bedenken. Dit bevordert initiatief, creativiteit en legt de focus op de zoektocht naar kosten-efficiënte maatregelen**.**

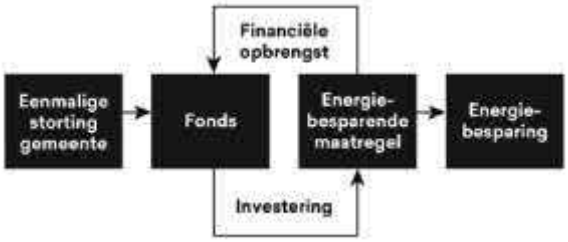

Tijdspad
De raad geeft het college de opdracht om de mogelijkheden voor het opzetten van een 'revolverend fonds energiebesparing' uit te werken (derde kwartaal 2019).

Stap 5: Verantwoording
Verkend is welke niet-financiële informatie en data voor duurzame ontwikkelingsdoelen voldoet aan de accountantsvereisten van betrouwbaarheid ten behoeve van een duurzaamheidsbegroting en verantwoording. Dit is iets voor de toekomst, zoals in de inleiding is aangegeven.
Eén eerste stap naar een sterkere verantwoording is het opnemen van een overzicht van alle duurzaamheidsmaatregelen en beoogde effecten in de Begroting 2020. Dit overzicht verbetert de kwaliteit van verantwoording over het werk en zorgt voor breder begrip van de duurzaamheidsopgave voor de gemeente.

Besluitpunt:
Het college stelt de raad voor:
Het stappenplan 'Duurzaamheid centraal' vast te stellen.

1.6 Gebiedsprogramma

Bij deze kadernota treft u ter informatie het concept Gebiedsprogramma 2020-2024 aan. In het Gebiedsprogramma staan de voorgenomen projecten uit de clusters sociaal, fysiek en burger en bestuur voor de komende vijf jaar.

Het concept Gebiedsprogramma is gebaseerd op de uitvoeringsprogramma's van de afdelingen en de (vierjaarlijkse) Gebiedsopgave 2019-2023 met de daarin opgenomen speerpunten voor de gebieden. Per gebied wordt weergegeven welke projecten worden uitgevoerd om de beleidsambities uit de programmabegroting en het coalitieprogramma te verwezenlijken. De programmering van de projecten uit de verschillende beleidsvelden is zo veel mogelijk op elkaar afgestemd. In het programma wordt elk project kort beschreven, er wordt aangegeven aan welk begrotingsprogramma het bijdraagt en wanneer het wordt uitgevoerd.

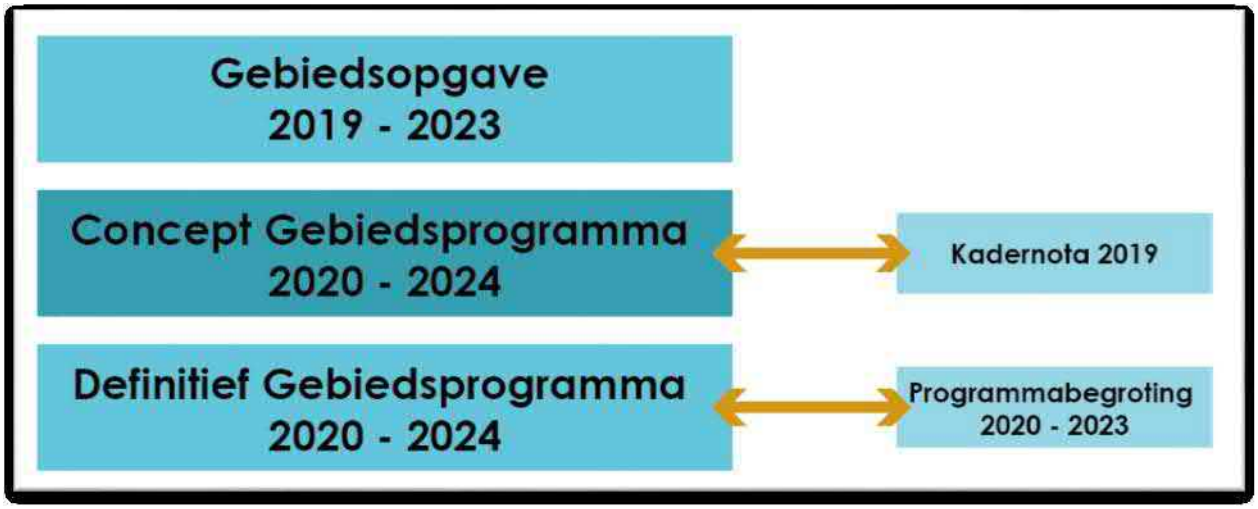

Figuur 2: Schematische weergave

Stadsbrede opgaven met een gebied specifieke vertaling
Haarlem staat voor een aantal interessante uitdagingen binnen het sociaal domein, maar heeft ook een forse woningbouwopgave en ambities voor onder andere duurzaamheid en nieuwe democratie.

De opgave in Schalkwijk is echter niet hetzelfde als in het Centrum en vraagstukken in Zuid-West of Oost vragen om andere oplossingen dan in Noord. Afhankelijk van de specifieke kenmerken en behoeften van een gebied kan voor andere projecten worden gekozen en is er sprake van verschillende accenten. Daar is bij het opstellen van het concept Gebiedsprogramma rekening mee gehouden door te luisteren naar de kennis en wensen van bewoners, ondernemers, wijkraden, belangengroepen en samenwerkingspartners uit het gebied.

Er zijn hoge ambities en met behulp van het Gebiedsprogramma wordt een volgorde bepaald in wat wanneer kan worden uitgevoerd. De ambities worden begrensd door wat financieel mogelijk is en wat de markt en de ambtelijke organisatie aankunnen. Dus niet alle projecten die noodzakelijk of gewenst zijn kunnen worden uitgevoerd. Dat betekent dat er soms een project moet worden doorgeschoven of niet kan worden uitgevoerd. Bij het opstellen van het programma is rekening gehouden met wat wel en niet mogelijk is.

Hoe verder?
Het concept Gebiedsprogramma 2020-2024 wordt de komende periode bijgesteld naar aanleiding van reacties uit de stad en van het bestuur. Rekening houdend met voortschrijdend inzicht, de beschikbare middelen en capaciteit stelt het college bij de Programmabegroting 2020-2024 het uitvoeringsprogramma 2020 van het Gebiedsprogramma vast.

In de praktijk verloopt het ene project voorspoediger dan het andere. Hierop wordt het Gebiedsprogramma tussentijds bijgesteld. Via de online applicatie van het Gebiedsprogramma worden de mensen in de stad goed op de hoogte gehouden wat er in hun stad, wijk of straat gebeurt en wanneer. Transparant, openbaar via de gemeentelijke website en actueel: zo wil de gemeente handelen naar inwoners en andere belanghebbenden. Het Gebiedsprogramma is daarmee een dynamisch instrument. Niet alleen voor de gemeente, maar vooral ook voor de stad!

2 Ontwikkelingen meerjarenraming en financiële positie

2.1 Ontwikkeling Nederlandse economie

In maart 2019 heeft het Centraal Planbureau de raming van het Centraal Economisch Plan (CEP) gepubliceerd. Hieruit komt samengevat onderstaand beeld naar voren.

Economische groei
De Nederlandse economie keert terug naar een standaard groeitempo. De betrekkelijk hoge groei van de afgelopen jaren is voorbij. De wind uit het buitenland doet de economie afkoelen. Onzekerheden die al enige tijd boven de wereldeconomie hingen, zoals het handelsbeleid van de VS, de Brexit en de staat van de Chinese economie, hebben nu hun weerslag in de reële economie. De investeringen en particuliere consumptie groeien minder hard. De totale binnenlandse bestedingen blijven op peil doordat het expansieve begrotingsbeleid grotendeels compenseert voor de lagere groei van particuliere bestedingen. Na groeipercentages van boven de 2%, wordt voor 2019 en 2020 een economische groei van 1,5% voorzien.

Arbeidsmarkt en werkloosheid
De arbeidsmarkt blijft krap, maar de werkloosheidsdaling is nu voorbij. De werkgelegenheid blijft stijgen, maar in een minder hoog tempo dan voorheen. De krappe arbeidsmarkt, met een hoge vacaturegraad, moedigt nog steeds mensen aan om betaald werk te zoeken. De werkloosheid stijgt licht naar een nog altijd lage 4,0% in 2020. In de krappe arbeidsmarkt krijgen hoger opgeleiden steeds vaker een vast contract. Het aantal vaste contracten voor middelbaar en lager opgeleiden stijgt veel minder.

Contractloonstijging en inflatie
De contractloonstijging versnelt, wat bij een matige inflatie in 2020 gunstig is voor de koopkracht. Door lastenverhogingen is de inflatie in 2019 met 2,3% betrekkelijk hoog, maar in 2020 valt die weer terug naar 1,4%. Door de arbeidsmarktkrapte en hogere inflatie in 2019 stijgen de contractlonen harder dan in voorgaande jaren. De toename is in historisch opzicht echter beperkt, wat onder meer verband houdt met de minder sterke stijging van de arbeidsproductiviteit. Niettemin resteert een reële loonstijging, die gunstig is voor de koopkracht van huishoudens. Door het tweeschijvenstelsel en de hogere arbeidskorting gaan werkenden en gepensioneerden er de komende jaren meer op vooruit dan uitkeringsgerechtigden.

Rijksbegroting
De overheidsbestedingen groeien stevig, maar minder dan beoogd. De groei van de overheidsconsumptie is met 2,4% en 2,3% in de ramingsjaren dubbel zo groot als in de afgelopen jaren. Toch blijft de groei achter bij de plannen: onder andere vanwege de krappe arbeidsmarkt kunnen intensiveringen bij met name defensie en infrastructuur niet allemaal worden gerealiseerd.

Dit kan consequenties hebben voor de algemene uitkering. In de systematiek van samen trap op, trap af betekent minder bestedingen van het Rijk ook een lagere algemene uitkering.

Mede door hoge belastinginkomsten en door economische omstandigheden houdt de overheid een begrotingsoverschot: 1,2% in 2019 en 0,8% in 2020.

Risico's
Naast het Amerikaanse handelsbeleid en een verdere terugval van de Chinese economie is een no deal Brexit een risico voor de economische groei in Nederland. Het leidt op korte termijn tot chaos en veroorzaakt economische schade – in het bijzonder als het 'no deal-scenario' niet snel ten einde komt. Verder is de Italiaanse economie in recessie, wat in combinatie met verzwakte banken een neerwaarts risico geeft voor de eurozone-economie. De economische groei valt hoger uit als de overheidsbestedingen hoger uitvallen. Over de rijksbegroting is al aangegeven dat er een risico is dat de overheidsbestedingen achterblijven en daarmee ook de inkomsten voor gemeenten uit de algemene uitkering.

2.2 Financiële ontwikkeling en meerjarenraming

Deze paragraaf bevat de ontwikkeling van het financieel kader sinds de raad in november 2018 de Programmabegroting 2019 heeft vastgesteld. Deze is aangevuld met voorstellen voor nieuw beleid, zoals vastgelegd in het nieuwe coalitieprogramma Duurzaam doen.

Basis begrotingskader
Voor de jaren 2019 t/m 2023 is in november 2018 door de raad een sluitende meerjarenbegroting vastgesteld (Programmabegroting 2019-2023, blz. 38). In deze meerjarenbegroting zijn de financiële gevolgen verwerkt van de aanvullende voorstellen bij de begroting (regel 2). De belangrijkste posten waren de hogere bijdrage aan het Noord-Hollands Archief, extra capaciteit voor omgevingsbeleid en het niet kostendekkend vaststellen van de afvalstoffenheffing (bijdrage vanuit algemene middelen).

Tabel 1: Basis begrotingskader

Financiële ontwikkeling Programmabegroting 2019-2023	**2019**		**2020**		**2021**		**2022**		**2023**		**2024**	
Uitkomst Meerjarenraming (zie blz. 34 Programmabegroting 2019-2023)	-3.964	v	-1.261	v	723	n	3.282	n	-1.560	v	pm	v
Aanvullende voorstellen Programmabegroting 2019-2023	1.739	n	282	n	326	n	370	n	370	n	370	n
Verrekening met saldo algemene reserve (onderdeel van aanvullende voorstellen 2019-2023)	624	n	907	n	-1.121	v						
Uitkomsten Bestuursrapportage 2018	1.601	n	72	n	72	n	197	n	197	n	197	n
Uitkomst Septembercirculaire (2018/660726)	1.176	n	884	n	1.543	n	1.545	n	2.037	n	2.037	n
Uitkomsten Decemberrapportage 2018	-12	v	-12	v	-12	v	-12	v	-12	v	-12	v
Uitkomst basis begrotingskader	**1.164**	**n**	**872**	**n**	**1.531**	**n**	**5.382**	**n**	**1.032**	**n**	**pm**	**n**

De uitkomsten als weergegeven in tabel 1 bevatten de basis voor het begrotingskader.

Bij de Meicirculaire 2019 komt informatie beschikbaar over de algemene uitkering voor 2024. Pas daarna kan een raming worden gemaakt voor de uitkomst voor het begrotingskader voor het jaar 2024. De voorstellen die in de kadernota worden voorgelegd, muteren deze saldi.

Na vaststelling van de Decemberrapportage 2018 in december zijn de Jaarstukken 2018 opgesteld. Afgesproken is dat de bestemming van het rekeningresultaat betrokken wordt bij de kadernota. Daarom gaat de volgende paragraaf verder in op de bestemming van het rekeningresultaat.

Toelichting rijksontwikkeling September- en Decembercirculaire 2018

Toelichting Septembercirculaire 2018:

	Septembercirculaire 2018 omschrijving	**2019**		**2020**		**2021**		**2022**		**2023**	
	Septembercirculaire 2018 (lasten):										
1.2	Rijksvaccinatieprogramma, Aandeel GGD in rijksvaccinatiepr.	50	n	50	n	50	n	50	n	50	n
1.2	Rijksvaccinatieprogramma	250	n	254	n	256	n	259	n	262	n
2.2	Voorschoolse voorziening peuters (DU)	-79	v	-159	v	-238	v	-238	v	-238	v
2.2	Jeugdhulp aan kinderen in een AZC	-27	v	-28	v	-28	v	-28	v	-28	v
2.3	Verlaging budget MO en OGGZ (DU)	-11	v	-11	v	-11	v	-11	v	-11	v
2.3	Vrouwenopvang (DU)	-5	v	-5	v	-5	v	-5	v	-5	v
2.3	Beschermd Wonen (IU)	1.074	n	1.074	n	1.074	n	1.074	n	1.074	n
3.1	Participatie (IU)	-2	v	-3	v	-4	v	-4	v	-5	v
6.3	Toezicht en handhaving kwaliteit peuterspeelzalen	13	n	12	n	12	n	12	n	12	n
6.3	Toezicht en handhaving kinderopvang en gastouderopvang	106	n	107	n	108	n	109	n	110	n
	Academische component kinder- en jeugdpsychiatrie	-40	v	-40	v	-41	v	-41	v	-41	v
	Uitvoeringskosten SVB PGB trekkingsrechten	-293	v								
	Septembercirculaire 2018 (baten):										
7.2	Algemene uitkering	-193	v	-407	v	329	n	327	n	816	n
	Budgettair effect volgens nota septembercirculaire:	***843***	***n***	***844***	***n***	***1.502***	***n***	***1.504***	***n***	***1.996***	***n***
	Taakmutaties niet verwerkbaar op beleidsvelden:										
	Academische component kinder- en jeugdpsychiatrie	40	n	40	n	41	n	41	n	41	n
	Uitvoeringskosten SVB PGB trekkingsrechten	293	n								
	Definitief budgettair effect septembercirculaire:	**1.176**	**n**	**884**	**n**	**1.543**	**n**	**1.545**	**n**	**2.037**	**n**

Overzicht wijzigingen in de baten en lasten per beleidsveld volgend uit de Septembercirculaire 2018.

Ten opzichte van de informatienota over de septembercirculaire (2018/660726) is het budgettair effect in 2019 € 333.000 nadeliger en structureel € 40.000 nadeliger. Dit komt omdat twee taakmutaties niet op de beleidsvelden verwerkt konden worden. Dat betreft de eenmalige korting van € 293.000 voor 'uitvoeringskosten SVB PGB trekkingsrechten' en de structurele korting van € 40.000 voor 'academische centra voor kinder- en jeugdpsychiatrie'.

Ten opzichte van de Meicirculaire 2018 daalt de algemene uitkering voor alle jaren. De belangrijkste oorzaken zijn lagere rijksuitgaven, vermindering van ruimte onder het plafond van het BTW compensatiefonds en het effect van ontwikkelingen bij het Rijk. De gemeente heeft geen invloed op al deze oorzaken. Daarnaast zijn er wijzigingen in specifieke beleidsvelden en voor het sociaal domein. Deze bedragen komen ten gunste of ten laste van de betreffende beleidsvelden.

De extra gelden die zijn opgenomen in de Septembercirculaire 2018 voor toezicht en handhaving op kinderopvang, gastouderopvang en kwaliteit peuterspeelzalen worden voor dit doel bestemd en geraamd op beleidsveld 6.3 Openbare orde en veiligheid. Door uitvoering te geven aan het gewenste en vereiste kwaliteits- en kwantiteitsniveau voldoet de gemeente Haarlem aan de wettelijke verplichtingen.

Toelichting Decembercirculaire 2018:

	Decembercirculaire 2018 omschrijving	2019		2020		2021		2022		2023	
	Decembercirculaire 2018 (lasten):										
1.1	Brede impuls combinatiefuncties/buurtsportcoaches (DU)	229	n	229	n	229	n	229	n	229	n
3.3	Schulden en armoede (DU)	-87	v								
2.2	Transformatiefonds sociaal domein Jeugd (DU)	471	n	471	n						
	Decembercirculaire 2018 (baten):										
7.2	Algemene uitkering	-613	v	-700	v	-229	v	-229	v	-229	v
	Totaal budgettair effect decembercirculaire:	**0**		**0**		**0**		**0**		**0**	

De Decembercirculaire 2018 heeft per saldo geen budgettair effect. Voor een meer uitgebreide toelichting wordt verwezen naar de nota Gevolgen van septembercirculaire 2018 Gemeentefonds (2018/660726) en de nota Gevolgen decembercirculaire 2018 Gemeentefonds 2019/36136.

Bestemming rekeningresultaat 2018

Het rekeningresultaat 2018 is € 527.000 positief.

Budgetten kunnen alleen worden besteed in het jaar waarvoor ze zijn toegekend en de acties ook in dat jaar zijn. Als de activiteiten niet meer in het jaar gedaan kunnen worden, kan het (restant-) budget doorgeschoven worden naar het volgende jaar. Zo wordt voorkomen dat een nieuw budget moet worden aangevraagd. Deze budgetoverheveling valt onder het budgetrecht van de raad, dus moet de raad daar apart over besluiten.

Voor budgetoverheveling gelden de volgende regels:

1. De noodzaak moet worden onderbouwd en er moet een directe verbinding zijn tussen het budget en de werkzaamheden waarvoor overheveling wordt gevraagd.
2. De uitvoering moet in het 2019 plaatsvinden en passen binnen de werkplannen 2019
3. Doorschuiven naar het volgende jaar mag alleen met eenmalige budgetten of eenmalig opgehoogde budgetten als de activiteit anders niet voortgezet kan worden.
4. De budgetoverheveling moet materieel zijn. De ondergrens hiervoor is € 50.000.
5. Er kan niet meer budget worden overgeheveld dan het bedrag van het positieve rekeningresultaat. Uitzondering is wanneer het beschikbaar gehouden moet worden vanwege regionale afspraken.

Bestemmingsvoorstel Jaarrekening 2018			
Resultaat		**-527**	**v**
Voorstellen:			
1. Tekort maatschappelijke opvang (Regionaal Kompas)	-998		
2. Geweld hoort nergens thuis	60		
3. Vrouwenopvang	74		
4. Baankansen kwetsbare jongeren	257		
5. Transformatiefonds sociaal domein	471		
6. Dotatie reserve exploitatie RIEC	99		
7. Zero emissie stadslogistiek	130		
8. Informatieplicht energiebesparende maatregelen	33		
9. Innovatieve aanpak energiebesparing	323		
10. Versnelling aanpak tegen eenzaamheid	250		
11. Statushouders	334		
12. Vervangingsinvesteringen Philh./Stadsschouwburg	110		
13. Structuurvisie Openbare Ruimte	50		
14. Zonemanagers	278		
15. Groei van Haarlem	140		
		1.611	**n**
Resterend saldo		**1.084**	**n**

Toelichting bestemmingsvoorstellen:

1. Haarlem ontvangt en beheert als centrumgemeente de rijksmiddelen voor de Maatschappelijke opvang (DU MO). Het saldo van de inkomsten en uitgaven wordt volgens de afspraken in de Nota reserves en voorzieningen afgerekend via de reserve Regionaal Kompas. Over 2018 is er een nadelig saldo van bijna € 1,5 miljoen. Deze overschrijding kan voor bijna € 0,5 miljoen gedekt worden uit de reserve Regionaal Kompas. Het saldo van de reserve is daarmee niet genoeg om het hele tekort op de DU MO te dekken. Hierdoor komt onterecht een nadeel van bijna € 1,0 miljoen ten laste van de exploitatie van de gemeente Haarlem. In het regionale portefeuillehoudersoverleg is afgesproken dat het resterende tekort op de Maatschappelijke opvang uit het budget Beschermd wonen kan worden gehaald. Haarlem beheert als centrumgemeente ook deze middelen (IU BW) voor de gehele regio. Door de administratieve inrichting in de gemeente Haarlem kan dit niet anders dan door het te onttrekken aan de reserve Sociaal Domein. Dit leidt tot een positieve mutatie op het rekeningresultaat.

2. In april 2018 is door de VNG samen met de ministeries Justitie en Veiligheid en Volksgezondheid, Welzijn en Sport het programma ‘Geweld hoort nergens thuis’ gepresenteerd voor de aanpak van huiselijk geweld. Voor de gemeente Haarlem als pilotregio is in 2018 € 60.000 beschikbaar gesteld voor het centrum voor kindermishandeling en huiselijk geweld door invoering van een multidisciplinaire aanpak. De verdeling van (regionale) middelen is in de decembercirculaire 2018 bekend gemaakt. Het voorstel is het gehele bedrag over te hevelen naar 2019.

3. In de Septembercirculaire 2018 is aangekondigd dat de bijdrage voor Vrouwenopvang voor slachtoffers zonder eerdere verblijfstatus structureel wordt verhoogd. Het voorstel is het resterende bedrag van € 74.000 over te hevelen naar 2019, omdat het een bekendmaking aan het einde van het jaar was en het regionale middelen zijn.

4. In 2018 heeft het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid extra geld beschikbaar gesteld voor baankansen voor kwetsbare jongeren uit het voortgezet speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs. Het bedrag is bestemd voor centrumgemeenten zodat deze hier samen met regiogemeenten en pro-VSO scholen invulling aan kunnen geven. Het voorstel is het bedrag van € 257.000 over te hevelen naar 2019 omdat het regionale gelden zijn.

5. Jeugdhulpregio's kunnen vanaf 2018 tot en met 2020 gelden ontvangen voor de bevordering van transformatiebeweging onder jeugd. Dit sluit aan bij het actieprogramma 'Zorg voor de jeugd'. Haarlem heeft als jeugdhulpregio een bijdrage aangevraagd voor een meerjarig transformatieplan. Omdat het regionale gelden zijn is het voorstel het volledige bedrag van € 471.000 door te schuiven naar 2021 (de gemeente ontvangt voor 2019 en 2020 rijksmiddelen hiervoor).

6. Het Regionaal informatie en expertisecentrum (RIEC) is een samenwerkingsverband van gemeenten in Noord-Holland en een aantal andere organisaties als politie en belastingdienst. De gemeente Haarlem is centrumgemeente en voert de administratie van het RIEC uit. Dit gebeurt in een apart onderdeel binnen de administratie van de gemeente Haarlem dat ook apart gehouden moet worden van de exploitatie van de gemeente Haarlem. Voor de afwikkeling van het resultaat van het RIEC wordt daarom de reserve exploitatie RIEC (onderdeel reserve regiotaken) gebruikt. Wegens het ontbreken van een raadsbesluit was het in jaarrekening 2018 nog niet mogelijk om het positief resultaat van RIEC (€ 99.160) te doteren aan deze reserve. Om de dotatie alsnog te kunnen doen, wordt deze via de resultaatbestemming gevraagd. Vanaf 2019 wordt de administratie RIEC structureel buiten de administratie van de gemeente Haarlem geplaatst waardoor de administratie vereenvoudigt.

7. Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat heeft voor het thema Zero emissie stadslogistiek in de Decembercirculaire 2018 geld bestemd voor Nul emissie stadslogistiek in 2025. Haarlem heeft € 130.000 ontvangen voor drie projectplannen samen met InHolland en Spaarnelanden. Het voorstel is het gehele bedrag over te hevelen naar 2019 voor de drie projecten die in 2019 van start gaan.

8. Via de Decembercirculaire 2018 heeft Haarlem € 33.000 ontvangen voor het opzetten van een systeem waarin de energiebesparende maatregelen worden gemonitord met een terugverdientijd van vijf jaar voor bedrijven met een middelgroot energieverbruik. Deze bedrijven zijn per 1 juli 2019 wettelijk verplicht hierover te rapporteren aan de gemeente. De Omgevingsdienst IJmond (ODIJ) voert deze taak uit voor Haarlem. Het voorstel is het gehele bedrag over te hevelen naar ODIJ in 2019. Het is weliswaar een lager bedrag dan de ondergrens van € 50.000, maar het voorstel is opgenomen omdat het een toegekend bedrag vanuit het Rijk is en bedoeld voor ODIJ.

9. In de Decembercirculaire 2018 is € 323.000 ontvangen voor Innovatieve aanpak energiebesparing. Haarlem is één van de 18 gemeenten die als trekker in de regio een bijdrage vanuit het Rijk ontvangt voor de uitvoering van regionale innovatie in energiebesparing bij particuliere woningen. Het doel is woningen sneller te verduurzamen en meer woningen energieneutraal te maken. Dit gebeurt in regionale coalities van gemeenten, bedrijven en andere stakeholders. Het voorstel is om de gehele € 323.000 over te hevelen naar 2019.

10. In de Decembercirculaire 2018 is voor versnelling van bestaande en lokale aanpakken door de VNG een verdeling vastgesteld voor extra geld voor het programma 'Eén tegen eenzaamheid'. Haarlem heeft hiervoor € 250.000 ontvangen. Voorgesteld wordt om de eenmalige decentralisatie-uitkering eenzaamheid van € 250.000 gelijkmatig te spreiden over de jaren 2019 t/m 2023: € 50.000 per jaar. De middelen zijn nodig voor de inmiddels gestarte verwerving sociale basis.

11. Het sociaal programma Statushouders heeft in 2018 een overschot van € 334.000 door lagere kosten voor maatschappelijke oriëntatie en de programmakosten. Gemeenten ontvangen voor de integratie en participatie van statushouders de 'Rijksbijdrage Maatschappelijke Begeleiding', een vast bedrag per volwassen gehuisveste statushouder. Deze bijdrage is bedoeld voor de uitvoering van twee wettelijke taken (Maatschappelijke Begeleiding en het Participatieverklaringstraject), maar dekt geenszins de bredere inspanningen van het college gericht op integratie en participatie. Overheveling van het saldo van 2018 naar 2019 is dan ook noodzakelijk om zaken als het introductieprogramma, het bevorderen van de (psychische) gezondheid van statushouders en deskundigheidsbevordering bij reguliere voorzieningen te kunnen voortzetten, en om voor de periode 2020-2023 middelen aan de Sociale Basis te kunnen toevoegen geoormerkt voor de integratie en participatie van statushouders. Op die manier investeert de gemeente langjarig om statushouders vanaf de eerste dag op weg te helpen hun plek in de Haarlemse samenleving te vinden. Op 19 maart 2019 is ingestemd met de Kaderstelling Sociale Basis 2020-2023 waarin voorgesteld wordt het positieve saldo op het budget voor statushouders toe te voegen aan de middelen voor de Sociale Basis (thema Redzaam in en om het huis), geoormerkt voor de integratie van statushouders in de periode 2020-2023.

12. In 2018 was voor de vervangingsinvesteringen van de Philharmonie en Stadsschouwburg een budget van € 464.000 opgenomen. Door vertraging in de uitvoering van een aantal niet activeerbare vervangingsinvesteringen is er over 2018 een onderbesteding van € 110.000. Om de werkzaamheden te kunnen afronden, is het voorstel dit budget via het bestemmingsresultaat over te hevelen naar 2019. Deze werkzaamheden passen in de planning 2019 naast de reeds geplande werkzaamheden voor 2019 die betrekking hebben op ICT investeringen.

13. Het uitvoeringsprogramma Structuurvisie openbare ruimte (SOR) is door te weinig capaciteit vertraagd. De middelen zijn incidenteel beschikbaar gesteld voor onderzoeken die verschoven zijn naar 2019. Het voorstel is € 50.000 van het rekeningresultaat 2018 te bestemmen voor mobiliteitsonderzoek en onderzoek naar monitoring en sturing met indicatoren, omdat deze onderzoeken in 2018 niet geheel uitgevoerd konden worden.

14. De totstandkoming van Zonevisies is vertraagd door capaciteitstekorten. Het betreft een aantal studies die doorgeschoven zijn naar 2019. Het voorstel is het resterende budget € 278.000 over te hevelen naar het programma Groei van Haarlem. Toelichting op vervolg van de ontwikkelvisies van de Zones in 2019 is daarom opgenomen bij voorstel 15 Groei van Haarlem.

15. Door vacatures heeft ook het programma Groei van Haarlem vertraging opgelopen. Begin 2019 is de commissie Ontwikkeling geïnformeerd over de aangepaste planning van de bestuurlijke producten als Groeipotentie (studies) en de ontwikkelvisies van de zeven zones. Met name het opstellen van de ontwikkelvisies vergt in 2019 financiële inzet, waaronder:
    - De inhuur van de vier zonemanagers;
    - Het uitvoeren van divers onderzoek op het gebied van verkeer, water, bodem et cetera ter onderbouwing van de ontwikkelvisies;
    - Diverse inhuur extra capaciteit bij BBOR en OMB ter realisatie van de ontwikkelvisies;

- Het uitvoeren van participatie- en inspraaktrajecten ten behoeve van de ontwikkelvisies.

Voor de eerste twee zijn ook daadwerkelijk verplichtingen aangegaan. Deze inzet van mensen en middelen zijn noodzakelijk voor de oplevering van ontwikkelvisies. Ook de vier studies die in het kader van project Groeipotentie zijn uitgevoerd hebben vertraging opgelopen. Om de bestuurlijke planning van 2019 te kunnen halen is veel extra inzet nodig. De doorlooptijd voor de ontwikkelvisies is heel 2019. In juni geeft de commissie de visies vrij voor inspraak, waarna deze eind 2019 door de raad definitief kunnen worden vastgesteld. Gelet op de ervaringen met de eerste ontwikkelvisie Zuidwest die inmiddels in de inspraaktermijn zit, wordt veel meer werk verwacht ten aanzien van het verwerken van de inspraak. Er komt in Haarlem namelijk een sneeuwbaleffect op gang nu duidelijk wordt dat er in de hele stad 10.000 woningen bij gaan komen. Het voorstel is wegens de doorschoven activiteiten € 140.000 van het resterende budget 2018 over te hevelen naar 2019. De combinatie met de reeds geplande werkzaamheden in 2019 is getoetst en haalbaar gebleken.

Omdat de bestemmingsvoorstellen € 1.084.000 hoger zijn dan het resultaat van de jaarrekening 2018 wordt voorgesteld het hogere benodigde bedrag te dekken door dit bedrag aan de algemene reserve te onttrekken.

Besluitpunt:
Het college stelt de raad voor:

1. In te stemmen met de bestemmingsvoorstellen jaarrekeningresultaat 2018 tot een totaalbedrag van € 1.611.000.
2. Het resterende tekort Regionaal Kompas van € 998.000 te onttrekken aan de reserve sociaal domein.
3. In te stemmen met een dotatie aan de reserve RIEC voor een bedrag van € 99.000.
4. Een bedrag van € 1.084.000 aan de algemene reserve te onttrekken als gedeeltelijke dekking van het voorstel bestemming rekeningresultaat.

2.4 Verwerking richtlijnen begroting 2020-2024

Voor het opstellen van de programmabegroting zijn richtlijnen vastgesteld (2019/245162). Deze zijn als bijlage 6 toegevoegd. De belangrijkste financiële consequenties van de verwerking van de richtlijnen in de begroting is de berekening van baten en lasten van prijspeil 2019 naar prijspeil 2020, inclusief personeelslasten aan de hand van de percentages als vermeld in de richtlijnen.

Tabel 3: Uitkomsten verwerking richtlijnen

	2019		2020		2021		2022		2023		2024	
Saldo mutaties	**182**	**n**	**-523**	**v**	**-548**	**v**	**-601**	**v**	**-684**	**v**	**-684**	**v**

2.5 Uitkomsten financiële voortgangsrapportage

In de financiële voortgangsrapportage wordt de begroting van het lopende jaar bijgesteld volgens de kaderstelling. De financiële voortgangsrapportage bevat geen voorstellen voor nieuw beleid. Voor de inhoud en toelichting van de financiële voortgangsrapportage wordt naar hoofdstuk 3 verwezen. Voor de kadernota is het noodzakelijk rekening te houden met de lasten die uit de financiële voortgangsrapportage voortvloeien:

Tabel 4: Financiële voortgangsrapportage 2019 (exclusief september-en decembercirculaire)

	2019		2020		2021		2022		2023		2024	
Totaal Financiële voortgangsrapportage 2019	**77**	**n**	**-591**	**v**	**-591**	**v**	**-591**	**v**	**-591**	**v**	**-591**	**v**

2.6 Actualisatie IP

Na afsluiting van de jaarstukken 2018 wordt ook het bestaande IP geactualiseerd op basis van bestaand beleid. Naast deze actualisatie stelt het college, in hoofdstuk 4 van deze kadernota, nieuwe investeringen voor om de ambities uit het coalitieprogramma te kunnen realiseren.

De actualisering van het bestaande investeringsplan heeft budgettaire gevolgen voor de meerjarenraming. Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar hoofdstuk 4 van de kadernota.

De wijzigingen op het investeringsplan hebben het volgende financiële effect:

Tabel 5: Actualisatie IP

Budgettair effect	**2019**		**2020**		**2021**		**2022**		**2023**		**2024**	
Saldo mutaties met verrekening dekking:	-1.802	v	-293	n	102	n	232	n	-322	v	247	n
Totaal	**-1.802**	**v**	**-293**	**v**	**102**	**n**	**232**	**n**	**-322**	**v**	**247**	n

Toelichting:
Doordat per eind 2018 minder is geïnvesteerd dan eerder was verwacht en doordat veel van de investeringen uit 2018 per het einde van dat jaar nog niet worden afgeschreven, zijn de kapitaallasten in 2019 flink lager dan eerder verwacht. Deels was dit al voorzien in de begroting. Daarnaast wordt een deel van deze lagere kapitaallasten verrekend met de vereveningsreserve voor de rioolheffing en de reserve kapitaallasten maatschappelijk nut. Per saldo is het voordeel voor het begrotingskader € 1,8 miljoen. Doordat de voorgenomen investeringen in latere jaren alsnog worden uitgevoerd, stijgen de verwachte kapitaallasten in die jaren ten opzichte van de eerdere begroting.

Besluitpunt:
Het college stelt de raad voor:
De financiële consequenties te ramen van de actualisatie van het investeringsplan.

2.7 Voorstellen voor beleidsintensiveringen

In de voorgaande paragrafen zijn de financiële ontwikkelingen geschetst en de consequenties voor de meerjarenraming. Deze kunnen als volgt worden samengevat:

Tabel 6: Samenvatting beschikbaar financieel kader

Meerjarig financieel kader, na verwerking financiële ontwikkelingen	**2019**		**2020**		**2021**		**2022**		**2023**		**2024**	
Uitkomst basis begrotingskader (tabel 1)	1.164	n	872	n	1.531	n	5.382	n	1.032	n	pm	n
Uitkomsten verwerking richtlijnen (tabel 3)	182	n	-523	v	-548	v	-601	v	-684	v	-684	v
Fin. voortgangsrapportage (tabel 4)	77	n	-591	v	-591	v	-591	v	-591	v	-591	v
Actualisatie IP (tabel 5)	-1.802	v	-293	v	102	n	232	n	-322	v	247	n
Beschikbaar financieel kader	**-379**	**v**	**-535**	**v**	**494**	**n**	**4.422**	**n**	**-565**	**v**	**pm**	**n**

In deze paragraaf zijn voorstellen opgenomen om, op een enkele uitzondering na, de kaders voor de jaren 2020 bij te stellen. Deze voorstellen passen in het beleid zoals dat in de Kadernota 2018 meerjarig is vastgelegd en in de Programmabegroting 2019 is geraamd. In het coalitieprogramma Duurzaam Doen is vastgelegd dat in 2020 de inhoud en de financiële uitgangspunten worden herijkt. Dat betekent dat in 2020 het ambitieniveau nader afgewogen zal worden tegen de beschikbare financiële kaders en benodigde ambtelijke capaciteit.
De voorstellen voor de Programmabegroting 2020 zijn per programma weergegeven en de onderbouwing c.q. nadere toelichting is opgenomen in bijlage 3, toelichting beleidsintensiveringen.

Tabel 7: Voorstellen voor wijzigingen van het begrotingskader

	2019		**2020**		**2021**		**2022**		**2023**		**2024**	
Programma 1												
Kosten uitvoering Koepelbesluit (basisscenario raadsbesluit												
Koepel inzet capaciteit 1,35 fte schaal 11	119	n	177	n	155	n	132	n	45	n		
Koepel materieel budget	76	n	98	n	90	n	106	n	43	n		
Programma 3												
Lagere lasten BUIG	-3.626	v	-3.447	v	-1.631	v	-1.431	v	-1.231	v	-1.131	v
Continuering flexibele schil BUIG					1.100	n	1.100	n	1.100	n	1.100	n
Opheffing reserve WWB	-4.076	v										
Ik doe mee alsnog t.l.v. reserve Wwb	578	n										
Storting in Algemene Reserve	3.340	n										
Reservering t.b.v. Leerwerkbedrijf	111	n	47	n								
Dotatie aan reserve Sociaal domein					1.000	n						
Programma 4												
Woningbouwinitiatieven			75	n	75	n	75	n				
Dekking: T.l.v. Reserve Groei van Haarlem			-75	v	-75	v	-75	v				
Aanleg wandelnetwerk			75	n	17	n	17	n	17	n	17	n
Schipholtaken ODIJ			18	n	18	n	18	n	18	n	18	n
Risico-inventarisatie havendienst			109	n	313	n	375	n				

	2019		2020		2021		2022		2023		2024	
Ambitiekaart Haarlemse wateren			55	n	107	n						
Nieuwbouw havenkantoor en centrale brugbediening			50	n								
Formatie brugbediening	148	n	295	n	295	n	295	n	295	n	295	n
Haarlem 775 jaar			150	n								
Dekking: Budget leefbaarheid en participatie			-150	v								
Anterieure overeenkomsten			170	n	170	n	170	n				
Programma 5												
Onderhoudsbudget SRO			157	n	157	n	157	n	157	n	157	n
Toegankelijkheid openbare gebouwen			pm	n	pm	n						
Dekking: Reserve vastgoed			pm	v	pm	v						
wijkraden			54	n								
Graven ruimen Akendam			60	n								
areaaluitbreiding	198	n	157	n	155	n	155	n	155	n	155	n
Dekking: reserve groei van de stad	-198	v	-157	v	-155	v	-155	v	-155	v	-155	v
Onderhoud beweegbare bruggen			337	n	750	n	105	n				
Parkeren												
Lagere lasten parkeren	-100	v	-100	v	-100	v	-100	v	-100	v	-100	v
Hogere baten parkeren	-150	v	-150	v	-150	v	-150	v	-150	v	-150	v
Programma 6												
Begeleiding ex-gedetineerden	0	n	150	n	150	n	150	n	150	n	150	n
Continuering project Lelie			140	n	140	n	140	n				
Urbact			-119	v	125	n						
Bluswatervoorziening												
Lasten incidenteel			33	n	208	n						
Lasten structureel			17	n	-116	n	270	n	270	n	270	n
Baten PWN					-16	v	-100	v	-100	v	-100	v
Programma 7												
Integriteitsonderzoeken			135	n	135	n	135	n	135	n	135	n
Informatiebeveiliging	200	n	200	n	200	n	200	n	200	n	200	n
Reservering voor knelpunten (w.o. capaciteitsclaims) ter besluitvorming voor te leggen de begroting 2020			1.000	n								
Surplus reserve grondexploitatie ramen t.g.v. exploitatie			-170	v	-170	v	-170	v				
Capaciteitsaanvragen												
Uitbreiding capaciteit gedekt uit bestaande budgetten en kredieten												
Formatie	327	n	558	n	523	n	400	n	400	n	400	n
Overhead	156	n	353	n	204	n	167	n	167	n	167	n
Dekking	-483	v	-911	v	-727	v	-567	v	-567	v	-567	v
Woonlasten												
Programma 5												
Niet meer doorberekenen kosten vegen in afvalstoffenheffing			1.700	n	1.700	n	1.700	n	1.700	n	1.700	n
Minder doorberekenen kosten vegen in rioolheffing			700	n	700	n	700	n	700	n	700	n

	2019		2020		2021		2022		2023		2024	
Programma 7												
Dekking verhoging OZB ter compensatie lagere AU als gevolg van WOZ-waarden			-1.000	v	-1.000	v	-1.000	v	-1.000	v	-1.000	v
Saldo voorstellen	**-3.380**	**v**	**791**	**n**	**4.347**	**n**	**2.819**	**n**	**2.249**	**n**	**2.216**	**n**

Om een sluitend meerjarenperspectief te kunnen vaststellen worden de volgende aanvullende dekkingsvoorstellen ter instemming voorgelegd:

a. Het meerjarenperspectief lijkt met name na 2020, bij ongewijzigd beleid, tot een structureel nadeel te leiden van minimaal € 2 miljoen. Daarom wordt voorgesteld om bij de herijking in 2020 een structurele taakstelling van € 2 miljoen in te vullen. Voor 2021 dient een bedrag van minimaal € 1,5 miljoen ingevuld te worden. Omdat een taakstelling meer onzekerheid geeft over de meerjarige financiële positie is het belangrijk om vast te stellen dat positieve of negatieve financiële gevolgen van de algemene uitkering (mei- en septembercirculaires), eerst met de taakstelling verrekend worden.
b. Tot en met 2021 worden nog baten ontvangen uit de precarioheffing kabels en leidingen. Tot de wijziging van het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) in 2017 was het in Haarlem beleid om onderhoudsinvesteringen (investeringen met maatschappelijk nut) niet te activeren, maar vanuit de exploitatie te dekken.

Omdat er toen achterstallig onderhoud was en er na 2022 grootschaliger onderhoudswerken worden verwacht (te dekken vanuit de exploitatie), is besloten een reserve op te bouwen (vanuit de precariobaten kabels en leidingen) om te grote schommelingen tussen de jaren op te vangen. Inmiddels is het achterstallig onderhoud weggewerkt, worden tussentijds areaaluitbreidingen geraamd en onderhoudsbudgetten geïndexeerd. Op basis van een actualisatie van het meerjarig onderhoudsplan wordt beoordeeld wat naar nieuwe inzichten nodig is.

Omdat het BBV is gewijzigd zijn gemeenten verplicht alle investeringen te activeren, ook die van maatschappelijk nut. Bij de actualisatie van het onderhoudsplan moet ook betrokken worden op welke manier de reserve kan worden ingezet. Deze nadere afweging zullen worden betrokken bij de geplande herijking in 2021.

De ontwikkeling van de reserve onderhoud wordt als volgt weergegeven:

Tabel 8: Ontwikkeling reserve beheer onderhoud openbare ruimte

	2019		2020		2021		2022		2023		2024	
Beginstand	-4.820	v	-10.284	v	-12.248	v	-14.212	v	-14.212	v	-14.212	v
Geraamde dotaties	-5.464	v	-5.464	v	-5.464	v						
Aanwending voor dekkingsplan			3.500	n	3.500	n						
Stand reserve	**-10.284**	**v**	**-12.248**	**v**	**-14.212**	**v**	**-14.212**	**v**	**-14.212**	**v**	**-14.212**	**v**

c. Omdat het begrotingskader in 2019 en 2020 nog financiële ruimte biedt, terwijl er juist in 2022 een groter nadeel wordt geraamd, wordt voorgesteld om in 2019 en 202 resp. € 2 miljoen en € 3 miljoen in de algemene reserve te storten en deze in 2022 te onttrekken.

De financiële consequenties van de voorstellen zijn samengevat weergegeven. Om tot een meer sluitende meerjarenbegroting te komen worden de voordelige en nadelige saldi van de jaren 2019 en 2020 toegevoegd aan de algemene reserve en in 2022 weer onttrokken, per saldo neutraal.

Tabel 9: Meerjarig financieel kader inclusief dekkingsvoorstellen

	2019		**2020**		**2021**		**2022**		**2023**		**2024**	
Beschikbaar financieel kader (tabel 6)	-379	v	-535	v	494	n	4.422	n	-565	v	pm	n
Beleidsintensiveringen (tabel 7)	-3.380	v	791	n	4.347	n	2.819	n	2.249	n	2.261	n
Taakstelling in te vullen bij herijking					-.1.500	v	-2.000	v	-2.000	v	-2.000	v
Opbrengst precarioheffing			-3.500	v	-3.500	v						
Toevoegingen en onttrekkingen aan algemene reserve	2.000	n	3.000	n			-5.000	v				
Vast te stellen financieel kader	**-1.759**	**v**	**-244**	**v**	**-159**	**v**	**241**	**n**	**-316**	**v**	**pm**	**n**

Het beschikbare financiële kader had in basis al een tekort in 2021 en 2022, waarbij met name het incidentele tekort in 2022 van € 4,4 miljoen het meerjarenbeeld verstoort. Door in 2019 en 2020 € 5 miljoen aan de algemene reserve toe te voegen en dit bedrag in 2022 weer te onttrekken wordt het financieel kader verbeterd. Een meer structurele verbetering van het financieel kader wordt betrokken bij de herijking die voor 2020 is gepland. Daarvoor is een structurele taakstelling van € 2 miljoen geraamd. Dan worden ook capaciteitsclaims afgezet tegen het ambitieniveau en in te zetten middelen. Na het aanbieden van de Kadernota 2019 wordt de Meicirculaire 2019 verwacht. Zoals gebruikelijk worden de financiële gevolgen uit deze circulaire betrokken bij het opstellen van de Programmabegroting 2020-2024. Dit kan financiële prognoses wijzigen. Zo zijn er bijvoorbeeld extra middelen voor jeugdzorg toegezegd.

Besluitpunt:
Het college stelt de raad voor te besluiten:
1. In te stemmen met de opheffing van de reserve Wwb ten gunste van de algemene reserve, onder verrekening van het benodigde budget voor het leerwerkbedrijf Perspectief van € 111.000 in 2019 en € 49.000 in 2020.
2. Voor de jaren 2020, 2021 en 2022 jaarlijks € 75.000 aan de reserve groei van Haarlem te onttrekken ten behoeve van verhoging van het initiatievenbudget.
3. Een surplus van de reserve grondexploitatie van € 170.00 over de jaren 2020, 2021 en 2022 vrij te laten vallen ten gunste van de algemene middelen voor dekking kosten anterieure overeenkomsten.
4. De geraamde lasten van areaaluitbreiding te dekken door een lagere dotatie aan de reserve groei van Haarlem.
5. In te stemmen om in 2019 en 2020 resp. € 2 miljoen en € 3 miljoen toe te voegen aan de algemene reserve en in 2022 € 5 miljoen te onttrekken aan de algemene reserve.
6. In te stemmen met de voorstellen voor beleidsintensiveringen (paragraaf 2.7).
7. In te stemmen met de aanvullende dekkingsvoorstellen (paragraaf 2.7).

2.8 Ontwikkeling algemene reserve, reserve sociaal domein, reserve groei en risico's

De algemene reserves omvat ook de algemene reserve sociaal domein en de algemene reserve grondexploitaties. Deze reserves dienen als buffer voor onvoorziene uitgaven of afdekking van risico's. Onderstaand wordt de verwachte ontwikkeling per reserve weergegeven. De ontwikkeling van de algemene reserve grondexploitatie is in paragraaf 4.3 (Hoofdlijnen MPG/grondbeleid) opgenomen. Onderstaand wordt de verwachte ontwikkeling van de algemene reserve weergegeven.

De algemene reserve
De algemene reserve blijft de komende jaren naar verwachting op een gemiddeld niveau van bijna € 26 miljoen. Gelet op het huidige risicoprofiel (geactualiseerd als onderdeel van de jaarstukken 2018) is dit goed.

Tabel 10: Ontwikkeling algemene reserve

	2019		2020		2021		2022		2023		2024	
Beginstand (huidig)	**-26.406**	**v**	**-28.420**	**v**	**-31.901**	**v**	**-28.003**	**v**	**-25.695**	**v**	**-26.843**	**v**
Aanwending conform Kadernota 2017	2.050	n	15	n	127	n						
Aanwending conform Kadernota 2018	779	n	410	n	2.650	n	-2.692	v	-1.148	v		
Conform vastgestelde begroting 2019	-623	v	-906	v	1.121	n						
Energie neutraal part. woningen (Bestuursrapportage 2018)	500	n										
Storting restant reserve Wwb	-3.517	v										
Omzetting erfpacht (Fin. voortgangsrapportage 2019)	-287	v										
Bestemming rekeningresultaat	1.084	n										
Mutaties conform voorstel Kadernota 2019	-2.000	v	-3.000	v			5.000	n				
Begrotingsstand actueel	**-28.420**	**v**	**-31.901**	**v**	**-28.003**	**v**	**-25.695**	**v**	**-26.843**	**v**	**-26.843**	**v**

De algemene reserve sociaal domein

Tabel 11: Ontwikkeling reserve sociaal domein

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Beginstand (huidig)	**-19.158 v**	**-7.452 v**	**-560 v**	**0**	**-180 v**	**-41 v**
Stand begroting 2019-2023						
Onttrekkingen	1.104 n	927 n	442 n	442 n	442 n	pm
	5.571 n	3.000 n				
Dotaties	-205 v		-1.000 v			
Bestemming rekeningresultaat 2018						
Onttrekking t.b.v. dekking tekort Mo 2018	998 n					
Correctie versneller Ik doe mee	-578 v					
Financiële effecten Kadernota 2019	4.816 n	2.965 n	1.118 n	-622 v	-303 v	pm
Begrotingsstand actueel	**-7.452 v**	**-560 v**	**0**	**-180 v**	**-41 v**	**-41 v**

Reserve groei van Haarlem

Tabel 12: Ontwikkeling reserve groei van Haarlem

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Beginstand (huidig)	**-2.338 v**	**-1.315 v**	**-1.798 v**	**-2.219**	**-2.819 v**	**-3.695 v**
Dotaties/onttrekkingen	825 n	-715 v	-651 v	-830 v	-1.031 v	pm
Areaaluitbreiding	198 n	157 n	155 n	155 n	155 n	155 n
Dekking woningbouwinitiatieven		75 n	75 n	75 n		
Dotaties						
Begrotingsstand actueel	**-1.315 v**	**-1.798 v**	**-2.219 v**	**-2.819 v**	**-3.695 v**	**-3.540 v**

Besluitpunt:
Het college stelt de raad voor:
De financiële wijzigingen over 2019 die uit de Kadernota 2019 voortvloeien, inclusief de financiële voortgangsrapportage 2019 (zie hoofdstuk 3), vast te stellen en deze financieel technisch te verwerken in de begroting 2019 volgens de begrotingswijziging Kadernota 2019 in bijlage 7.

3 Financiële voortgangsrapportage 2019

3.1 Financiële voortgangsrapportage 2019

De eerste bestuursrapportage is onderdeel van de kadernota in deze paragraaf Financiële voortgangsrapportage 2019. Hierin zijn vooral financiële wijzigingen opgenomen die in 2019 in gaan. Deze worden op hoofdlijnen toegelicht.

Eerst worden in deze paragraaf de budgettaire wijzigingen toegelicht en daarna neutrale wijzingen die voor het bestuur van belang zijn. Als laatste staan de wijzigingen in de reserves beschreven. Door deze wijzigingen moeten diverse budgetten in de begroting worden aangepast. De wijzigingen in de baten en lasten per beleidsveld en in reserves zijn verwerkt in een begrotingswijziging in bijlage 7. Door de vaststelling van deze wijziging keurt de raad de gewijzigde budgetten en de reservemutaties in de begroting 2019 en verder goed.

De voornaamste wijzigingen in deze financiële voortgangsrapportage hebben betrekking op de kosten van de stormschade in 2018 en de risico-inventarisatie bij de Havendienst waaruit verschillende veiligheidsmaatregelen zijn voortgekomen. Hierdoor betreft het totaal van de voor- en nadelen in 2019 € 77.000 nadelig. Voor de komende jaren, 2020 tot en met 2023, laat deze financiële voortgangsrapportage echter een voordeel van € 591.000 zien. Dit structurele voordeel wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door de herindeling van de begroting van het regionaal bureau leerplicht.

In deze rapportage wordt ruim **€ 1,6 miljoen** aan de reserves onttrokken en **€ 0,9 miljoen** aan de reserves toegevoegd. De belangrijkste onttrekking en toevoeging is de € 0,5 miljoen onttrekking aan de reserve vastgoed die wordt toegevoegd aan de -nieuw te vormen- reserve waterberging.

In de financiële voortgangsrapportage worden de eerste grote ontwikkelingen ten opzichte van het vastgestelde begrotingskader zichtbaar. De rapportage gaat over de periode tot en met april. Bij de bestuursrapportage, die na de zomer beschikbaar is, is meer zicht op het verwachte resultaat van het lopende jaar. De meicirculaire is dan verschenen en er is een meer precieze eindejaarsverwachting opgesteld. Het is daarom gebruikelijk bij de bestuursrapportage om aan de hand van het verwachte resultaat te bepalen of bijsturing nodig en mogelijk is.

3.1.1 Budgettaire wijzigingen

De volgende tabel geeft de budgettaire wijzigingen weer in deze paragraaf Financiële voortgangsrapportage 2019 ten opzichte van de door de raad vastgestelde gewijzigde Programmabegroting 2019-2023.

	Omschrijving budgettaire wijzigingen	Budgettair effect; v (-) is voordelig; n is nadelig 2019		2020		2021		2022		2023	
	Verslechteringen										
5.1	Extra kosten stormschade 2018	264	n								
5.1	Ambitiekaart Haarlemse wateren	93	n								
5.3	Risico-inventarisatie Havendienst	288	n								
5.3	Onderzoek centrale afstandsbediening en Huisvestingsonderzoek	65	n								
	Verbeteringen										
1.1	Herindeling begroting Regionaal Bureau Leerplicht	-561	v	-549	v	-549	v	-549	v	-549	v
5.2	Oprichten tweede Fietsdepot Station Haarlem	-65	v	-65	v	-65	v	-65	v	-65	v
div	Budgettair effect reservemutaties (paragraaf 3.3)	-7	v	23	n	23	n	23	n	23	n
	Resultaat Financiële voortgangsrapportage 2019	**77**	**n**	**-591**	**v**	**-591**	**v**	**-591**	**v**	**-591**	**v**

Toelichting verslechteringen:

Extra kosten stormschade 2018
In 2018 is er stormschade ontstaan aan het groen, die door Spaarnelanden is hersteld. De Domein Dienstverleningsovereenkomst (DDO) tussen de gemeente en Spaarnelanden biedt geen dekking voor deze incidentele schadepost van **€ 264.000**.

Ambitiekaart Haarlemse wateren
De Ambitiekaart Haarlemse wateren is in oktober 2018 vastgesteld. Hierin staat dat de kosten van de concrete maatregelen die genomen moeten worden op basis van de vastgestelde Ambitiekaart bij de kadernota worden afgewogen.

Deze maatregelen konden voor een deel worden betaald uit bestaande budgetten en subsidies waardoor het totaalbedrag dat wordt geclaimd, in Financiële voortgangsrapportage 2019 en Kadernota 2019, lager is dan het bedrag dat in het voorstel over de Ambitiekaart stond. De nog te realiseren projecten hebben betrekking op: de renovatie van de sanitaire eenheid bij de Kelderwindkade, het toegankelijk maken voor rolstoelen, het aanleggen van een afmeervoorziening bij de rondvaartplek Kwekerijpad (Nieuwe Bavo), het verlengen van de steiger van het Havenkantoor aan de Spaarndamseweg, de aanleg van een openbare trailerhelling en het inrichten van winterligplaatsen aan de Spaarndamseweg.

Risico-inventarisatie Havendienst
In 2018 is een risico-inventarisatie gemaakt voor de Havendienst. Op basis van de uitkomsten is een pakket van maatregelen opgesteld. De maatregelen zijn onderverdeeld in maatregelen die direct moeten worden genomen, binnen een jaar moeten zijn genomen of meer tijd in beslag mogen nemen. De maatregelen zijn divers en hebben te maken met veiligheid volgens ARBO-wetgeving of de machine richtlijn wetgeving. Naast fysieke maatregelen moeten er ook organisatorische maatregelen plaatsvinden. Uitgangspunt bij de maatregelen is dat er op korte termijn een nieuw havenkantoor met gedeeltelijke centrale afstandsbediening van enkele bruggen wordt gerealiseerd.

Onderzoek centrale afstandsbediening en Huisvestingsonderzoek
In 2018 is een risico-inventarisatie op de Havendienst uitgevoerd en is een visie op de toekomst van de Havendienst uitgevoerd. Het realiseren van nieuwbouw van het havenkantoor met een deels gecentraliseerde brugbediening is één van de maatregelen. Dit moet eerst nader uitgewerkt worden

om te kunnen komen tot een afgewogen voorstel op welke manier centrale afstandsbediening veilig en efficiënt gerealiseerd zou kunnen worden in een (nieuw) havenkantoor. Een andere werkwijze brengt ook een andere organisatie met zich mee. Ook dit moet nader vormgegeven worden.

Toelichting verbeteringen:

Herindeling begroting Regionaal Bureau Leerplicht
Er is een analyse en herindeling gemaakt van de kostenplaatsen binnen het product Leerplicht. Dit leidt tot een voordelig saldo vanwege niet eerder begrote bijdragen van de regiogemeenten. Het saldo komt ten gunste van de algemene middelen. De begroting sluit nu beter aan bij de begroting van de Gemeenschappelijke regeling.

Tweede Fietsdepot Station Haarlem
Met besluit 2018/488916 heeft het college besloten tot een tweede fietsdepot bij het station. Met dit besluit geeft het college invulling aan de motie Fietsdepot in de fietskelder en de hieraan verbonden toezegging. Door het tweede fietsdepot nemen de variabele lasten minder toe dan de baten, waardoor een positief resultaat ontstaat op het product fietsparkeren.

Budgettair effect reservemutaties
Enkele reservemutaties hebben ook een budgettair effect. Deze wijzigingen worden toegelicht in paragraaf 3.3 reservemutaties.

3.2 Neutrale wijzigingen

	Omschrijving neutrale wijzigingen	baten/ lasten	2019		2020		2021		2022		2023	
11	Beschikking Rijk OAB middelen	Baten	-4.786	v	-4.643	v	-4.501	v	-4.358	v	-4.358	v
11	Beschikking Rijk OAB middelen	Lasten	4.786	n	4.643	n	4.501	n	4.358	n	4.358	n
11	Bijdrage MRA aan ISH	Lasten	191	n								
11	Bijdrage MRA aan ISH	Baten	-191	v								
11	Duurzaamheidsmiddelen voor Rudolf Steiner	Lasten	194	n								
41	Duurzaamheidsmiddelen voor Rudolf Steiner	Lasten	-194	v								
12	Overheveling middelen vanuit de basisvoorzieningen Wmo	Lasten	-590	v	-590	v	-590	v	-590	v	-590	v
22	Overheveling middelen vanuit de basisvoorzieningen Wmo	Lasten	590	n	590	n	590	n	590	n	590	n
31	aanpassing budget baten en lasten ESF subsidie	Baten	122	n								
31	aanpassing budget baten en lasten ESF subsidie	Lasten	-122	v								
31	Coalitiegelden aanpak granieten bestand omzetten naar fte	Lasten	-15	v	-15	v	-25	v	-25	v	-25	v
32	Coalitiegelden aanpak granieten bestand omzetten naar fte	Lasten	-35	v	-35	v	-58	v	-58	v	-58	v
73	Coalitiegelden aanpak granieten bestand omzetten naar fte	Lasten	50	n	50	n	83	n	83	n	83	n
32	Structureel maken budgetcoaches Haarlem	Lasten		v	-65	v	-108	v	-108	v	-108	v
33	Structureel maken budgetcoaches Haarlem	Lasten		v	65	n	108	n	108	n	108	n
41	Overdracht uitvoeringsprojecten SOR	Lasten	-1.650	v	-1.650	v	-1.650	v	-1.250	v	-1.250	v
51	Overdracht uitvoeringsprojecten SOR	Lasten	1.650	n	1.650	n	1.650	n	1.250	n	1.250	n
42	Bedrijven Investering Zone Amsterdamstraat 2019-2023	Lasten	17	n	17	n	17	n	17	n	17	n

	Omschrijving neutrale wijzigingen	baten/ lasten	2019	2020	2021	2022	2023
71	Bedrijven Investering Zone Amsterdamstraat 2019-2023	Baten	-18 v	-18 v	-18 v	-18 v	-18 v
71	Bedrijven Investering Zone Amsterdamstraat 2019-2023	Lasten	1 n	1 n	1 n	1 n	1 n
51	Nieuwe begroting BBOR	Lasten	268 n	268 n	268 n	268 n	268 n
53	Nieuwe begroting BBOR	Lasten	-268 v	-268 v	-268 v	-268 v	-268 v
32	Verdeling middelen ophoging inkomensgrens 120%	Lasten	-29 v	-29 v	-58 v	-58 v	-58 v
73	Verdeling middelen ophoging inkomensgrens 120%	Lasten	29 n	29 n	58 n	58 n	58 n
div.	Verschuiving enkele overheadfuncties	Lasten	-702 v	-702 v	-702 v	-702 v	-702 v
73	Verschuiving enkele overheadfuncties	Lasten	702 n	702 n	702 n	702 n	702 n
	Totaal neutrale wijzigingen		**0**	**0**	**0**	**0**	**0**

Toelichting neutrale wijzigingen:

Beschikking Rijk OAB middelen
De gemeente heeft van het Rijk een voorlopige toekenning middelen onderwijsachterstandenbeleid (OAB) ontvangen. Deze wordt budgettair neutraal verwerkt, met een driejarige afloop als gevolg van de herverdeling van deze rijksbijdrage.

Bijdrage MRA aan ISH
Vanuit de Metropool Regio Amsterdam ontvangt Haarlem een subsidie voor de Internationale School Haarlem. Met deze wijziging wordt de inzet van het aandeel van deze subsidie voor 2019 in de begroting verwerkt.

Duurzaamheidsmiddelen voor Rudolf Steiner
Vanuit programma Duurzaamheid is **€ 194.000** beschikbaar voor duurzame huisvesting van het Rudolf Steiner College (2018/073801).

Overheveling middelen vanuit de basisvoorzieningen Wmo
In de begroting 2018 is het budget voor het CJG verhoogd voor de uitbreiding van taken van CJG. Deze verhoging is gedekt door een overheveling van budget voor specialistische Jeugdhulp. Een deel komt uit de middelen vanuit de basisvoorzieningen Wmo. Deze zijn nu alsnog toegevoegd, waardoor een deel kan terugvloeien naar de specialistische Jeugdhulp.

Aanpassing budget baten en lasten ESF subsidie
In de begroting van 2019 is de raming van het budget voor de ESF subsidie 2017EUSF201224 toeleiding naar werk 2 niet juist opgenomen. Er is in 2018 een extra voorschot van € 121.679 uitbetaald wat in mindering wordt gebracht op het budget van 2019.

Coalitiegelden aanpak granieten bestand omzetten naar fte
In de Kadernota 2018 is voor het helpen en stimuleren van mensen die langer in de bijstand zitten voor 2019 en 2020 € 150.000 per jaar beschikbaar gesteld en vanaf 2021 structureel € 250.000 per jaar. Deze middelen worden ingezet om extra klantmanagers aan te stellen met als doel de gemiddelde caseload te verlagen waardoor er meer aandacht en begeleiding mogelijk is voor uitkeringsgerechtigden. De verwachting is dat dit uitstroom uit de bijstand stimuleert.

Structureel maken budgetcoaches Haarlem
Bij de Kadernota 2017 zijn tijdelijke middelen voor budgetbeheer en budgetcoaching beschikbaar gesteld. Deze middelen zijn gebruikt voor de inhuur van budgetcoaches. De wens is om structureel budgetcoaches aan de dienstverlening toe te voegen en hier vaste formatie van te maken. Hiervoor

worden vanaf 2020 de in de Kadernota 2018 beschikbaar gestelde middelen aanpak hardnekkige schulden gebruikt.

Overdracht uitvoeringsprojecten SOR
Het budget Structuurvisie Openbare Ruimte (SOR) wordt gedeeltelijk ondergebracht bij de afdeling Beheer en Beleid Openbare Ruimte (BBOR). In verband hiermee wordt het bestaande budget SOR gesplitst in 'Coördinatie SOR en klimaatadaptatie' en 'Uitvoeringsprojecten SOR'.

Bedrijven Investering Zone Amsterdamsestraat 2019-2023
De Wet op de Bedrijven Investeringszones (BIZ) biedt de mogelijkheid tot het instellen van een zone waarin alle ondernemers (van niet-woonruimtes) bijdragen aan, door een meerderheid van de ondernemers gewenste, activiteiten. In 2018 heeft de Vereniging BIZ Amsterdamstraat de gemeente gevraagd om voor vijf jaar een BIZ in te stellen. De raad heeft hiervoor een verordening vastgesteld. Met deze aanpassing worden de budgettaire aanpassingen gedaan die voortvloeien uit dit besluit.

Nieuwe begroting Beheer en Beleid Openbare Ruimte (BBOR)
Om beter op de budgetten in de programmabegroting te kunnen sturen, is een aantal budgetten samengevoegd. Hierdoor ontstaat een budgetneutrale wijziging waarbij per saldo beleidsveld 5.3 wordt verminderd met **€ 268.000** en aan beleidsveld 5.1 wordt toegevoegd.

Verdeling middelen ophoging inkomensgrens 120%
In de Kadernota 2018 zijn extra middelen toegevoegd om de doelgroep te verruimen tot mensen met een inkomen tot 120% van de bijstandsnorm. De ambitie is uitgesproken om vanaf 2021 de inkomensgrens naar 130% te verhogen. Deze extra middelen zijn toegevoegd aan minima, maar hebben betrekking op minimaregelingen, bijzondere bijstand, zorgpolis en tegemoetkoming en uitvoeringskosten. Met deze mutatie worden de reeds beschikbaar gestelde middelen verdeeld over deze vier budgetten.

Verschuiving enkele overheadfuncties
Bij de jaarafsluiting 2018 bleek dat een aantal functies bij verschillende afdelingen op basis van de notitie Overhead van de commissie BBV wel of niet tot de overhead gerekend zouden moeten worden. Hiervoor is eind 2018 voor de jaarrekening voor deze functies een correctie doorgevoerd (overboeking werkelijke loonkosten) om te voldoen aan de notitie overhead BBV. Met deze wijziging wordt de begroting 2019 voor de formatie van de functies hierop aangepast, net als de kostenverdeling naar producten.

3.3 Reservemutaties

	Omschrijving reservemutaties	2019		2020		2021		2022		2023	
32	Uitvoering projecten minima	109	n								
33	Uitvoering projecten minima	47	n								
32	Reserve Minimagelden: onttrekking	-157	v								
51	Continueren en uitbreiden nachttrein	-70	v	40	n						
51	Reserve budgetoverheveling: toevoeging/onttrekking:	40	n	-40	v						
51	Voorziening Land in Zicht	110	n								
51	Reserve Grondexploitatie: onttrekking	-110	v								
53	Omzetting erfpacht R Peereboomweg 5/5A	23	n	23	n	23	n	23	n	23	n
53	Omzetting erfpacht R Peereboomweg 5/5A	-287	v								
53	Algemene reserve: toevoeging	287	n								
53	Verkoopkosten Vastgoed	400	n								
53	Reserve Vastgoed: onttrekking	-400	v								
53	NEN meting en verduurzaming	250	n								
53	Reserve Vastgoed: onttrekking	-250	v								
53	Dekking formatie accountmanager verkoop	101	n								
53	Reserve Vastgoed: onttrekking	-101	v								
53	Reserve Waterberging: toevoeging	575	n								
53	Reserve Vastgoed: onttrekking	-575	v								
	Totaal wijzigingen met reserves	**-7**	**v**	**23**	**n**	**23**	**n**	**23**	**n**	**23**	**n**

Toelichting reservemutaties:

Uitvoering projecten minima
Voor de projecten 023-Steunfonds, Steunfonds voor gezinnen en NewFuture zijn via versnellers financiële middelen toegekend. Deze middelen waren eind 2018 nog niet geheel gebruikt. Het resterende bedrag is bij de Jaarrekening 2018 toegevoegd aan de reserve minimabeleid. Met deze wijziging worden de bedragen aan de reserve minimabeleid onttrokken om zo als budget te worden ingezet voor bovengenoemde projecten.

Continueren en uitbreiden nachttrein
Van de nachttrein Haarlem-Amsterdam C.S. en vice versa wordt goed gebruik gemaakt. De gemeente heeft in overleg met de NS besloten om vanaf 2019 een extra nachttrein mogelijk te maken. Hiervoor is structureel € 50.000 nodig en ook beschikbaar. Om ook in 2020 dit bedrag beschikbaar te hebben, is het budget van 2019 naar beneden vastgesteld naar het benodigde en is het budget dat in 2019 niet nodig is naar 2020 overgezet. Meer informatie staat in het collegebesluit Continueren en uitbreiden nachttrein (2018/900704).

Voorziening Land in Zicht
Bij de afsluiting van grondexploitatie 'Land in Zicht' is een voorziening getroffen voor het definitief inrichten van de openbare ruimte. Door de lange procedures, met veel extra overleg, extra interne

en externe advisering en aanpassingen in het ontwerp is deze voorziening niet meer voldoende. Het geraamde extra budget van **€ 110.000** moet worden aangevuld vanuit de reserve Grondexploitatie. In dit geraamde budget is een post onvoorzien opgenomen voor een eventuele juridische procedure. Budget dat overblijft vloeit weer terug naar de reserve Grondexploitatie.

Omzetting erfpacht in verkoop bloot eigendom (R Peereboomweg 5/5A)
Aan de Robert Peereboomweg 5/5A heeft de gemeente 2 percelen grond verkocht die belast zijn met het recht van erfpacht. De opbrengst van deze verkoop (€ 362.500) moet volgens het besluit ten gunste te komen van de algemene reserve. In dit besluit is echter geen rekening gehouden met de boekwaarde van € 75.000 van deze gronden. Deze lasten worden in mindering gebracht op de opbrengst, waardoor een bedrag van **€ 287.500** overblijft dat wordt toegevoegd aan de algemene reserve. Naast de verkoop moet ook de jaarlijkse erfpacht binnen vastgoed afgeraamd te worden met **€ 23.000**.

Verkoopkosten Vastgoed
Voor 2019 is **€ 400.000** nodig voor de verkoop van het gemeentelijk vastgoed. Verkoopkosten zijn kosten die voorafgaand aan de verkoop moeten worden gemaakt. Het netto-verkoopresultaat van een verkoop wordt later teruggestort in de algemene reserve.

NEN meting en verduurzaming
Vanwege verschuiving van werkzaamheden van 2018 naar 2019 van het project inventarisatie duurzaamheidsmaatregelen wordt in 2019 een onttrekking gedaan uit de reserve Vastgoed van **€ 250.485**. Dit bedrag is onderdeel van het budget van € 850.000 dat de raad in 2017 beschikbaar heeft gesteld vanuit de reserve Vastgoed, zie 2015/487562. Het project wordt in 2020 afgerond.

Dekking formatie accountmanager verkoop
In de begroting 2017 is budget gereserveerd uit de reserve vastgoed voor een tijdelijke verkoopcoördinator. Na een mislukte werving is hiervoor in september 2018 een inhuurkracht aangetrokken. De werkzaamheden lopen door in 2019. Het restant van het gereserveerde bedrag is bedoeld voor de werkzaamheden in 2019.

Toevoeging reserve Waterberging, afkoop compenserende waterberging toename verharding Connexxion
Omdat er geen locaties beschikbaar zijn om de watercompensatie uit te voeren, moet dit afgekocht worden voor **€ 575.250**. Dit bedrag wordt toegevoegd aan het gemeentelijk Waterfonds door middel van de nieuw in te stellen reserve Waterberging die de afdeling Beheer en Beleid Openbare Ruimte beheert. Conform de nota Actualiseren gemeentelijke Voorziening Waterberging (2018/64129) realiseert de gemeente hiermee elders oppervlaktewater of maakt ze de openbare ruimte klimaatbestendig. Voorgesteld wordt hiervoor € 575.520 ten laste te brengen van de reserve Vastgoed.

Condities nieuw in te stellen reserve Waterberging:

Naam van de reserve	Waterberging
Programma	5. Beheer en onderhoud
Doel van de reserve	Reserveren van middelen om de verhouding verhard terrein versus oppervlakte water in stand te houden. Vervolgens kunnen we kleine opgaves samenvoegen en zo een robuust watersysteem behouden.
Functie	Bestedingsfunctie
Budgethouder	Afdelingshoofd Beheer en Beleid Openbare Ruimte
Voeding	De voeding bestaat uit gemeentelijke middelen. Bij het instellen van deze reserve is besloten om de afkoop compenserende waterberging door toename verharding voor de locatie Industrieweg 5 aan deze reserve te doteren. Dit hangt samen met het Hoogheemraadschap van Rijnland, welke ontheffingen verleend voor toename van verharding. Als deze toename van verharding niet gecompenseerd kan worden, dient de gemeente deze waterberging elders binnen Haarlem te compenseren. Door middel van de reservering, kan de gemeente kleine opgaves samenvoegen en zo een robuust watersysteem behouden.
Bestedingsraming	-
Maximale omvang	n.v.t.
Minimale omvang	€ 0
Omvang 04-07-2019	€ 575.520 (na besluitvorming Kadernota 2019)
Maximale duur/ datum opheffen	Nader te bepalen
Bijzonderheden	-

Besluitpunt:
Het college adviseert de raad:
Een bestemmingsreserve Waterberging te vormen, overeenkomstig beschreven condities.

3.4 Aanvulling beleidsindicatoren

Aanleiding
De RKC constateert dat de indicatoren niet alle doelen en prestaties dekken in de meest recente Programmabegroting 2016-2019 en dat dit verbeterd moet worden. Een relatief groot aantal doelen en prestaties heeft geen indicator. Het college deelt de mening van de rekenkamer met de kanttekening dat er verschillende redenen kunnen zijn dat voor een doel of prestatie geen indicator te maken is.

Aan de hand van de aanbevelingen van de RKC heeft het college toegezegd om te inventariseren in hoeverre de doelen en prestaties zonder indicator in de Programmabegroting 2019-2023 alsnog een passende indicator kunnen krijgen. Om deze toezegging na te komen is in de periode februari tot april 2019 een volledige inventarisatie gedaan. Deze paragraaf geeft een overzicht van deze ‘quick wins’. Een verdere verbeterslag voor het opnemen van goede en voldoende indicatoren volgt bij de

Programmabegroting 2020-2024, waarbij ook de input uit de raadsconferentie ‘de begroting ont(k)leed’ wordt verwerkt.

Resultaat inventarisatie
In totaal zijn er 53 prestaties die na de inventarisatie alsnog met een prestatie-indicator worden aangevuld en vier doelen die nu een effectindicator hebben. Hiermee is 45% van de prestaties en doelen zonder indicator alsnog voorzien van een indicator. Het gaat om nieuwe indicatoren, dus is op dit moment in de meeste gevallen nog geen realisatiewaarde (nulmeting) beschikbaar waarop een streefwaarde kan worden gebaseerd. Deze nieuwe indicatoren krijgen bij het Jaarverslag 2019 wel een (eerste) realisatiewaarde. De formulering van de nieuwe indicatoren wordt nog SMART gemaakt.

Bij de overige 55% van de prestaties en doelen is (nog) geen passende indicator geformuleerd. De belangrijkste redenen hiervoor zijn:

- Het doel of de prestatie is niet meetbaar geformuleerd. Die doelen of prestaties zijn dan vooral beschrijvend geformuleerd om de rol en bijdrage van de gemeente toe te lichten, zonder dat dit meetbaar is gemaakt met een indicator.
- Nieuwe meer passende indicatoren zijn in ontwikkeling, maar zijn nog niet beschikbaar. In een aantal gevallen worden indicatoren met externe partijen ontwikkeld om zo tot een eenduidige en vergelijkbare set te komen.

De toegevoegde indicatoren vindt u in bijlage 4 Aanvulling beleidsindicatoren.

Besluitpunt:
Het college stelt de raad voor te besluiten:
De doelen en prestaties zonder indicator in de Programmabegroting 2019-2023 aan te vullen met in bijlage 4 genoemde indicatoren.

4 Investeringen en MPG / Grondbeleid

4.1 Actualisatie Investeringsplan 2020-2024

1. Resultaat 2018 werkt door in 2019
Met het opmaken van de jaarrekening 2018 is duidelijk wat de werkelijke investeringen in 2018 zijn geweest. De jaarschijf 2018 is bij de Kadernota 2018 en de Programmabegroting 2019 geactualiseerd. Na deze actualisaties is de jaarschijf 2018 vastgesteld op € 50 miljoen. Per eind 2018 is hiervan € 39 miljoen uitgegeven, een realisatiepercentage van 79%. Een bedrag van € 11 miljoen aan voorgenomen investeringen schuift door naar 2019 of latere jaren.

2. Actualisatie voor Kadernota 2019
Na het resultaat van 2018 was het investeringsvolume voor 2019 gegroeid tot een bedrag van € 105 miljoen. Vergeleken met de werkelijke investeringen van ongeveer € 40 miljoen per jaar in 2017 en 2018 lijkt dat geen realistisch bedrag.

Daarom is voor de actualisatie gekeken of alle voorgenomen investeringen realistisch in de tijd waren gepland. De actualisatie heeft geleid tot verschuivingen van investeringen naar latere jaren. Het totaal saldo aan geraamde investeringen voor 2019 bedraagt € 83 miljoen.

In programma 5 zijn enkele verwachte investeringen (deels) doorgeschoven naar 2020 en later. Op basis van eerdere kredietbesluiten zijn investeringen vanuit 2022 doorgeschoven naar latere jaren, om ruimte te maken binnen het financieel kader.

In programma 1 zijn verwachte investeringen juist naar voren gehaald in verband met de bouw van de nieuwe sporthal aan de Sportweg.

Tabel 1: Mutaties in investeringen o.b.v. deze actualisatie voor Kadernota 2019

Programma	Mutatie 2018	Mutatie 2019	Mutatie 2020	Mutatie 2021	Mutatie 2022	Mutatie 2023	Mutatie 2024
1 Maatschappelijke participatie	-170	4.694	40		-3.110		1.455
2 Ondersteuning en Zorg		2.025					2.025
4 Duurzame Stedelijke Vernieuwing	-615	-3.435	3.800	250			
5 Beheer en Onderhoud	-10.243	1.095	6.571	5.370	-4.893	4.261	2.161
6 Burger, Bestuur en Veiligheid	-344	344					
7 Algem. Dekkingsm. & Overhead	347	-347					
Eindtotaal	**-11.025**	**4.376**	**10.411**	**5.620**	**-8.003**	**4.261**	**5.640**

Tabel 2: Mutaties in kapitaallasten van investeringen o.b.v. deze actualisatie voor Kadernota 2019

Mutaties kapitaallasten	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Saldo mutatie kapitaallasten n.a.v. actualisatie	-3.103	-136	262	392	-162	708
- Waarvan mutatie kapitaallasten riolering	-237	8	8	8	8	310
- Waarvan mutatie kapitaallasten reserve MN	-402	149	152	152	152	152
- Stelpost onderuitputting investeringsplan	-660					
Totaal	**-1.802**	**-293**	**102**	**232**	**-322**	**247**

De kapitaallasten zijn in 2019 lager dan was begroot, omdat per eind 2018 minder is geïnvesteerd dan eerder was verwacht en doordat veel van de investeringen uit 2018 per het einde van dat jaar nog niet worden afgeschreven. Voor een deel was dit al voorzien in de begroting. Daarnaast wordt een deel van deze lagere kapitaallasten verrekend met de vereveningsreserve voor de rioolheffing en de reserve kapitaallasten maatschappelijk nut. Per saldo is het voordeel voor het begrotingskader € 1,8 miljoen. Omdat de voorgenomen investeringen in latere jaren alsnog worden uitgevoerd, stijgen de verwachte kapitaallasten in die jaren ten opzichte van de eerdere begroting.

3a. Investeringsplan op hoofdlijnen
De hiervoor genoemde mutaties door actualisatie en realistischer plannen, leiden tot het volgende investeringsplan. Hierbij wordt aangetekend dat nog niet alle vervangingsinvesteringen voor 2023 en 2024 in beeld zijn. Deze zijn deels afhankelijk van meerjarige planningen en technische inspecties.

Op basis van trendmatige investeringen uit eerdere jaren, dus niet op basis van aangedragen vervangingen, is te verwachten dat ook voor de jaren 2023 en 2024 een bedrag met een orde van grootte van € 24 miljoen per jaar nodig is voor vervangingsinvesteringen per jaarschijf:

- Programma 1: circa € 10 miljoen (sport circa € 2 miljoen, onderwijs circa € 8 miljoen);
- Programma 5: circa € 13 miljoen (riolering circa € 8,7 miljoen, verlichting circa € 0,4 miljoen, bruggen circa € 1,4 miljoen, kades circa € 2,1 miljoen, gemeentelijk vastgoed circa € 0,5 miljoen);
- Programma 7: € 0,5 miljoen (ICT).

De vervangingsinvesteringen in programma 5 zijn het minst trendmatig. Afhankelijk van de technische staat kunnen meer of minder vervangingen van bruggen en kades noodzakelijk zijn, waardoor de bedragen sterk kunnen verschillen.

Tabel 3: Actualisatie Investeringsplan samengevat

Investeringen per programma	2019	2020	2021	2022	2023	2024
1 Maatschappelijke participatie	36.698	14.506	12.821	12.021	1.316	
2 Ondersteuning en Zorg	2.025					
4 Duurzame Stedelijke Vernieuwing	1.245	8.584	4.077	3.705	4.359	
5 Beheer en Onderhoud	38.858	42.100	35.520	37.122	15.411	2.496
6 Burger, Bestuur en Veiligheid	344					
7 Alg. Dekkingsmiddelen&Overhead	3.923	3.100	3.120	3.220	3.860	3.500
Eindtotaal	**83.093**	**68.291**	**55.537**	**56.068**	**25.346**	**6.396**

De grootste investeringen vallen onder de programma's 1 (maatschappelijke participatie) en 5 (beheer en onderhoud). In de actualisatie is voor 2023 en 2024 te zien dat in bijna alle programma's nog niet alle vervangingsinvesteringen in beeld zijn. Daarnaast blijft de nadruk liggen op realisme van de ramingen van de investeringen.

3b. Financieel kader
In het coalitieprogramma is afgesproken dat de netto schuldquote per eind 2022 het leidende financiële kader is. Dit kader gaf bij de Kadernota 2018 een extra investeringsruimte van € 81 miljoen voor de periode 2019-2022. Deze ruimte is door de coalitie bij de Kadernota 2018 ingevuld. Hierdoor is er binnen het financieel kader tot eind 2022 geen ruimte voor nieuwe investeringen of ophoging van bestaande investeringen.

3c. Ontwikkeling netto schuldquote
De huidige verwachting is dat de netto schuldquote eind 2022 lager uitvalt dan 120%. Dat komt, naast gunstigere balansstanden dan eerder verwacht, met name door hogere baten dan bij de Kadernota 2018 waren geraamd. De gemeente heeft geen directe invloed op de algemene uitkering. Wanneer baten, bijvoorbeeld de algemene uitkering, de komende jaren dalen ten opzichte van de ramingen, stijgt de netto schuldquote zonder dat de gemeente hier op kan bijsturen.

De netto schuldquote wordt berekend met een momentopname van balansposten en de algemene uitkering. Omdat de balansposten en de raming voor de algemene uitkering allebei kunnen wijzigen is het uitgangspunt om het eerder bepaalde maximale investeringsvolume tot eind 2022 aan te houden. Bij de Programmabegroting 2020-2024 wordt de berekening van de netto schuldquote geactualiseerd op basis van de parameters zoals ze op dat moment bekend zijn.

Volgend jaar wordt, bij de Kadernota 2020, opnieuw bekeken of de dan berekende netto schuldquote leidt tot een aanpassing van de financiële kaders, zoals de maximaal toegestane schuldquote of de toegestane hoeveelheid investeringen.

De voorgenomen investeringen voor de jaren 2023 en 2024 in het investeringsplan worden dit jaar en de komende jaren ingevuld met verwachte vervangingsinvesteringen en eventuele nieuwe wensen. Zo lang het investeringsvolume in die jaren niet leidt tot een stijging van de schuldquote boven de 120%, blijft dit binnen het financieel kader zoals dat momenteel vanuit de raad geldt. Het kader van de netto schuldquote houdt overigens geen rekening met de dekking voor bijbehorende kapitaallasten.

De netto schuldquote zoals die nu bekend is, vertaalt zich vooralsnog in een nog in te vullen ruimte van € 17 miljoen aan investeringen voor 2023. De ruimte voor 2024 is nog niet bekend en mede afhankelijk van besluitvorming over de totale Kadernota 2019. De investeringsruimte voor 2024 wordt berekend bij de Programmabegroting 2020.

4.2 Veranderingen Investeringsplan 2020-2024

4. Mutaties in het IP

Hierna wordt nader ingegaan op de mutaties die in het IP zijn opgenomen. Dit zijn twee onvermijdelijke mutaties die leiden tot een hogere netto investeringslast en hoger dan begrote kapitaallasten van circa € 52.000 per jaar (zie verder onder 4a).

Bij de actualisatie van het investeringsplan worden alleen de verschuivingen in de tijd, de invulling van stelposten en het uitsplitsen van investeringsregels verwerkt. Verhogen van reeds geraamde investeringen of toevoegen van nieuwe investeringen gebeurt pas bij de Programmabegroting 2020, op basis van besluitvorming bij de kadernota (zie verder onder 4b).

4a. Onvermijdelijke mutaties in het IP

Er zijn twee mutaties bij deze kadernota-actualisatie die leiden tot een hogere netto investeringslast dan in het IP van de Programmabegroting 2019 bekend was.

De eerste mutatie is de bijdrage vanuit de reserve grondexploitatie aan de investering in de Martin Luther King school. Deze is in 2018 als eenmalig voordeel bestemd en wordt niet gebruikt als bestemmingsreserve om de afschrijvingslasten met te dekken. Deze mutatie leidt tot hogere dan begrote kapitaallasten (circa € 27.000 per jaar).

De tweede mutatie is een ophoging van de reservering voor basisschool Ter Cleeff / Argonauten met € 490.000. Dit is bij kredietverlening besloten maar was nog niet eerder verwerkt in het investeringsplan. Deze ophoging leidt tot een toename van kapitaallasten van circa € 25.000 per jaar.

Tabel 4: Mutaties in kapitaallasten van onvermijdelijke mutaties in het IP

Mutatie kapitaallasten	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Nieuwe en hogere investeringen		52	52	52	52	52

4b. Nieuwe en hogere investeringen
In verschillende beleidsvelden zijn nieuwe investeringen of ophogingen van geplande investeringen nodig of gewenst. Dit geldt zowel voor de periode 2019-2022 als voor de jaren daarna. Bij veel 'nieuwe' investeringen gaat het om voortzetting van jaarlijkse investeringsbedragen in de jaren waarin deze nu nog niet benoemd zijn, zoals jaarlijkse investeringen in cultuurpodia, kleedaccommodaties voor sportverenigingen, gemeentelijk vastgoed, riolering.

Voor de volgende investering is het voorstel om ruimte te maken binnen het financieel kader door andere voorgenomen investeringen te versoberen en/of (deels) in tijd te verschuiven tot na 2022.

Tabel 5: Ophogingen van investeringen of nieuwe investering

Onderwerp	**Nieuw of ophoging**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**Totaal fin. kader 2019-2022**
Programma 1							
Internationale school (besluit 2019/85960)	Nieuw		2.000				**2.000**
Programma 5							
Wandelpromenade	Ophoging		2.200				**2.200**
Dolhuys	Ophoging	900					**900**
Havenkantoor	Ophoging				400		**400**
Totaal		**900**	**4.200**		**400**		**5.500**

Om ruimte te maken binnen het financieel kader voor de ophoging voor de Wandelpromenade is het voorstel om de investering in de Prins Bernhardlaan te versoberen. Hierdoor kan de benodigde verhoging van de investering in de Wandelpromenade binnen het financieel kader worden opgenomen. Er wordt in de voorbereiding van de Programmabegroting 2020 bekeken of SOR gelden

kunnen worden gebruikt om de versobering van de plannen voor de Prins Bernhardlaan, een geoormerkt SOR project, zo veel mogelijk ongedaan te maken.

Om de onvermijdelijke verhoging van de investering in het Dolhuys mogelijk te maken is het voorstel om de stelpost voor de investeringen in basisonderwijs (€ 4 miljoen per jaar) deels na 2022 te doen. Dit is mogelijk omdat deze € 4 miljoen per jaar meer is dan jaarlijks feitelijk kan worden geïnvesteerd op basis van de realisatie in de afgelopen jaren. Met de verschuiving van een deel van het budget van 2022 naar 2023 blijft het geld beschikbaar om in onderwijshuisvesting te investeren.

Op basis van de technische staat van het huidige Havenkantoor en de uitkomsten van de integrale risicoanalyse is een investering in een nieuw Havenkantoor onvermijdelijk. Door € 0,4 miljoen op te nemen in 2022 kan tijdig worden gestart met de voorbereiding van de vervanging. Hier wordt ruimte voor gemaakt door van een voorgenomen investering in de openbare ruimte een bedrag van € 0,4 miljoen door te schuiven uit de periode 2019-2022 naar 2023.

In lijn met bestuurlijke afspraken (2019/85960) wordt de Internationale School opgenomen in de actualisatie van het IP. Voor het aanpassen van dit gebouw is het voorstel om binnen de bestaande middelen € 2,0 miljoen vrij te maken door herprioritering van projecten om de Paulus Mavo aan te kunnen passen. Dit betekent dat de uitbreiding van het Coornhert niet in 2022 maar in 2023 plaatsvindt.

Tabel 5a: Verlaging / verschuiving van investering

Onderwerp	Mutatie	2019	2020	2021	2022	2023	Totaal fin. kader 2019-2022
Programma 1							
Coornhert Lyceum (besluit 2019/85960)	Verschuiving				-2.000	2.000	**-2.000**
Stelpost basisonderwijs	Verschuiving				-900	900	**-900**
Programma 5							
Prins Bernhardlaan	Verlaging / Verschuiving		-2.000	-1.200	1.000		**-2.200**
Investering openbare ruimte	Verschuiving				-400	400	**-400**
Totaal			**-2.000**	**-1.200**	**-2.300**	**3.300**	**-5.500**

Het onderhoud aan het gemeentelijk vastgoed wordt jaarlijks betaald vanuit de exploitatie, en wanneer nodig vanuit de reserve Vastgoed. Bij levensduur verlengend onderhoud of het vervangen van onderdelen van gebouwen kan er sprake zijn van een verplichte activering van deze kosten. Dan moeten deze vanuit het investeringsplan worden betaald. Tot en met 2020 staat in het IP jaarlijks een bedrag van € 500.000 gereserveerd. Deze reservering is ook vanaf 2021 noodzakelijk. Om dit voor 2021 en 2022 mogelijk te maken binnen het financieel kader is het voorstel om de bedragen voor die jaren op te nemen in het Investeringsplan, onder een gelijktijdige verlaging van de onderhoudsbegroting voor die jaren met de zelfde bedragen. Op deze manier blijven de uitgaven in absolute zin gelijk voor de berekening van de netto schuldquote.

Deze verschuiving leidt tot een positieve verandering van het begrote rekeningresultaat in de jaren 2021 en 2022 (€ 0,5 miljoen lagere begrote lasten in de exploitatie) en een negatieve verandering van het begrote rekeningresultaat (tot € 0,1 miljoen hogere kapitaallasten per jaar in de jaren daarna). Afhankelijk van de onderhoudsbehoefte in 2020 en 2021 kan de verlaging van het onderhoudsbudget in de exploitatie leiden tot een groter beroep op de reserve Vastgoed in die jaren.

Tabel 5b: Uitruil IP / exploitatie onderhoud gemeentelijk Vastgoed

Onderwerp	2019	2020	2021	2022	2023	Totaal fin. kader 2019-2022
Programma 5, IP						
Levensduur verlengend onderhoud vastgoed			500	500		**1.000**
Programma 5, exploitatie						
Product 5305 Vastgoedbeheer			-500	-500		**-1.000**
Totaal			**0**	**0**		**0**

De volgende nieuwe en hogere investeringen zijn opgevoerd. Voor de als PM posten aangemerkte investeringen voor 2019 t/m 2022 ligt nog geen voorstel hoe hiervoor ruimte wordt gemaakt binnen het financieel kader. Deze posten kunnen bij de Programmabegroting 2020 alleen worden opgenomen als daar gelijktijdig een voorstel voor wordt gedaan.

Tabel 6: Investeringsbedragen van nieuwe en hogere investeringen

Onderwerp	Nieuw of oph.	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Totaal
Programma 1								
Vervanging kleedaccommodaties sport	Nieuw (voortz)					530	530	**1.060**
Programma 4								
Patronaat	Nieuw (voortz)						150	**150**
Programma 5								
Havendienstboot	Nieuw						750	**750**
NME verduurzaming	Nieuw		PM					**PM**
Westergracht spoorwegoverg.	Nieuw	PM						**PM**
Meerwijk (IVORIM)	Ophoging							**PM**
Cronjéstraat	Nieuw					1.100		**1.100**
Houtplein	Ophoging		PM					**PM**
Rijksstraatweg fietspaden	Nieuw							**PM**
Nieuwe Groenmarkt	Ophoging		PM					**PM**
Verlichting (LED)	Nieuw (voortz)					400	400	**800**
SOR groen	Nieuw (voortz)					2.000	2.000	**4.000**
SOR mobiliteit	Nieuw (voortz)					5.000	6.000	**11.000**
Levensd. Verl. Onderh vastg.	Nieuw (voortz)					500	500	**1.000**
Riolering	Nieuw (voortz)						8.700	**8.700**
Programma 7								
Vervanging ICT	Nieuw (voortz)						500	**500**
Datacenter	Nieuw (voortz)						500	**500**
Digit transformatie	Nieuw (voortz)						2.500	**2.500**
Totaal		**PM**	**PM**	**0**	**0**	**9.530**	**22.530**	**32.060**

In totaal is voor € 37,5 miljoen (het totaal van tabel 5 en 6) aan nieuwe en/of hogere investeringen voorgesteld, waarvan € 5,5 miljoen in de periode 2019-2022. Voor deze € 5,5 miljoen wordt ruimte gemaakt binnen het financieel kader door andere investeringen te versoberen en te verschuiven of

een uitruil te maken met exploitatiebudget (zie tabel 5 / 5a). Ook wordt een bedrag van € 1 miljoen verschoven van de exploitatie naar het investeringsplan, voor te activeren vervangingsonderhoud aan gemeentelijk vastgoed (tabel 5b).

Daarmee zijn de voorgenomen investeringen met concrete bedragen ingepast in het financieel kader. Er is nog wel een aantal PM-posten opgenomen in tabel 6. Van deze posten wordt nog bekeken in hoeverre de kosten deels zijn te dekken vanuit bestaande budgetten of reserves, wat de beoogde investeringsbedragen zijn én in welke jaren deze moeten worden gereserveerd.

Van de in tabel 6 benoemde PM posten voor de periode 2019-2022 moet worden bepaald of én op welke manier deze investeringen bij de Programmabegroting 2020-2024 in het investeringsplan worden opgenomen. Dit kan leiden tot een aanvulling of heroverweging bij het vaststellen van de programmabegroting.

De nieuwe en hogere investeringen voor 2023 en 2024 kunnen op basis van de netto schuldquote (zie 3c) in het investeringsplan worden opgenomen. Nog niet alle vervangingsinvesteringen voor deze jaren zijn al in beeld. Misschien is hier later een verschuiving in de tijd voor nodig om noodzakelijke vervangingsinvesteringen in die jaren voorrang te geven.

Het voorstel is om de voorgenomen investeringen, die hieronder in tabel 7 zijn opgesomd, op dit moment niet op te nemen in het investeringsplan. Eerst moet worden bekeken of deze in de komende jaren binnen de SOR budgetten zijn in te passen, in het nog op te stellen uitvoeringsprogramma SOR voor 2020 en verder. Ook wordt gekeken of deze samenvallen met een onderhoudsbehoefte waarmee mogelijk een deel van de kosten gedekt kan worden. Als blijkt dat deze investeringen niet zijn in te passen in de SOR- of onderhoudsbudgetten kan hiervoor op een later moment worden voorgesteld om een reservering in het IP op te nemen.

Tabel 7: Investeringsbedragen die worden bezien binnen SOR en onderhoudsbudgetten

Onderwerp	Nieuw of oph.	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Totaal
Programma 5								
Prinsenbrug fiets	Nieuw		1.200					**1.200**
Raaks	Nieuw						1.000	**1.000**
Europaweg	Ophoging		50	50	50	4.200	4.200	**8.550**
Dwars door Schalkwijk	Nieuw				250	750	2.000	**3.000**
Mandelapark	Nieuw		100	850				**950**
Emmaplein	Nieuw							**PM**
Vijfhoek	Nieuw							**PM**
Totaal			**1.350**	**900**	**300**	**4.950**	**7.200**	**14.600**

Tabel 7a: SOR budgetten in het IP conform coalitieprogramma

SOR budgetten	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Totaal
Water, groen, klimaatadaptatie, ecologie	2.000[1]	2.000	2.000	2.000	[2]	[2]	**8.000**
Mobiliteit	1.000[1]	2.000	3.000	4.000	[2]	[2]	**10.000**
Totaal	3.000	**4.000**	**5.000**	**6.000**			**18.000**

[1] Budgetten 2019 zijn ingevuld met het uitvoeringsprogramma 2019

[2] Zie tabel 6

5. Stelpost investeringen kleiner dan € 100.000
In 2017 is met de vaststelling van de nota Activabeleid de ondergrens voor investeringen verhoogd van € 10.000 naar € 100.000. Dat had tot gevolg dat een aantal uitgaven van minder dan € 100.000 die in het investeringsplan geraamd waren, ten laste van de exploitatie moesten worden gebracht. Voor de dekking van deze kosten is een stelpost ingesteld. Deze stelpost werd gebruikt als dekking, zodat de uitgaven (voorheen investeringen) niet tot onverwachte lasten leidden in de begroting wanneer deze kosten werden gemaakt.

De stelpost is voor 2018 en 2019 ingevuld met uitgaven aan vooral sport, onderwijs en cultuurpodia. In 2019 was sprake van een piek in de uitgaven voor onderwijs vanuit deze stelpost. In 2020 is er een piek in de uitgaven aan vervangingen binnen de cultuurpodia. Daarom is in beide jaren sprake van een overschrijding van de stelpost. Deze is voor 2019 al verwerkt in de begroting en wordt voor 2020 bij deze kadernota ingevuld.

Voor de jaren vanaf 2021 is op basis van de eerdere uitgaven en de geraamde uitgaven sprake van een stabiele verdeling. De stelpost kan structureel worden verdeeld over exploitatiebudgetten van de beleidsvelden onderwijs (€ 400.000 per jaar), cultuur (€ 500.000 per jaar) en sport (€ 100.000 per jaar).

5a. Verschuiving uitgaven cultuurpodia van IP naar exploitatie
Bij controles in het afgelopen jaar, waaronder bij de Jaarrekening 2018, is geconstateerd dat een groot deel van de vervangingen cultuurpodia, die vanuit het IP waren betaald, geen activeerbare kosten waren. Deze kosten zijn daarom alsnog in één keer ten laste van de exploitatie gebracht. Hierdoor was er een overschrijding op de begrote uitgaven in de exploitatie.

Vanuit deze constatering is voor cultuurpodia een nieuwe opgave voor vervangingen in 2019 en 2020 gevraagd. Aan de cultuurpodia is verzocht hierbij nadrukkelijk onderscheid te maken in vervangingen tot € 100.000 (per definitie geen investeringen en dus niet activeerbaar) en vervangingen vanaf € 100.000 (onder voorwaarden activeerbaar). Uit de opgaven blijkt nu ook dat er een verschuiving moet plaatsvinden tussen de nu in het investeringsplan 2019-2023 en in de exploitatie opgenomen bedragen.

Deze verschuiving is voor het financieel kader en de netto schuldquote neutraal. Er wordt in absolute zin niet meer of minder uitgegeven. Omdat het gaat om een verschuiving van uitgaven van het investeringsplan naar de exploitatie geeft dit voor de jaren 2019 en 2020 een nadeel voor het rekeningresultaat. De jaren erna ontstaat een voordeel omdat er dan lagere kapitaallasten zijn. Over de hele periode van de afschrijving (deels vijf jaar, deels 15 jaar) is dit een neutrale wijziging.

Tabel 8: Uitruil IP / exploitatie uitgaven cultuurpodia

Onderwerp	2019	2020	2021	2022	2023	Totaal fin. kader 2019-2022
Programma 4, IP						
Vervangingen cultuurpodia	-418	-1.319				**-1.737**
Programma 4, exploitatie						
Product 4203 Cultuur	665	1.072				**1.737**
Totaal	**247**	**-247**				**0**

Besluitpunten:
Het college stelt de raad voor:

1. De investering voor de Wandelpromenade te verhogen met € 2,2 miljoen en daarvoor de investering in de Prins Bernhardlaan met € 2,2 miljoen te versoberen bij de Programmabegroting 2020-2024.
2. De investering voor het museum het Dolhuys te verhogen met € 0,9 miljoen en daarvoor een zelfde bedrag aan investeringen in onderwijshuisvesting te verschuiven van 2022 naar 2023 bij de Programmabegroting 2020-2024.
3. De investering voor de vervanging van het Havenkantoor te verhogen met € 0,4 miljoen en daarvoor een voorgenomen investering in de openbare ruimte een bedrag van € 0,4 miljoen door te schuiven uit de periode 2019-2022 naar 2023 bij de Programmabegroting 2020-2024.
4. De investeringen in levensduur verlengend onderhoud aan gemeentelijk vastgoed in de jaren 2021 t/m 2024 op te nemen in het investeringsplan, en voor de jaren 2021 en 2022 ruimte te maken binnen het financieel kader door in die jaren de exploitatiebudgetten voor onderhoud aan gemeentelijk vastgoed met een zelfde bedrag te verlagen bij de Programmabegroting 2020-2024.
5. De investeringen in cultuurpodia in de jaren 2019 en 2020 met in totaal € 1,7 miljoen te verlagen en met de ruimte die dat maakt binnen het financieel kader de exploitatiebudgetten voor vervangingen aan cultuurpodia in die jaren met in totaal € 1,7 miljoen te verhogen bij de Programmabegroting 2020-2024.
6. De overige nieuwe of hogere investeringen in de periode 2019-2022 niet op te nemen in het investeringsplan, tenzij bij de Programmabegroting 2020-2024 een voorstel wordt aangeboden waarmee hiervoor ruimte wordt gemaakt in het financieel kader.
7. Om voor de jaarschijven 2023 en 2024 een voorlopige reservering voor vervangingsinvesteringen van € 24 miljoen per jaarschijf op te nemen bij de Programmabegroting 2020-2024.
8. De nieuwe en hogere investeringen in 2023 en 2024 bij de Programmabegroting 2020-2024 op te nemen in het investeringsplan, zolang - na de jaarlijkse reservering voor vervangingsinvesteringen van € 24 miljoen - met de dan bekende parameters aan de randvoorwaarde van netto schuldquote van 120% kan worden voldaan.
9. De stelpost ‘investeringen <€ 100.000’ van € 1.000.000 voor 2020 te verdelen naar de producten onderwijs (€ 435.000), cultuur (€ 945.000) en sportaccommodaties (€ 40.000), mits bij de Programmabegroting 2020-2024 een voorstel wordt aangeboden, waarmee er voor het nadeel dat dit oplevert (€ 364.000) ruimte wordt gemaakt in het financieel kader.
10. De stelpost ‘investeringen <€ 100.000’ van € 1.000.000 met ingang van 2021 structureel te verdelen over de producten onderwijs (€ 400.000), cultuur (€ 500.000) en sportaccommodaties (€ 100.000) en daarmee de stelpost op te heffen.

4.3 Hoofdlijnen MPG/grondbeleid

Het Meerjaren Perspectief Grondexploitaties (MPG) is de uitwerking van de balanspost gronden in exploitatie bij de Jaarrekening 2018. Het MPG geeft de prestaties van de exploitaties aan en wat er is gerealiseerd in 2018. Ook wordt hier aangegeven hoe de risico’s, de verliesvoorzieningen en de reservepositie zich in 2018 hebben ontwikkeld.

Daarnaast is het belangrijk hoe de gemeente verwacht dat de grondexploitaties ontwikkelen in de komende jaren. Deze toekomstverwachting is van belang voor de bestuurlijke afwegingen bij de Kadernota 2019 -2023.

In het MPG is gedetailleerd weergegeven hoe de grondexploitaties zich ontwikkelen. Hieronder een analyse op hoofdlijnen van de belangrijkste ontwikkelingen.

Ontwikkelingen op hoofdlijnen Jaarrekening 2018
Stijgende winst en dalende weerstandspositie in 2018

(bedragen *€ 1 miljoen)

De Jaarrekening 2018 geeft een opvallende verbetering van de winst weer: de gerealiseerde plus verwachte winst. De huidige periode van hoogconjunctuur zorgt voor hogere opbrengsten en voldoende vraag naar bouwgrond. Maar daar tegenover staat dat de weerstandspositie (weerstandsvermogen minus boekwaarde) afneemt. Dit is voor een deel te verklaren, omdat € 5 miljoen uit de reserve Bouwgrondexploitatie is onttrokken voor de reserve Ongedeelde stad. Het andere deel is uitgestelde grondverkopen. Hogere eisen aan grondverkoop voor ruimtelijke kwaliteit en het aandeel sociale woningbouw zorgen ervoor dat de verkoop van grond langer duurt dan verwacht en doorschuift naar 2019 en 2020.

Aan de ene kant is het belangrijk om zo goed mogelijk te profiteren van de huidige periode van hoogconjunctuur, omdat zo een belangrijke financiële bijdrage geleverd wordt aan de ruimtelijke kwaliteit en de ontwikkeling van sociale woningbouw. Aan de andere kant kunnen te hoge eisen ervoor zorgen dat bouwgrond niet wordt verkocht, waardoor de doelen niet of veel later worden gehaald. De keus van het bestuur is om zoveel mogelijk gebruik te maken van de hoogconjunctuur, maar daarbij de eisen zo te stellendat realisatie in de markt mogelijk blijft. De opbrengsten en winsten hiervan kunnen worden gebruikt als het met de economie minder gaat, zodat het bouwen door kan blijven gaan. De reserve Ongedeelde stad is nog niet gebruikt, maar kan ook helpen om ontwikkelingen vlot te trekken of mogelijk te maken.

Reserve Bouwgrondexploitatie en surplus afgenomen in 2018

(bedragen *€ 1 miljoen)

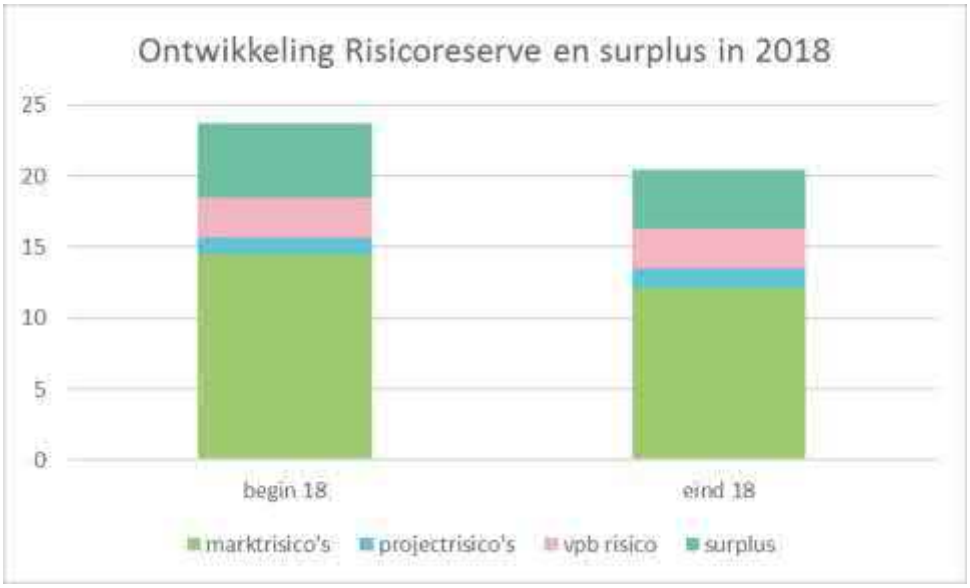

De reservepositie is substantieel afgenomen en daarmee ook het surplus dat kan worden ingezet voor de gewenste ruimtelijke ontwikkelingen. Een belangrijke nieuwe ontwikkeling is het risico van een vennootschapsbelasting (vpb) claim. De bedragen variëren tussen de € 0,4 en € 2,8 miljoen. Voor de bepaling van het surplus wordt voorzichtigheidshalve uitgegaan van het meest negatieve scenario. De marktrisico's dalen met € 2,4 miljoen. maar zijn nog steeds substantieel. Belangrijke verlaging van marktrisico's verwachten wij de komende 2 jaar te realiseren als de grootste verkopen worden gerealiseerd. Rekening houdend met een maximale vpb-claim bedraagt het surplus ultimo 2018 € 4,2 miljoen.

Doordat naar verwachting de in 2018 uitgestelde grondverkopen doorschuiven naar 2019 pieken de op verwachte opbrengsten in 2019 en 2020 en neemt de risicovolle hoge boekwaarde in die jaren ook substantieel af en verbetert de weerstandspositie. Het is dus cruciaal om in 2019 en 2020 door grondverkoop het risicoprofiel substantieel te verbeteren. Als dat lukt kan een groter surplus van de reserve worden ingezet voor toekomstige door de raad gewenste ontwikkelingen, zoals extra voorzieningen voor de groeiende bevolking, sociale woningbouw, ruimtelijke kwaliteit en reserveringen voor toekomstige grondexploitaties. Geadviseerd wordt dan ook om dit jaar alleen het surplus in te zetten voor de bekostiging van ontwikkelingen Waddenstraat en Schalkstad (totaal €510.000 verdeeld over drie jaar) en geen extra claims op het surplus van de reserve grondexploitatie te leggen maar te wachten tot dat de geraamde opbrengsten in 2019 en 2020 ook daadwerkelijk zijn gerealiseerd. Er kan dan een meer zeker, substantiëler en groter surplus worden ingezet.

5 Belastingen en woonlasten

5.1 Uitgangspunten

Algemene uitgangspunten tarievenbeleid
Het belastingbeleid in Haarlem is gebaseerd op twee uitgangspunten: kostendekkende tarieven voor afval-en rioolheffing en inflatieaanpassing voor belastingen en overige rechten. Het inflatiepercentage voor belastingen is geraamd op 1,4%, zoals berekend en toegelicht in de bijlage uitgangspunten Programmabegroting 2020-2024.

Voor diensten die de gemeente via heffingen aan de gebruiker in rekening brengt, geldt dat de rekening nooit hoger dan 100% van de kosten mag zijn. Voor heffingen is inflatiecorrectie pas mogelijk als die binnen de grenzen van kostendekkendheid blijft. Op basis van de begroting 2020 worden de baten en lasten geraamd en de tarieven in december 2019 voorafgaand aan het begrotingsjaar 2020 in de Haarlemse belastingvoorstellen vastgesteld.

5.2 Haarlem vergeleken met andere gemeenten

Jaarlijks vergelijkt het COELO (Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden) de tarieven en woonlasten van grote gemeenten. In 2019 stijgen de woonlasten van de grote gemeenten gemiddeld met 4,3% tot € 702. De woonlasten in Haarlem stijgen met 9,6% tot € 829. De woonlasten in Haarlem zijn daarmee 18% hoger dan gemiddeld.

De stijging van de woonlasten in Haarlem in 2019 wordt vooral veroorzaakt door een sterkere stijging van de afvalstoffenheffing van 18% tegen 6,1% gemiddeld. Dat de woonlasten in Haarlem al jaren hoger zijn dan het gemiddelde van de grote steden wordt vooral veroorzaakt door het hoge tarief voor afvalstoffenheffing. Het tarief voor een meerpersoonshuishouden bedraagt ruim € 383 tegen € 289 gemiddeld.

Van de 38 grote gemeenten stijgt Haarlem van plaats negen in 2018 naar plaats vier van duurste grote gemeenten in 2019. Dat betekent dat drie gemeenten hogere en 34 gemeenten lagere woonlasten hebben dan Haarlem.

Grafiek vergelijking woonlasten 2019

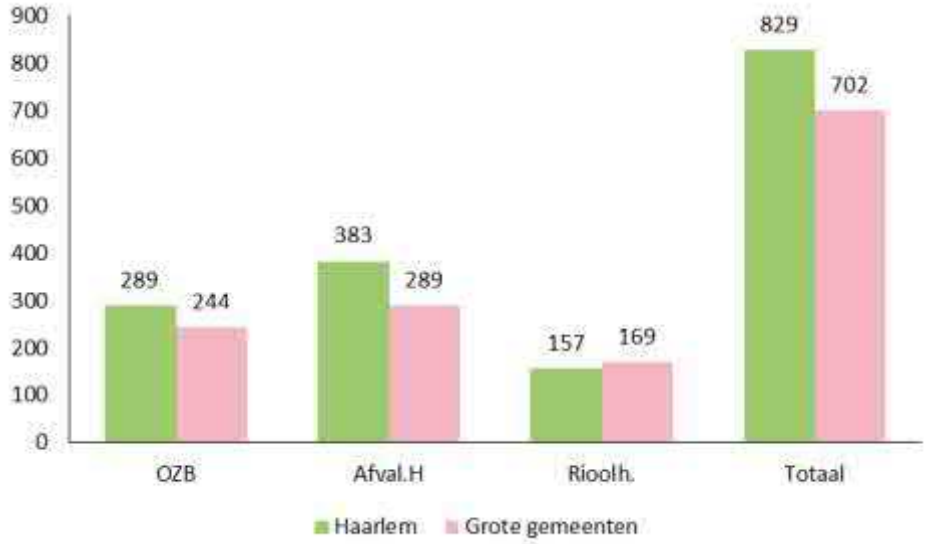

De gemeentelijke heffingen worden gecorrigeerd voor inflatie. Bij ongewijzigd beleid kunnen de woonlasten voor 2020 als volgt worden berekend:

Ontwikkeling woonlasten bij ongewijzigd beleid:

Lokale lastendruk	**2018**	**2019**	**2020**
OZB eigenaren woningen	283	289	293
Rioolheffing	149	157	163
Afvalstoffenheffing	324	383	413
Woonlasten	**756**	**829**	**869**
Woonlastenindex	**100%**	110%	**115%**

Bij ongewijzigd beleid stijgen de woonlasten met 5% ten opzichte van 2019.

5.3 Nieuwe ontwikkelingen

Afvalstoffenheffing
In lijn met de praktijk in andere grote gemeenten (zoals bijvoorbeeld Amsterdam) heeft destijds Haarlem ook een percentage van de veegkosten ten laste van de afvalstoffenheffing gebracht, te weten 31%. Dit percentage is ten tijde van inzameling met zakken bepaald en niet gewijzigd na de overgang naar ondergrondse containers. Idee destijds was dat niet precies geduid kon worden hoeveel veeginspanning exact aan afvalstoffenheffing toegerekend kon worden, maar dat die inspanning wel degelijk substantieel was. Zeker met de zakkeninzameling was een groot deel van het opgeveegde vuil afkomstig van inzamellocaties en bij de overgang van zakken naar ondergrondse containers vormden bijplaatsingen op die containers een bron van veegvuil.

Inmiddels is het systeem van ondergrondse inzameling geoptimaliseerd, maar is de doorbelasting van het veegvuil niet nader geanalyseerd. Gekoppeld aan de Haarlemse lijn van 100% kostendekkendheid komt een historisch gegroeide relatief grote kostenpost terecht in de lokale lasten. Ook belast Haarlem in tegenstelling tot een aantal andere grote gemeenten de BTW op alle kostenonderdelen ook door in de heffing waarmee de gemeente hoog scoort in de Coelo ranking. Dit is in 2015 aanleiding geweest voor een onderzoek waarbij met name aandacht is geweest voor de benchmark afvalstoffenheffing en efficiency-maatregelen/besparingen bij de huisvuilinzameling. De doorbelasting van veegkosten is destijds niet aangepast of onderzocht, omdat toen niet duidelijk was hoeveel kosten er precies werden gemaakt voor het vegen van afval bij inzamellocaties huishoudelijk afval.

Inmiddels heeft Spaarnelanden in het kader van de marktconformiteit per domein dienstverleningsovereenkomst (DDO) gedetailleerd haar activiteiten en bijbehorende de kosten in beeld gebracht. Op basis van die specificatie werd duidelijk dat er geen of nauwelijks veeginspanning wordt verricht op de afvalinzamellocaties. De kosten voor verwijderen / vegen / opruimen van foutief aangeboden afval zijn inmiddels overgegaan van de veegdienst naar de huisvuilinzamelingsdienst en maken dus al deel uit van de primaire kostenbasis van de heffing, immers de huisvuilinzamelingsdienst wordt voor 100% doorbelast. Deze lasten zijn voor 2020 geraamd op € 18,9 miljoen inclusief BTW. Bij die verschuiving is destijds het percentage van de doorbelasting niet in beeld gekomen c.q. aangepast. Dit betekent dat er geen kosten vanuit straatvegen meer aan de afvalstoffenheffing kunnen worden doorbelast.

Besluit 1:
In te stemmen om geen kosten van straatvegen meer in de afvalstoffenheffing door te berekenen.

Rioolheffing
In lijn met de praktijk in andere grote gemeenten (zoals bijvoorbeeld Amsterdam) heeft destijds Haarlem ook een percentage (31%) van de veegkosten ten laste van de afvalstoffenheffing en de rioolheffing gebracht. Idee destijds was dat niet precies geduid kon worden hoeveel veeginspanning exact toegerekend kon worden maar dat die inspanning wel degelijk substantieel was. Inmiddels heeft Spaarnelanden in het kader van de marktconformiteit per domein dienstverleningsovereenkomst (DDO) gedetailleerd haar activiteiten en bijbehorende de kosten in beeld gebracht. Het activiteitenoverzicht per domein laat ook zien dat de kosten van de inspanning op veegvuil dat kan wegstromen via het riool is gewijzigd.

Tot op heden werd 31% van de kosten van straatvegen van € 5,524 miljoen door belast naar de rioolheffing ofwel afgerond € 1,7 miljoen. Nu kan onderscheid worden gemaakt in het vegen van vuil op wegen en op overige plaatsen. Met name het vegen van wegen en goten voorkomt dat vuil in het riool beland en leidt tot minder onderhoudslasten van het riool. Deze kosten kunnen worden doorberekend. De kosten van het vegen van vuil van wegen en goten bedraagt € 2 miljoen, inclusief BTW. Vooralsnog wordt aangehouden dat 50% van de kosten kunnen worden doorbelast, dus afgerond € 1 miljoen. In de periode tussen kadernota en begroting wordt dit nog nader uitgezocht en zo mogelijk worden aannames met andere grote gemeenten vergeleken.

Besluit 2:
In te stemmen met de gewijzigde kostentoerekening van straatvegen aan de rioolheffing.

OZB en algemene uitkering
In de meerjarenraming is geen reële verhoging van de OZB opgenomen. De OZB wordt uitsluitend aangepast aan het gestegen loon-en prijsniveau.

De gemeente is vrij om de hoogte van de tarieven vast te stellen. De woonlasten die uit de OZB voortvloeien liggen boven het landelijk gemiddelde. Toch is er geen reden om de tarieven te verlagen.

Intermezzo:
Voor de bepaling van de OZB is steeds het uitgangspunt geweest dat waardedalingen of waardestijgingen niet aan inwoners en bedrijven worden doorberekend. Dat betekent dat een waardedaling gecompenseerd wordt door een hoger tarief (een hoger tarief over een lagere waarde is per saldo neutraal) en een hogere waarde wordt gecompenseerd door een lager tarief. In de afgelopen jaren is de waardestijging teruggegeven aan de burger in de vorm van een lager tarief. Dit heeft wel een financieel nadeel. Er is een relatie tussen de WOZ-waarde en de algemene uitkering. De algemene uitkering uit het gemeentefonds houdt rekening met de mogelijkheid dat gemeente eigen inkomsten kunnen verwerven (inkomensmaatstaf). Hiervoor gelden de WOZ-waarden als referentie. De WOZ-waarden vermenigvuldigd met een landelijk gemiddeld tarief leidt tot een aftrekpost op de algemene uitkering. Omdat de WOZ-waarden in Haarlem de afgelopen jaren sneller zijn gegroeid dan gemiddeld, leidt dit beleid (stijging WOZ-waarde compenseren door lagere tarieven) tot een financieel nadeel voor de gemeente. Dit bedroeg de afgelopen jaren tussen de € 1 en € 1,3 miljoen.

Onderstaand zijn de Haarlemse WOZ-ontwikkelingen voor 2017 en 2018 afgezet tegen de landelijke WOZ-ontwikkelingen. In de laatste kolom is duidelijk gemaakt welk nadeel de bovengemiddelde stijging heeft op de algemene uitkering die de gemeente vanuit het Rijk ontvangt.

Jaar	Stijging Haarlem[1]	Stijging landelijk[1]	Nadelig effect AU
2017	+9,6%	+3,3%	€ 943.000
2018	+14,8%	+6,5%	€ 1.300.000

[1] Gehanteerde methodiek: OZB-tarieven in jaar t zijn de vastgestelde WOZ-waarden op 1 januari van het jaar t-1. Voor de OZB 2018 wordt dus gebruik gemaakt van de WOZ-waarde per 1-1-17. De waardestijging 2018 is dus effectief de waardestijging van woningen tussen 1 januari 2016 en 1 januari 2017.

Dit betekent dus een jaarlijks nadeel van € 1 miljoen tot € 1,3 miljoen als Haarlem dit beleid in stand houdt en zowel de landelijke als de Haarlemse WOZ-waarden zich blijven ontwikkelen zoals in de afgelopen jaren.

Als het tarief van de OZB wordt gecorrigeerd voor de hogere aftrekpost (inkomensmaatstaf), dan leidt dit er toe dat deze stijging van de WOZ-waarde per saldo geen gevolgen heeft voor de gemeentebegroting. Dit leidt tot een voordeel voor het financieel kader van € 1 miljoen. Het tarief OZB woningen wordt daardoor met 4,6% verhoogd. Samen met de geraamde inflatie van 1,4% is dit een tariefstijging van afgerond 6%.

Besluit 3:
Het tarief OZB-woningen met 4,6% boven inflatie te verhogen.

5.4 Ontwikkeling Haarlemse woonlasten

De lokale woonlasten voor een gemiddeld meerpersoonshuishouden bestaan uit de woning-gebonden heffingen: de OZB voor woningen, de riool- en de afvalstoffenheffing. Na vaststelling van de belastingvoorstellen in december bedragen de woonlasten € 829 per meerpersoonshuishouden. Indien met de hiervoor geformuleerde voorstellen wordt ingestemd, wordt de woonlastenstijging, inclusief 1,4% inflatie doorberekening, beperkt tot 2,4%. Bij ongewijzigd beleid zouden de woonlasten met 5% stijgen.

Ontwikkeling woonlasten op basis van voorgesteld beleid

Lokale lastendruk	2019	2020
OZB eigenaren woningen	289	306
Rioolheffing	157	153
Afvalstoffenheffing	383	390
Woonlasten	**829**	**849**
Woonlastenindex	**100%**	**102,4%**

Besluitpunt:

1. In te stemmen om geen kosten van straatvegen meer in de afvalstoffenheffing door te berekenen.
2. In te stemmen met de gewijzigde kostentoerekening van straatvegen aan de rioolheffing.
3. Het tarief OZB-woningen met 4,6% boven inflatie te verhogen.
4. De tarieven voor afval-en rioolheffing voor 100% kostendekkend vast te stellen.

6 Bedrijfsvoering

De uitgangspunten van het coalitieprogramma 2018-2020 stellen eisen aan de ambtelijke organisatie over werkgeverschap, transparant besturen, regie op verbonden partijen en het doel om een duurzame, sociale en toekomstbestendige stad te zijn. Daarnaast is een aantal externe ontwikkelingen van invloed op de bedrijfsvoering, zoals krapte op de arbeidsmarkt, toenemende activiteiten in de stad en de wens van de Haarlemse inwoners om meer invloed te kunnen uitoefenen op hun leefomgeving en steeds meer zaken digitaal te kunnen regelen. Als organisatie speelt de gemeente Haarlem actief in op al deze ontwikkelingen. Op die manier blijft Haarlem nu en in de toekomst de betrouwbare dienstverlener, professioneel opdrachtgever, deskundige regisseur en een aantrekkelijke en maatschappelijk bewuste werkgever. In deze paragraaf wordt eerst ingegaan op een aantal ontwikkelingen in de gemeentelijke organisatie, waarbij onder anderen aandacht is voor de motie 'Ontschotten om beleid beter te laten vlotten'. Vervolgens wordt aandacht besteed aan de ontwikkelingen op het gebied van juridische kwaliteitszorg, inkoop en aanbesteding, digitale transformatie en duurzaamheid bij centrale huisvesting. In een aparte paragraaf wordt de capaciteitsplanning en capaciteitsbehoefte uiteengezet. Dit onderwerp is nauw verbonden aan de onderwerpen binnen de bedrijfsvoeringsparagraaf.

Gemeentelijke organisatie
De uitdagingen die de snelle groei van de stad met zich meebrengen hebben ook consequenties voor de manier waarop de gemeente zich organiseert. Voor het komende jaar ligt de nadruk voor de gemeentelijke organisatie op het verder verbeteren van de samenwerking tussen beleid en uitvoering, zodat gemeente Haarlem haar inwoners goede dienstverlening biedt, vlot de juiste besluiten neemt en die besluiten goed uitvoert. Op deze thema wordt verder ingegaan in onderstaande tekst over de motie 'Ontschotten om beleid beter te laten vlotten'. Verder zorgt de gemeente ervoor dat de organisatie bestaat uit medewerkers met verschillende achtergronden in opleiding, leeftijd en sekse, zodat de organisatie een afspiegeling is van de samenleving. Hierbij wordt ook gezorgd voor extra aandacht voor dienstverlening, nieuwe democratie en innovatie, zodat dit onderdeel wordt van het DNA van de gemeentelijke organisatie. Meer over diversiteit is beschreven onder het kopje arbeidsmarktstrategie en diversiteit.

Personeel is het kostbaarste bezit van de gemeentelijke organisatie. Er is daarom dit jaar een inventarisatie gedaan naar de benodigde (extra) personele capaciteit van de organisatie. Hier wordt in het volgende hoofdstuk 7 Capaciteitsplanning en -behoefte aandacht aan besteed.

Motie 'Ontschotten om beleid beter te laten vlotten' (2018/788928)
Bij de Programmabegroting 2019-2023 nam de gemeenteraad de motie Ontschotten om beleid beter te laten vlotten aan. Het college vindt het belangrijk dat binnen de ambtelijke organisatie wordt samengewerkt aan de beleidsvoorbereiding en -uitvoering. Niet alleen door collega's van afdelingen onderling, maar ook in het samenspel tussen bestuur, organisatie en de stad. De laatste jaren is er steeds meer aandacht voor dat samenspel. In de jaarplannen van de directie en afdelingen zijn integrale beleidsvorming en -uitvoering als belangrijk aandachtspunt opgenomen.

- De ambtelijke organisatie is in 2018 zo gestructureerd dat deze optimaal inspeelt op de, letterlijk grensoverschrijdende, vraagstukken van deze tijd. Het werken in domein-overstijgende programma's (zoals bijvoorbeeld Groei van Haarlem, de Omgevingswet en Sociaal domein) zijn daar voorbeelden van. Bij deze programma's wordt door de betrokken afdelingen samen opgetrokken. Ook de directie stuurt op de programmatische aanpak in plaats van alleen op de lijnafdelingen.

- In 2015 is een transformatieprogramma Sociaal domein opgesteld (2015/168421), gericht op het verbeteren van de samenwerking binnen dit domein. Dit plan is volop in uitvoering. Ook binnen het fysiek domein is in 2019 een plan opgesteld om te komen tot meer integrale samenwerking en de raad is met een informatienota hierover geïnformeerd. Deze informatienota Verbetertraject fysiek domein (2019/54755).

De uitvoering van de motie Ontschotting is vooral een kwestie van houding en gedrag. Om dat te veranderen kost tijd. Maar voor een deel is het ook gewoon 'doen', experimenteren en elkaar aanspreken. Daarom zijn er ook praktische stappen gezet. Zo bespreken vanaf deze bestuursperiode wethouders zo veel mogelijk hun portefeuilleonderdelen wekelijks in één stafvergadering met de verantwoordelijk ambtenaren. Ook vinden er gecombineerde stafoverleggen van wethouders plaats en is er wekelijks afstemmingsoverleg tussen afdelingsmanagers.

Arbeidsmarktstrategie en diversiteit
Om goed en divers personeel te werven en te behouden is het noodzakelijk om de concurrentiepositie op de arbeidsmarkt te versterken. Ook moet de gemeente Haarlem sturen op strategisch personeelsmanagement: hoe wordt ook op lange termijn gezorgd voor voldoende en de juiste medewerkers? Hierbij is het uitgangspunt dat kritische functies worden ingevuld door vast personeel. Door de krappe arbeidsmarkt heeft Haarlem moeite om hoger opgeleid personeel te werven en vast in dienst te nemen. In dit geval wordt er alsnog ingehuurd. In het afgelopen jaar is het aantal reacties op vacatures van de gemeente Haarlem teruggelopen. In 2017 was het aantal reacties op de vacatures nog 4.830; in 2018 is dit gedaald naar 3.730 reacties, terwijl het aantal gepubliceerde vacatures in de afgelopen vier jaren sterk is toegenomen van 97 vacatures in 2015 naar 125 vacatures in 2016, 239 vacatures in 2017 en 224 vacatures in 2018. In 2018 had de gemeente Haarlem door de hele organisatie heen moeilijk vervulbare vacatures. De arbeidsmarktstrategie van Haarlem is dan ook gericht op het vernieuwen van het werving- en selectieproces, imagoverbetering en het versterken van de relaties met scholen, opleidingsinstituten, partners in de regio en andere gemeenten.

De arbeidsmarktstrategie draagt bij aan een diverse en inclusieve organisatie. Haarlem neemt deel aan een proef van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. In deze proef wordt onderzocht of in het werving- en selectieproces ingrepen te bedenken zijn waarmee verschillende doelgroepen beter bereikt kunnen worden. Daarnaast is bij alle vacatures een bepaling opgenomen dat organisatiebreed wordt gekeken naar talent en niet naar onder andere cultuur, sekse, leeftijd of arbeidsbeperking. Om de diversiteit en verjonging te bevorderen is een tweejarig traineeprogramma opgesteld, zijn er stagiaires van verschillende opleidingen geworven en heeft de gemeente Haarlem Werkervaringsplekken.

Juridische kwaliteitszorg
De komende jaren wordt door een meer planmatige aanpak voor bestuur en organisatie proactief en preventief in beeld gebracht welke juridische risico's zijn verbonden aan besluitvorming en beleidsontwikkeling. Bijzondere aandacht is er voor de rol en positie van de gemeentejuristen in de organisatie. Zij moeten naast degelijke vakkennis ook over professionele vaardigheden beschikken op het gebied van inlevingsvermogen in een multidisciplinaire omgeving, gevoel voor politiek-bestuurlijke verhoudingen, flexibiliteit en oplossingsgericht denken. Voor oplossingsgericht denken vindt in 2020 opnieuw de in company leergang voor de gemeentejurist plaats. Haarlem is verder trekker van een werkgroep die in G40 verband een kwaliteitsimpuls van de bestaande (juridische)opleidingen op gang brengt en een verbeterde aansluiting van de (gemeentelijke) overheid op de arbeidsmarkt voor gemeentejuristen tot stand brengt.

Inkoop en aanbesteding
Op de juiste wijze inkopen en aanbesteden is van groot belang voor de gemeente. Goed functionerende inkoop zorgt ervoor dat we meer kunnen doen met de beschikbare middelen. Het gaat bij inkoop en aanbesteden niet alleen om op de juiste manier de regels toe te passen, maar vooral om het inzetten van inkoop als strategisch instrument om de gemeentelijke beleidsdoelstellingen te behalen. Bij het uitgeven het inkoopbudget van ongeveer €250 miljoen per jaar kan de gemeente sturen op het halen van beleidsdoelen op het gebied van duurzaamheid, lokale economie en sociaal inkopen.

Inmiddels is de koers van de inkoop in het concept Inkoopbeleid beschreven met een overzicht van de grotendeels bestaande ambities van de gemeente Haarlem. De hierbij benodigde formatie ter realisatie van deze ambities wordt in het gemeentebrede capaciteitsvraagstuk meegenomen.
De praktische uitwerking van de inkoopdoelstellingen gebeurt door per inkoopcategorie (zoals Grond-, weg- en waterbouw, sociaal domein of flexibele arbeid) te kijken naar de mogelijkheden van de markt, kennis en ervaring opgedaan bij de Urban Agenda en ontwikkelde duurzaamheidscriteria. De ambitie van circulair inkopen is binnen de MRA opgepakt en levert in het voorjaar 2020 een in samenwerking opgestelde Roadmap Circulair Inkopen op. Via de (op de gemeentelijke website gepubliceerde) Inkoopkalender stuurt de gemeente op de inkoopdoelstellingen.

De inkoopadviseurs van Haarlem begeleiden de inkoop- en aanbestedingsprocessen. De komende jaren krijgt de professionaliseringslag van de inkooporganisatie een doorstart als Haarlem haar inkoopdoelstellingen wil realiseren en daarnaast ook voldoende grip kunnen blijven houden op het inkoopproces. Hiervoor is een investering nodig op zowel de kwantiteit als kwaliteit van de inkooporganisatie.

Digitale Transformatie
De afgelopen jaren is aandacht gevraagd voor de Digitale Agenda 2020. Bij de Kadernota 2017 heeft de gemeente geïnvesteerd in digitalisering (en ontwikkeling) en is gestart met het invullen van noodzakelijke capaciteit voor het Portfoliomanagement, zodat de focus kwam voor de noodzakelijke digitaliseringsprojecten. Ook is door het uitvoeren van een aantal projecten de basis voor adequaat digitaal informatiebeheer verder op orde gebracht. Het is duidelijk dat een Digitale Transformatie de organisatie helpt om sneller en beter te functioneren.

De overheid als geheel blijft achter in een steeds digitaler wordende samenleving. Omgang met data, cybersecurity, digitale (grond)rechten en dienstverlening komen de komende periode steeds hoger en urgenter op de agenda. Om hier invulling aan te kunnen geven, moet de organisatie qua grootte minimaal op het gemiddelde van de ICT benchmark komen in vergelijking met andere 100.000+ gemeenten. Daarnaast moeten de middelen meegroeien met de groei van de organisatie (mee-ademprincipe). Dit is de afgelopen jaren niet gebeurd.

De nieuwe digitale agenda NL Digibeter van de landelijke overheid is helder in haar ambities om koploper te zijn in Europa. Voor de gemeente Haarlem vergt dit een open en innovatieve instelling die snel en digitaal is waar mogelijk. De visie van de gemeente Haarlem sluit aan op deze ambitie en is gericht op het ontwikkelen tot een 100% digitaal werkende organisatie. Haarlem werkt aan meer digitale dienstverlening, het continu efficiënter maken van de bedrijfsvoering en het verbeteren van de digitale mogelijkheden van participatie van de stad in de verdere ontwikkeling en het beheer van de stad.

De complexiteit en het toenemend strategische belang van een informatie-infrastructuur wordt almaar groter. Om de strategische doelstellingen van de organisatie te kunnen bereiken is prioritering en beheersing met een portfoliomanagement nodig, zodat ruimte komt voor uitvoering

van het coalitieprogramma. De organisatie moet aan de ene kant zorgen voor kwaliteit en continuïteit van de bestaande ICT en aan de andere kant werken aan een gerichte Digitale Transformatie.

Duurzaamheid bij centrale huisvesting
In 2019 wordt een energie maatwerkadvies gemaakt voor de gehele vastgoedportefeuille van de gemeente Haarlem. Dit advies brengt in beeld wat kan en mag ten aanzien van duurzaamheid, rekening houdend met de eventuele monumentale status van panden. De gemeente Haarlem wil de CO_2 uitstoot van de gehele organisatie inventariseren en vergelijken met de CO_2-Prestatieladder. De CO_2-Prestatieladder is het duurzaamheidsinstrument van Nederland dat overheden helpt bij het reduceren van CO_2 en kosten.

Daarnaast is verduurzaming onderdeel geworden van de dagelijkse processen. De gemeente onderzoekt verder de mogelijkheden tot verbeteren van afvalscheiding en afvalreductie.

7 Capaciteitsplanning en -behoefte

Aanleiding
In mei 2018 is een nieuw coalitieprogramma opgesteld in Haarlem: *Duurzaam doen*. Naar aanleiding daarvan werd duidelijk dat niet alle ambities daaruit binnen de bestaande omvang van de organisatie kunnen worden uitgevoerd tegelijk met de reguliere werkzaamheden. Mede op basis van de wens van de commissie Bestuur om formatie-uitbreidingen gebundeld voor te leggen, zodat een integrale afweging kan worden gemaakt, heeft het college besloten om een complete inventarisatie uit te laten voeren naar de capaciteitsbehoefte van de organisatie. Daarnaast wil het college ook een oplossing vinden voor de geleidelijk ontstane disbalans in de organisatie, die later in deze paragraaf wordt toegelicht. De inventarisatie had als vraag: hoeveel formatie is extra nodig voor het op verantwoorde wijze uitvoeren van de taken van de gemeente én het uitvoeren van de ambities uit het coalitieprogramma van Haarlem. Uitgangspunt daarbij is de formatie op basis van de Kadernota 2018, waarin reeds een aantal formatie-uitbreidingen is opgenomen voor het uitvoeren van het coalitieprogramma. Dezelfde vraag is ook gesteld ten aanzien van het raadsprogramma en de taken van Zandvoort. In het vervolg van deze paragraaf wordt alleen ingegaan op de capaciteitsbehoefte voor Haarlem.

Formatieontwikkeling 2008-2023
Deze inventarisatie is het afgelopen halfjaar uitgevoerd, waarbij eerst een beeld is geschetst van de ontwikkeling van de omvang van de organisatie inclusief de in de Kadernota 2018 verwerkte meerjarenraming. Dat ziet er in een grafiek als volgt uit:

Vóór 2008 was de formatie van de gemeentelijke organisatie veel hoger, omdat toen diverse onderdelen nog niet waren verzelfstandigd. Dat gaat onder andere om Frans Hals Museum, Stadsbibliotheek, Aannemerij, Grijs & Groen-onderhoud en Brandweer & Ambulance. Een klein deel van de formatievermindering na 2008 is het gevolg van een na-ijleffect in een afname van de overheadfuncties na de verzelfstandigingen. Het grootste deel is het gevolg van bestuurlijk besloten verminderingen als onderdeel van de bezuinigingen, deels ingevuld via efficiencykortingen, deels

door keuzes in de (omvang van de) uitvoering van taken. De afname lijkt te stokken na 2014, maar dat beeld wordt vertekend door een toename in 2015 van de formatie als gevolg van de drie decentralisaties in het sociaal domein en de overkomst van 24,5 fte van Zandvoort voor deze werkzaamheden. Per 1 januari 2018 zijn er van Zandvoort nog eens 90 fte overgekomen in het kader van de volledige ambtelijke fusie.

De formatie daalt de komende jaren nog ten opzichte van 2019, een daling die financieel reeds verwerkt is in de meerjarenbegroting. De volgende tabel geeft de afname in fte's weer.

Ontwikkeling formatie volgens meerjarenraming	2020	2021	2022	2023
Fulltime formatie eenheden	-25	-18	-7	-9
Cumulatief	-25	-43	-50	-59

Dit zijn de belangrijkste oorzaken van de afnamen:

- Afdeling Economie, cultuur, duurzaamheid en wonen heeft tijdelijk extra formatie gekregen voor de uitvoering van het coalitieprogramma Duurzaam doen.
- Afdeling Managementondersteuning mocht tijdelijk uitbreiden met de opdracht dit door middel van de centralisatie van de managementassistentie in één afdeling weer in te lopen.
- De afdeling Programma en gebiedsmanagement heeft tijdelijk extra formatie gekregen voor de uitvoering van het project Innovative Procurement als ambitie uit het coalitieprogramma *Duurzaam doen*.

Inhuur en formatie

De volgende grafiek combineert de vaste formatie met de ingehuurde personen voor de jaren 2014-2019.

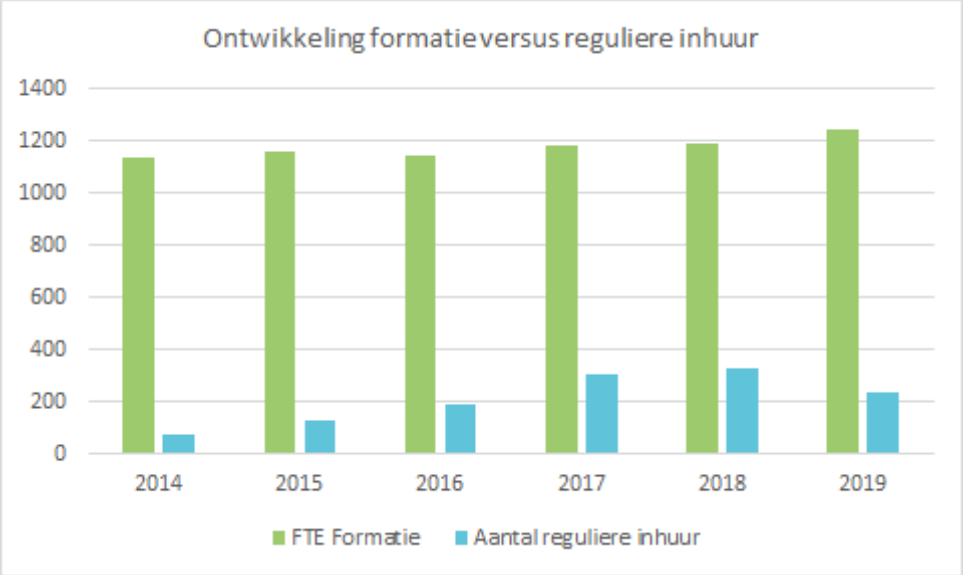

De capaciteit van de organisatie (formatie + inhuur) is weliswaar gegroeid, maar minder dan de groei van met name de bevolking, woningen en economie. Vooral de groei van de bevolking en het aantal woningen leidt tot een permanente niveauverhoging van de hoeveelheid werk voor de gemeente en dus een structurele toename van de benodigde capaciteit van de organisatie. De groei van de economie is sterker aan schommelingen onderhevig, die tot nu toe met een flexibele schil zijn opgevangen. Een deel van de flexibele schil is al omgezet naar vaste formatie en daarnaast is sprake

van een stijging van de uurtarieven voor tijdelijke inhuur, wat binnen het beschikbare budget minder inhuur in formatieplaatsen uitgedrukt mogelijk maakt.

Onbalans in de organisatie
In de Kadernota 2018 is een eerste vertaling opgenomen van de intensiveringen uit het coalitieprogramma *Duurzaam doen*. De volgende tabel bevat de gevolgen daarvan voor de formatie van de organisatie.

Formatie-uitbreidingen Kadernota 2018 [1]	2019	2020	2021	2022	2023	Vindplaats KN2018
Uitbreiding capaciteit Werk en Inkomen	5,00	5,00	-	-	-	blz. 13
Verbeteren aanpak schulden en granieten bestand	3,00	3,00	5,00	5,00	5,00	blz. 14
Kwaliteitsimpuls voor lopen, fietsen, OV en extra inzet op gedragsverandering	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	blz. 19
Uitbreiding capaciteit erfgoedbeleid	1,00	2,00	3,00	3,00	3,00	blz. 20
Tijdelijke uitbreiding capaciteit beleid wonen	2,00	2,00	2,00	-	-	blz. 20
Wonen boven winkels	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	blz. 21
Uitbreiding capaciteit energietransitie en circulaire economie	3,90	3,90	3,90	3,90	-	blz. 22
Europese agenda stad	1,20	1,00	1,00	-	-	blz. 27
Uitbreiding handhavingscapaciteit	6,00	6,00	7,00	7,00	7,00	blz. 28
Extra capaciteit voor overhead	1,50	4,00	4,00	4,00	4,00	blz. 28
Totaal	**26,10**	**29,40**	**28,40**	**25,40**	**21,50**	

[1]Daar waar in de Kadernota 2018 alleen een bedrag is genoemd en niet een aantal formatieplaatsen, is in deze tabel de vuistregel gehanteerd dat elke € 100.000 aan budget gelijk staat aan 1 fte.

Op basis van de uitkomst van de inventarisatie van de huidige capaciteit inclusief deze uitbreidingen, is de benodigde capaciteit in beeld gebracht voor het realiseren van alle ambities uit het Haarlemse coalitieprogramma 'Duurzaam doen', in combinatie met het uitvoeren van alle andere werkzaamheden in de komende jaren. Dit heeft geleid tot het inzicht dat er onbalans is tussen beschikbare capaciteit enerzijds en (wettelijke) taken en opgaven anderzijds. Voor deze onbalans zijn de volgende oorzaken aan te geven.

Groei inwoners en woningen
Het aantal inwoners is de afgelopen jaren gegroeid en blijft ook de komende jaren groeien, evenals het aantal woningen. Dat betekent dat afdelingen die rechtstreeks met inwoners te maken hebben meer klanten langs krijgen en/of meer e-mail en telefoon krijgen voor allerlei diensten en producten van de gemeente. Dat kan gaan van paspoort tot omgevingsvergunning tot aanspraak op sociale voorzieningen. Deze groei leidt doorgaans pas boven een bepaalde drempel tot de noodzaak van formatie-uitbreiding; tot die tijd wordt het met passen en meten opgevangen.

Meer taken en verplichtingen van het Rijk
Het Rijk heeft taken overgeheveld naar gemeenten, waarbij in eerste instantie ook geld meekwam, zoals voor de drie decentralisaties in het sociaal domein. De formatie is aangepast met behulp van dat geld. Pas na enige jaren blijkt of die formatie structureel voldoende is en dat blijkt niet altijd het

geval. Deels komt dit doordat de volumes anders uitpakken dan oorspronkelijk verwacht, deels omdat het Rijk het beleid aanpast, zonder altijd extra geld beschikbaar te stellen. Ook blijken werkprocessen in de praktijk anders uit te pakken. Een ander element is dat het Rijk de administratieve verplichtingen en controles verzwaart, wat zorgt voor extra werk. Voorbeelden zijn fysieke en digitale toegankelijkheid en de Algemene Verordening Gegevensbescherming.

Uitvoering van beleid
In de voorstellen voor nieuw beleid wordt indien enigszins mogelijk een raming opgenomen van de benodigde (extra) formatie en budget, op basis van een bepaalde intensiteit van uitvoering van dat beleid. In de praktijk blijkt pas of die raming correct is; soms blijkt er meer capaciteit nodig te zijn óf is er de bestuurlijke behoefte aan een intensievere uitvoering. Doorgaans wordt geprobeerd dit binnen de bestaande capaciteit op te vangen, bijvoorbeeld door verschuiving van prioriteiten. Daar zit echter een grens aan.

Coalitieprogramma
Het coalitieprogramma 'Duurzaam doen' bevat een veelheid aan ambities voor nieuw of te intensiveren beleid. Dat kan niet allemaal binnen de bestaande formatie worden opgevangen. Wel is er een politiek-bestuurlijke keuze mogelijk óf een ambitie wordt opgepakt, hoe intensief dat gebeurt en wanneer. Sinds het aantreden van het nieuwe college in mei 2018 is gewerkt aan het verder vertalen van het coalitieprogramma in concrete plannen en acties en het in beeld brengen van de capaciteitsbehoefte in de Kadernota 2019.

Achterstallig onderhoud in de organisatie
De vorige twee raadsperiodes hebben vooral in het teken van bezuinigingen gestaan, met een afname van de formatie tot gevolg en een rem op toename van formatie vanwege nieuwe taken of een uitbreiding daarvan. Er gold ook een grote terughoudendheid ten aanzien van nieuwe ambities. Dat heeft sluipenderwijs geleid tot het ontstaan van 'achterstallig onderhoud' in de organisatie. Een voorbeeld daarvan is de Havendienst, waar onvoldoende capaciteit beschikbaar bleek te zijn voor een veilige bediening van de nieuw opgeleverde Figeebrug. Hoewel het college, net als de directie, mogelijkheden ziet voor verbetering van de efficiency, wil het college ervoor waken dat extra taken of bezuinigingen opgevangen worden door middel van algemene efficiencyverbeteringen. Dat is in het verleden meermaals gebeurd en leidde telkens tot een verslechtering van de taakuitvoering en een overbelasting van medewerkers. Onze organisatie kent een relatief laag arbeidsverzuim, juist omdat er aandacht is voor wat medewerkers en de organisatie aan kunnen. Dat zorgt voor betrokken medewerkers die bereid zijn een stap extra te zetten als de omstandigheden dat vragen. Stelselmatige overbelasting zal dat tenietdoen. Een voorbeeld van een mogelijkheid voor efficiencyverbetering is het verminderen van de uitgebreide vergadercultuur: er wordt vaak, lang en met veel mensen vergaderd. De directie heeft aangegeven dit te willen verminderen en tegelijkertijd tijdige opschaling bij problemen te willen stimuleren. Dat leidt tot tijdsefficiënter en effectiever samenwerken en besluiten nemen, zonder de integraliteit uit het oog te verliezen.

Programmatisch werken en gebiedsgericht werken
Per 1 januari 2018 is de organisatie aangepast, om beter in staat te zijn de maatschappelijke opgaven uit te voeren. Een van de kenmerkende werkwijzen die we hebben ingevoerd is programmatisch gebiedsgericht werken in een netwerkorganisatie. Een grotere wendbaarheid zorgt ervoor dat sneller op veranderingen ingespeeld kan worden. Flexibiliteit helpt bij het stellen van prioriteiten en het kunnen schuiven met capaciteit tussen taken en ambities. De veranderde indeling en aansturing van de organisatie is noodzakelijk om mee te kunnen bewegen met de complexiteit van de vraagstukken die op de gemeente afkomen. Voorbeelden zijn de energietransitie, duurzaamheid en digitalisering. Aansturing op basis van de traditionele lijnsturing is daarvoor niet meer geschikt. Tegelijkertijd is de nieuwe aansturing nog niet uitgekristalliseerd en moeten managers en medewerkers de optimale

invulling van hun rol nog vinden. Dat is logisch, want de nieuwe aansturing functioneert pas ruim een jaar en heeft tijd nodig om zich te voegen. Er wordt constant gekeken waar bijsturing nodig is en waar verbeteringen mogelijk zijn. Een voorbeeld daarvan is het verbeterplan fysiek domein. Overigens: voor een deel van de groeiende werkzaamheden biedt programmatisch en/of gebiedsgericht werken geen oplossing. Dit zijn vooral de productiewerkzaamheden, de basis van de gemeentelijke uitvoerende werkzaamheden.

Digitalisering
De digitalisering van de samenleving en van het werk van de overheid is nog volop in beweging. Zolang die beweging er is, zal er vooral meer capaciteit nodig zijn om die beweging handen en voeten te geven en in goede banen te leiden. Dat gaat in eerste instantie vooral om ontwikkeling, onvermijdelijk gevolgd door beheer. Het is een illusie gebleken dat digitalisering per saldo leidt tot (veel) besparing aan personeelscapaciteit; er is vooral sprake van een verschuiving van capaciteit. Zo kwamen er in plaats van typistes, die vroeger de stukken uittikten voor iedereen, computers voor iedereen, met bijbehorende ICT-medewerkers voor beheer en onderhoud. De infrastructuur om het digitale werken draaiende te houden is een stuk ingewikkelder dan het regelmatig vervangen van een typemachinelint. Een heel nieuw aspect is de aandacht voor gegevensbescherming, met een serie aan nieuwe functionarissen met ieder hun specialistische taken. De komende jaren blijft meer aandacht en inzet nodig voor gegevensbescherming, pas daarna wordt duidelijk of de voortschrijdende digitalisering op dit gebied kan leiden tot minder inzet van menskracht.

Uitkomst inventarisatie
De uitkomst van de inventarisatie is in drie delen te splitsen: a) formatie-uitbreidingen waar geen financiële dekking voor aanwezig is, b) formatie-uitbreidingen waar wel financiële dekking voor aanwezig is en c) uitbreidingen die ten laste komen van de overhead.

Formatie-uitbreiding zonder financiële dekking
De formatie-uitbreidingen waar geen financiële dekking voor is staan in de volgende tabel samengevat per programma.

Programma	2019	2020	2021	2022	2023
2. Ondersteuning en zorg	3,94	10,46	11,36	5,96	5,96
3. Werk, inkomen en schulden	1,37	4,55	4,95	4,95	4,95
4. Duurzame stedelijke vernieuwing	2,58	13,10	12,83	11,50	11,50
5. Beheer en onderhoud	13,36	19,36	17,36	15,36	14,36
6. Burger, bestuur en veiligheid	12,17	29,40	33,40	28,90	24,10
7. Algemene dekkingsmiddelen en overhead	11,35	14,70	18,30	18,30	18,30
Totaal fte's	**44,76**	**91,57**	**98,20**	**84,97**	**79,17**
Totaal euro's	**€ 2,1 miljoen**	**€ 7 miljoen**	**€7,3 miljoen**	**€ 6,2 miljoen**	**€ 5,7 miljoen**

De uitbreiding in programma *7. Algemene dekkingsmiddelen en overhead* betreffen uitbreidingen in de overheadsfeer die niet binnen het mee-ademprincipe kunnen worden opgevangen. Het mee-ademprincipe houdt in dat per (extra) formatieplaats die niet onder de overhead valt, een vast bedrag beschikbaar komt voor de personele en materiële kosten van overhead. De in de tabel opgenomen formatie-uitbreidingen in de overhead betreffen echter intensiveringen als gevolg van inhoudelijke ontwikkelingen of komen voort uit een versterkt risicoprofiel op de terreinen

informatiebeveiliging, inkoop en informatisering. Daarvoor is aanvullend op het mee-ademprincipe formatie nodig, want dit is niet binnen het vaste bedrag op te vangen.

Formatie-uitbreiding met financiële dekking
De formatie-uitbreidingen waar wel financiële dekking voor is, zijn in onderstaande tabellen samengevat per programma, zowel in formatieplaatsen als in geld. Omdat voor deze formatie-uitbreidingen dekking aanwezig is, verwerkt het college deze uitbreidingen zowel qua formatie als geld in de kadernota.

Formatie-uitbreiding in fte met financiële dekking	2019	2020	2021	2022	2023	Dekking
1. Maatschappelijke participatie	0,45	3,95	3,95	3,95	3,95	Budget sociaal wijkteams
2. Ondersteuning en zorg	0,86	0,41	-	-	-	Transformatie sociaal domein en Beschermd wonen
3. Werk, inkomen en schulden	1,82	3,64	-	-	-	Flexibel budget Werk en inkomen
4. Duurzame stedelijke vernieuwing	1,00	1,00	1,00	-	-	Programma duurzaamheid
5. Beheer en onderhoud	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	Onderhoudsgelden
Totaal	**5,12**	**9,99**	**5,95**	**4,95**	**4,95**	

Formatie-uitbreidingen overhead
De formatie-uitbreidingen in de sfeer van de overhead zijn in onderstaande tabellen samengevat en vallen allemaal in programma 7. Deze uitbreidingen worden nu niet verwerkt, aangezien de dekking hiervoor afhangt van de toename van de formatie van de gedekte en ongedekte uitbreidingen, conform het mee-ademprincipe.

Formatie-uitbreiding overhead in fte	2019	2020	2021	2022	2023
7. Algemene dekkingsmiddelen en overhead	15,50	59,38	61,31	61,31	61,31

Voor de duidelijkheid: deze overheaduitbreidingen zijn andere formatieplaatsen dan die zijn opgenomen in de tabel *Formatie-uitbreiding zonder financiële dekking.*

Conclusie
Duidelijk is dat de omvang van de geïnventariseerde uitbreidingen voor Haarlem betekent dat er sprake is van onbalans én dat zij de financiële slagkracht van dit moment overtreft. De oplossing vergt een zorgvuldige afweging enerzijds en goed zicht op de financiën voor de komende jaren anderzijds. Dat laatste zal versterkt worden wanneer de zogenoemde meicirculaire van het gemeentefonds is verschenen. Na het verschijnen van de kadernota zal de meicirculaire gepubliceerd worden door het Rijk. Deze keer extra van betekenis omdat voor het eerst uit het accres moet blijken of er voldoende beschikbaar komt voor voorheen de decentralisaties sociaal domein en voor de overige beleidsvelden. Het college vindt een geforceerde inpassing van de financiële gevolgen van de formatie-uitbreiding op dit moment daarom onverantwoord. De kans dat overhaaste beslissingen worden genomen met achteraf onnodig nadelige effecten vindt het college te groot. Daarom wil het college over de formatie-uitbreidingen en de financiële inpassing in gesprek gaan met de raad zoals ook aan de commissie Bestuur is toegezegd, om eerst daarna te beoordelen wanneer en welke inpassing van capaciteit mogelijk is. Om urgente capaciteitsknelpunten op te lossen heeft het college incidenteel voor het jaar 2020, in de kadernota een budget van € 1 miljoen gereserveerd. Als onderdeel van de begroting wordt voorgelegd waar incidenteel knelpunten worden opgelost. De

besluitvorming voor de jaren daarna betrekt het college bij de herijking van het coalitieprogramma van Haarlem. Die herijking vindt in de eerste helft van 2020 plaats, zoals bij het afsluiten van het coalitieprogramma is afgesproken.

8 Besluit

De raad der gemeente Haarlem,

Gelezen het voorstel van het college van burgemeester en wethouders,

Neemt kennis van:

1. De beleidsmatige hoofdkoers binnen de clusters sociaal, fysiek en burger en bestuur (paragraaf 1.2, 1.3 en 1.4).
2. De financiële ontwikkelingen in het sociaal domein (paragraaf 1.2).
3. Autonome mee- en tegenvallers in het sociaal domein (paragraaf 1.2).
4. De versnellers sociaal domein 2019 te beperken (paragraaf 1.2).
5. De informatie over duurzaamheid (paragraaf 1.5).
6. De informatie over de gebiedsprogramma's (paragraaf 1.6).
7. De risico's en onzekerheden ten aanzien van de financiële kaderstelling (hoofdstuk 2).
8. De ingeschatte ontwikkeling van de algemene reserve, de algemene reserve grondexploitaties en de algemene reserve sociaal domein (paragraaf 2.2).
9. Het collegebesluit de neutrale verschuivingen in de lasten van producten binnen beleidsveld van de Financiële voortgangsrapportage 2019 (zoals opgenomen in de bijlage: Neutrale verschuivingen binnen beleidsveld in hoofdstuk 3) vast te stellen.
10. De reactie van het college op de motie ten aanzien van ontschotten om beleid beter te laten vlotten (2018/788928) zoals verwoord in hoofdstuk 6.

en besluit:

1. De middelen voor verbeteringen bij Veilig Thuis voor 2020 en verder beschikbaar te stellen (2019/90774) (paragraaf 1.2).
2. De kosten van de inzet voor het project Ik doe mee (€ 578.000) ten laste te brengen van de reserve Wwb (paragraaf 1.2 en 2.7).
3. De versneller '50 banenplan' niet meer uit te voeren en de geraamde middelen (€ 400.000) niet te onttrekken aan de reserve SD (paragraaf 1.2).
4. Het stappenplan 'Duurzaamheid centraal' vast (paragraaf 1.5);
5. De doelen en prestaties zonder indicator in de Programmabegroting 2019-2023 aan te vullen met de indicatoren uit paragraaf 3.4 Aanvulling beleidsindicatoren (hoofdstuk Financiële voortgangsrapportage 2019).

6. Ten aanzien van de **ontwikkelingen meerjarenraming en financiële positie** (hoofdstuk 2):

    a. In te stemmen met de bestemmingsvoorstellen jaarrekeningresultaat 2018 tot een totaalbedrag van € 1.611.000.

    b. Het resterende tekort Regionaal Kompas van € 998.000 te onttrekken aan de reserve sociaal domein (paragraaf 1.2 en 2.3).

    c. In te stemmen met een dotatie aan de reserve RIEC voor een bedrag van € 99.000.

    d. Een bedrag van € 1.084.000 aan de algemene reserve te onttrekken als gedeeltelijke dekking van het voorstel bestemming rekeningresultaat.

    e. De financiële consequenties te ramen van de actualisatie van het investeringsplan.

    f. De financiële wijzigingen over 2019 die uit de Kadernota 2019 voortvloeien, inclusief de Financiële voortgangsrapportage 2019 (zie hoofdstuk 3), vast te stellen en deze financieel technisch te verwerken in de begroting 2019 volgens de begrotingswijziging Kadernota 2019 in bijlage 7.

    g. Een bestemmingsreserve Waterberging te vormen, overeenkomstig beschreven condities (hoofdstuk 3 Financiële voortgangsrapportage 2019).

7. Ten aanzien van de **voorstellen voor beleidsintensiveringen:**

    a. In te stemmen met de opheffing van de reserve Wwb ten gunste van de algemene reserve, onder verrekening van het benodigde budget voor het leerwerkbedrijf Perspectief van € 111.000 in 2019 en € 47.000 in 2020.

    b. Voor de jaren 2020, 2021 en 2022 jaarlijks € 75.000 aan de reserve groei van Haarlem te onttrekken ten behoeve van verhoging van het initiatievenbudget.

    c. Een surplus van de reserve grondexploitatie van € 170.000 over de jaren 2020, 2021 en 2022 jaarlijks vrij te laten vallen ten gunste van de algemene middelen voor dekking kosten anterieure overeenkomsten.

    d. De geraamde lasten van areaaluitbreiding te dekken door een lagere dotatie aan de reserve groei van Haarlem.

    e. In te stemmen om in 2019 en 2020 resp. € 2 miljoen en € 3 miljoen toe te voegen aan de algemene reserve en in 2022 € 5 miljoen te onttrekken aan de algemene reserve.

    f. In te stemmen met de voorstellen voor beleidsintensiveringen (paragraaf 2.7).

    g. In te stemmen met de aanvullende dekkingsvoorstellen (paragraaf 2.7).

8. Ten aanzien van **investeringen en MPG*:***

   a. Het Meerjarenperspectief Grondexploitaties (MPG) 2019 – 2023 vast te stellen (zie bijlage 1).

   b. De investering voor de Wandelpromenade te verhogen met € 2,2 miljoen en daarvoor de investering in de Prins Bernhardlaan met € 2,2 miljoen te versoberen bij de Programmabegroting 2020-2024.

   c. De investering voor het museum het Dolhuys te verhogen met € 0,9 miljoen en daarvoor een zelfde bedrag aan investeringen in onderwijshuisvesting te verschuiven van 2022 naar 2023 bij de Programmabegroting 2020-2024.

   d. De investering voor de vervanging van het Havenkantoor te verhogen met € 0,4 miljoen en daarvoor een voorgenomen investering in de openbare ruimte een bedrag van € 0,4 miljoen door te schuiven uit de periode 2019-2022 naar 2023 bij de Programmabegroting 2020-2024.

   e. De investeringen in levensduur verlengend onderhoud aan gemeentelijk vastgoed in de jaren 2021 t/m 2024 op te nemen in het investeringsplan, en voor de jaren 2021 en 2022 ruimte te maken binnen het financieel kader door in die jaren de exploitatiebudgetten voor onderhoud aan gemeentelijk vastgoed met een zelfde bedrag te verlagen bij de Programmabegroting 2020-2024.

   f. De investeringen in cultuurpodia in de jaren 2019 en 2020 met in totaal € 1,7 miljoen te verlagen en met de ruimte die dat maakt binnen het financieel kader de exploitatiebudgetten voor vervangingen aan cultuurpodia in die jaren met in totaal € 1,7 miljoen te verhogen bij de Programmabegroting 2020-2024.

   g. De overige nieuwe of hogere investeringen in de periode 2019-2022 niet op te nemen in het investeringsplan, tenzij bij de Programmabegroting 2020-2024 een voorstel wordt aangeboden waarmee hiervoor ruimte wordt gemaakt in het financieel kader.

   h. Om voor de jaarschijven 2023 en 2024 een voorlopige reservering voor vervangingsinvesteringen van € 24 miljoen per jaarschijf op te nemen bij de Programmabegroting 2020-2024.

   i. De nieuwe en hogere investeringen in 2023 en 2024 bij de Programmabegroting 2020-2024 op te nemen in het investeringsplan, zolang - na de jaarlijkse reservering voor vervangingsinvesteringen van € 24 miljoen - met de dan bekende parameters aan de randvoorwaarde van netto schuldquote van 120% kan worden voldaan.

   j. De stelpost ‘investeringen <€ 100.000’ van € 1.000.000 voor 2020 te verdelen naar de producten onderwijs (€ 435.000), cultuur (€ 945.000) en sportaccommodaties (€ 40.000), mits bij de Programmabegroting 2020-2024 een voorstel wordt aangeboden, waarmee er voor het nadeel dat dit oplevert (€ 364.000) ruimte wordt gemaakt in het financieel kader.

   k. De stelpost ‘investeringen <€ 100.000’ van € 1.000.000 met ingang van 2021 structureel te verdelen over de producten onderwijs (€ 400.000), cultuur (€ 500.000) en sportaccommodaties (€ 100.000) en daarmee de stelpost op te heffen.

9. Ten aanzien van **belastingen en woonlasten**:

    a. In te stemmen om geen kosten van straatvegen meer in de afvalstoffenheffing door te berekenen.

    b. In te stemmen met de gewijzigde kostentoerekening van straatvegen aan de rioolheffing.

    c. Het tarief OZB-woningen met 4,6% boven inflatie te verhogen.

    d. De tarieven voor afval-en rioolheffing voor 100% kostendekkend vast te stellen.

Gedaan in de vergadering van donderdag 4 juli 2018,

De griffier De voorzitter

Bijlage 1: MPG

Wordt separaat aangeboden.

Bijlage 2: Begrotingskader

	2019		2020		2021		2022		2023		2024	
Meerjarenraming 2019-2023, zoals vermeld op blz. 34 van de Programmabegroting 2019-2023	**-3.964**	**v**	**-1.261**	**v**	**723**	**n**	**3.282**	**n**	**-1.560**	**v**	**pm**	**v**
Doorwerking Bestuursrapportage 2018	1.601	n	72	n	72	n	197	n	197	n	197	n
Aanvullende voorstellen Programmabegroting 2019-2023	1.739	n	282	n	326	n	370	n	370	n	370	n
Mutatie algemene reserve (extra voorstellen)	624	n	907	n	-1.121	v						
Beginstand financieel kader 2019	0		0		0		3.849	n	-993	v	567	v
Septembercirculaire (2018/660726)	1.176	n	884	n	1.543	n	1.545	n	2.037	n	2.037	n
Decemberrapportage 2018	-12	v	-12	v	-12	v	-12	v	-12	v	-12	v
Uitkomst basis begrotingskader	**1.164**	**n**	**872**	**n**	**1.531**	**n**	**5.382**	**n**	**1.032**	**n**	**pm**	**n**
Bestemming rekeningresultaat 2018												
Rekeningresultaat 2018	-527	v										
Overschrijding Regionaal Kompas dekken uit Reserve sociaal domein	-998	v										
Geweld hoort nergens thuis	60	n										
Vrouwenopvang	74	n										
Baankansen kwetsbare jongeren	257	n										
Transformatiefonds Sociaal domein	471	n										
Dotatie aan reserve RIEC	99	n										
Zero emissie stadslogistiek	130	n										
Informatieplicht energiebesparende maatregelen	33	n										
Innovatieve aanpak energiebesparing	323	n										
Versnelling aanpak tegen eenzaamheid	250	n										
Statushouders	334	n										
Vervangingsinvesteringen Philharrmonie en Stadsschouwburg	110	n										
Structuurvisie openbare ruimte	50	n										
Zonemanagers	278	n										
Groei van Haarlem	140	n										
Onttrekking aan algemene reserve	-1.084	v										
Saldo na verwerking rekeningresultaat	**1.164**	**n**	**872**	**n**	**1.531**	**n**	**5.382**	**n**	**1.032**	**n**	**0**	
Uitwerking uitgangspunten in begroting												
Indexatie lasten en baten cf Richtlijn begroting 2020-204	182	n	-523	v	-548	v	-601	v	-684	v	-684	v
Financiële voortgangsrapportage												
Per saldo	77	n	-591	v	-591	v	-591	v	-591	v	-591	v
Investeringsplan												
Actualisatie IP	-1.802	v	-293	v	102	n	232	n	-322	v	247	n
Saldo na verwerking uitgangspunten begroting, voortgangsrapportage en actualisatie IP	**-379**	**v**	**-535**	**v**	**494**	**n**	**4.422**	**n**	**-565**	**v**	**pm**	**n**
Beleidsvoorstellen												
Kosten uitvoering Koepelbesluit (basisscenario)												

	2019		2020		2021		2022		2023		2024	
Programma 1												
Koepel inzet capaciteit 1,35 fte schaal 11	119	n	177	n	155	n	132	n	45	n		
Koepel materieel budget	76	n	98	n	90	n	106	n	43	n		
Programma 3												
Lagere lasten BUIG	-3.626	v	-3.447	v	-1.631	v	-1.431	v	-1.231	v	-1.131	v
Opheffing reserve WWB	-4.253	v										
Ik doe mee alsnog t.l.v. reserve Wwb	578	n										
Storting in Algemene Reserve	3.517	n										
Reservering t.b.v. Leerwerkbedrijf	111	n	47	n								
Dotatie aan reserve Sociaal Domein					1.000							
Programma 4												
Woningbouwinitiatieven			75	n	75	n	75	n				
Dekking: T.l.v. Reserve Groei van Haarlem			-75	v	-75	v	-75	v				
Aanleg wandelnetwerk			75	n	17	n	17	n	17	n	17	n
Schipholtaken ODIJ			18	n	18	n	18	n	18	n	18	n
Risico-inventarisatie havendienst			109	n	313	n	375	n				
Ambitiekaart Haarlemse wateren			55	n	107	n						
Nieuwbouw havenkantoor en centrale brugbediening			50	n								
Formatie brugbediening	148	n	295	n	295	n	295	n	295	n	295	n
Haarlem 775 jaar			150	n								
Dekking: Budget leefbaarheid en participatie			-150	v								
Anterieure overeenkomsten			170	n	170	n	170	n				
Programma 5												
Onderhoudsbudget SRO			157	n	157	n	157	n	157	n	157	n
Toegankelijkheid openbare gebouwen			pm	n	pm	n						
Dekking: Reserve vastgoed			pm	v	pm	v						
wijkraden			54	n								
Graven ruimen Akendam			60	n								
areaaluitbreiding	198	n	157	n	155	n	155	n	155	n	155	n
dekking: reserve groei van de stad	-198	v	-157	v	-155	v	-155	v	-155	v	-155	v
Onderhoud beweegbare bruggen			337	n	750	n	105	n				
Parkeren												
Lagere lasten parkeren	-100	v	-100	v	-100	v	-100	v	-100	v	-100	v
Hogere baten parkeren	-150	v	-150	v	-150	v	-150	v	-150	v	-150	v
Programma 6												
Begeleiding ex-gedetineerden			150	n	150	n	150	n	150	n	150	n
Continuering project Lelie			140	n	140	n	140	n				
Urbact			-119	v	125	n						
Bluswatervoorziening												
lasten incidenteel			33	n	208	n						
lasten structureel			17	n	-116	n	270	n	270	n	270	n
baten PWN					-16	v	-100	v	-100	v	-100	v
Programma 7												
Integriteitsonderzoeken			135	n	135	n	135	n	135	n	135	n
Informatiebeveiliging	200	n	200	n	200	n	200	n	200	n	200	n
Reservering voor knelpunten (w.o. capaciteitsclaims) ter besluitvorming voor te leggen de begroting 2020			1.000	n								

	2019		2020		2021		2022		2023		2024	
Capaciteitsaanvragen												
Uitbreiding capaciteit gedekt uit bestaande budgetten en kredieten												
Formatie	327	n	558	n	523	n	400	n	400	n	400	n
overhead	156	n	353	n	204	n	167	n	167	n	167	n
Dekking	-483	v	-911	v	-727	v	-567	v	-567	v	-567	v
Continuering flexibele schil BUIG					1.100	n	1.100	n	1.100	n	1.100	n
Woonlasten												
Programma 5												
Niet meer doorberekenen kosten vegen in afvalstoffenheffing			1.700	n	1.700	n	1.700	n	1.700	n	1.700	n
Minder doorberekenen kosten vegen in rioolheffing			700	n	700	n	700	n	700	n	700	n
Programma 7												
Dekking verhoging OZB ter compensatie lagere AU als gevolg van WOZ-waarden			-1.000	v	-1.000	v	-1.000	v	-1.000	v	-1.000	v
Surplus reserve grondexploitaties ramen t.g.v. exploitatie			-170	v	-170	v	-170	v				
Saldo inclusief beleidsvoorstellen	**-3.759**	**v**	**256**	**n**	**4.841**	**v**	**7.241**	**v**	**1.684**	**v**	**2.261**	**v**
Aanvullende dekkingsvoorstellen												
Programma 7												
Taakstelling bij herijking					-1.500	v	-2.000	v	-2.000	v	-2000	v
Opbrengst precarioheffing € 5,5 miljoen voor € 3,5 miljoen t.g.v. exploitatie i.p.v. reserve onderhoud			-3.500	v	-3.500	v						
Dotatie/onttrekking aan AR	2.000	n	3.000	n			-5.000	v				
Saldo meerjarenraming 2019-2024	**-1.759**	**v**	**-244**	**v**	**-159**	**v**	**241**	**n**	**-316**	**v**	**pm**	**v**

Bijlage 3: Toelichting beleidsintensiveringen

Programma 1

1.1 Onderwijs en sport
De gemeente wil een 'Samenwerkingsovereenkomst Academisch Onderwijs in de Koepel' (Sok) aangaan om een University of Small & Medium Business (USMB), te realiseren in Haarlem. De inzet van de gemeente voor de uitvoering daarvan is met name gericht op inbedding van deze nieuwe speler in het onderwijsveld en in het netwerk van bedrijfsleven en op de totstandkoming van de Haarlemse triple helix. De triple helix versterkt enerzijds Haarlem als onderwijsstad en anderzijds het profiel van Haarlem als stad van het MKB, dat op zijn beurt het MKB in de regio versterkt. Dit is een aantrekkelijke vestigingsfactor voor bedrijven en dat levert extra banen op, doordat bedrijven gezamenlijk met de overheid en kennisinstellingen innovatieprojecten kunnen aanvangen of bij betrokken kunnen raken.

De inzet is niet alleen gericht op de USMB. Op dit moment heeft de gemeente ook een rol bij bestaande kennisinstellingen in de stad, zoals bij InHolland; onder andere in raad van toezicht bij InHolland en raden van advies bij diverse opleidingen. De inzet voor de Sok versterkt, als het gaat om de totstandkoming van de triple helix, dus ook de positie van InHolland en de samenwerking tussen InHolland en USMB.

In het voorgestelde BASIS pakket zijn er zeven gemeentelijke taken, die zijn toegezegd in de Samenwerkingsovereenkomst onderwijs:
1. Faciliteren met het gemeentelijk netwerk op gebied van onderwijs
2. Verkennen en instellen (2) inclusief (co)financieren deeltijd leerstoel(en)
3. Verkennen en faciliteren van totstandkoming multifunctionele Haarlemse Universiteitsbibliotheek
4. Opzet van een Plan van Aanpak ter voorbereiding op een gemeenschappelijk Research Center gericht op de Haarlemse thema's
5. Ondersteunen totstandkoming Haarlemse triple helix
6. Aantrekken subsidies
7. Verkenning en opzet fonds t.b.v. toegankelijkheid Nederlandse studenten
8. Procesmanagement
Voor het voorgestelde Basis pakket zijn voor vijf jaar extra middelen noodzakelijk.

Programma 3

3.1 Bijstelling BUIG
De afgelopen jaren is meer inzicht verkregen in de werking en beheersing van de BUIG, maar het meerjarig realistisch begroten van de BUIG gezien de vele onzekerheden aan zowel de lasten- als batenkant blijft lastig. Daar waar in de huidige meerjarenraming nog een tekort op de BUIG geraamd, is het jaar 2018 juist met een voordeel afgesloten.

Voorgesteld wordt het saldo op de BUIG volgens de nieuwe werkwijze aan te passen aan de nieuwe prognose, en de meerjarig, na 2020, geen nadeel meer te ramen, maar een aflopend voordeel.

Op basis van de huidige prognose vloeit een (positieve) bijstelling van de BUIG onder meer voort uit de flinke verhoging van het macrobudget die voor Haarlem doorwerkt in een hogere voorlopige rijksbijdrage van € 1.8 miljoen.

Indien wordt ingestemd met het voorstel in deze kadernota om de reserve Wwb op te heffen is de consequentie dat eventuele tegenvallers op de BUIG in het lopende jaar, direct als nadeel in de exploitatie (en rekeningresultaat) landen.

In dit voorstel is tevens rekening gehouden met extra kosten van de uitvoeringsorganisatie. Dat wil zeggen dat rekening is gehouden dat de flexibele schil ook na 2020 verlengd moet worden.

3.2 Opheffen reserve Wwb en budget leerwerkbedrijf Perspectief
In de Kadernota 2018 is voorgesteld de reserve Wwb per ultimo 2018 op te heffen en het resterende saldo te doteren ten gunste van de algemene reserve. Het saldo van deze reserve per 31-12-2018 bedraagt € 4.253.000. Conform het eerder geformuleerde voornemen wordt voorgesteld dit bedrag te storten in de algemene reserve onder aftrek van een benodigd budget voor het Leerwerkbedrijf Perspectief. Gelet op het saldo van de reserve wordt voorgesteld de lasten van 'Ik doe mee' alsnog ten laste van deze reserve te brengen in plaats van de reserve sociaal domein. Het restant saldo van € 3.517.000 wordt aan de algemene reserve toegevoegd.

Leerwerkbedrijf Perspectief
De ESF subsidies waar Leerwerkbedrijf Perspectief gebruik van maakt zijn per 1 februari 2019 landelijk naar verwachting geheel uitgeput. Er is geen mogelijkheid meer voor Perspectief om ESF-subsidie te verkrijgen voor de jaren na tranche twee (2019 en 2020). Dit betekent voor Perspectief concreet een begrotingstekort over 2019 en over 2020. Omdat beoogd wordt het aanbod van 65 leerwerkplekken voor jongeren uit onze regio te behouden, is in gezamenlijkheid met regiogemeenten en betrokken partijen is voor 2019 een financieringsplan opgesteld. Concreet betekent dit dat Haarlem in 2019 € 47.000 bijdraagt. Voor 2020 heeft Perspectief de opdracht vanuit de RvA en Holding scenario's op te stellen om het tekort te dekken. Welke bijdrage Haarlem eventueel dan zal moeten bijdragen, is op dit moment nog niet bekend maar deze wordt voorlopig geraamd op € 111.000.

3.3 Dotatie aan de reserve sociaal domein
Gelet op de ontwikkeling van de reserve sociaal domein is per 2021 een dotatie aan deze reserve van € 1 miljoen geraamd, om te voorkomen dat het saldo van de reserve negatief wordt.

Programma 4

4.1 Woningbouwinitiatieven
Bij initiatieven en de start van ontwikkelprojecten draagt de gemeente de kosten van voorbereiding zelf. Als gevolg van het programma groei, de bouw van 10.000 woningen inclusief voorzieningen worden de komende jaren meer initiatieven en projecten verwacht. Om deze woningbouwinitiatieven te kunnen faciliteren wordt voorgesteld hiervoor de komende drie jaar € 75.000 beschikbaar te stellen ten laste van de reserves groei van Haarlem.

4.2 Wandelnetwerk
De samenwerkende gemeenten van de regio Zuid Kennemerland (ZK) willen graag een aaneengesloten wandelnetwerk op basis van knooppunten tot stand brengen, aanhakend op de wandelnetwerken in de regio's om ons heen, die al grotendeels zijn aangelegd.

Het wandelnetwerk zou tevens aansluiten op het actiepunt uit het coalitieprogramma Duurzaam Doen, om in ieder stadsdeel een aantrekkelijke 10.000 stappen-route te maken. De voorgestelde rondjes in het wandelnetwerk zijn ongeveer 10.000 stappen (ongeveer 7,5 km), wat overeenkomt met de dagelijkse beweegnorm in het kader van gezondheid en welzijn.

De aanleg van het wandelnetwerk in onze regio sluit daarnaast aan op de uitgangspunten van het Lokaal Klimaat Akkoord en de SOR. Nu de steden steeds compacter worden, is het van groot belang om de ruimte recreatief goed te benutten en aantrekkelijke verbindingen te maken tussen de compacte stad en het omliggende landschap. De uitbreiding van wandelmogelijkheden voorziet in een maatschappelijke behoefte en biedt tevens mogelijkheden voor ontmoeting. Het aanbieden van

aantrekkelijke wandelverbindingen om de hoek draagt bij aan de doelstelling om de inwoners van Haarlem uit de auto te krijgen.

Aanleg van wandelnetwerken is verder in lijn met het beleid van de provincie (Agenda Groen) en de Metropool Regio Amsterdam (MRA), waarin de aanleg van recreatieve routenetwerken wordt gestimuleerd. Noord Holland heeft ten opzichte van andere provincies nu nog een groot tekort aan wandelmogelijkheden.

Voor de aanleg van het wandelroutenetwerk is eenmalig een bedrag van circa € 75.000 nodig in 2020. Dit bedrag zal gebruikt worden voor het maken van het bestek en het maken en plaatsen van knooppuntborden, gekleurde paaltjes en overzichtspanelen van het wandelnetwerk, die op strategische plekken zullen worden neergezet. Ook zullen bij overstappunten van vervoermiddelen informatiezuilen worden geplaatst, de zogenaamde Toeristische Overstap Punten (TOP's).

Daarnaast zal jaarlijks voor Haarlem € 17.000 structureel nodig zijn vanaf 2021 voor het beheer en onderhoud van het netwerk. Recreatieschap Spaarnwoude zal het beheer en onderhoud doen, dus de participantenbijdrage wordt dan verhoogd met € 17.000.

4.3 Schipholtaken ODIJ
Overdragen Schipholtaken aan ODIJ. Voor eenvoudigere bundeling van krachten met de andere gemeenten in de regio, via de coördinerende rol die ODIJ daarin al voor zoveel gemeenten inneemt.

4.4 Risico-inventarisatie Havendienst
In 2018 is een risico-inventarisatie op de Havendienst uitgevoerd. Aan de hand van de uitkomsten is een pakket van maatregelen opgesteld. Binnen dit pakket is urgentie aangegeven op maatregelen die direct moeten worden verholpen, binnen een jaar moeten zijn verholpen of nog meer tijd in beslag mogen nemen. De maatregelen zijn divers van aard en hebben betrekking op veiligheid volgens Arbowetgeving of de machinerichtlijn wetgeving. Naast fysieke maatregelen dienen er organisatorische maatregelen plaats te vinden.

4.5 Ambitiekaart Haarlemse wateren
De Ambitiekaart Haarlems wateren is in oktober 2018 vastgesteld. Aangegeven is dat de kosten van de concrete maatregelen die genomen moeten worden op basis van de vastgestelde Ambitiekaart bij de Kadernota worden afgewogen. Deze voorzieningen konden voor een deel worden gerealiseerd uit bestaande budgetten en subsidies waardoor het totaalbedrag dat wordt geclaimd (in Financiële voortgangsrapportage 2019 en Kadernota 2019) lager is dan waarmee in het voorstel over de Ambitiekaart rekening werd gehouden. Voor de nog te realiseren projecten gaat het concreet om de volgende te behalen resultaten: renovatie van de sanitaire eenheid bij de Kelderwindkade, toegankelijk voor rolstoelen, het creëren van een afmeervoorziening bij de rondvaartplek Kwekerij pad (Nieuwe Bavo), verlengen van de steiger van het Havenkantoor aan de Spaarndamseweg, aanleg van een openbare trailerhelling en inrichten van winterligplaatsen aan de Spaarndamseweg.

4.6 Nieuwbouw havenkantoor
Voorgesteld wordt om incidenteel € 50.000 te reserveren voor onderzoek naar (ver)nieuwbouw van het havenkantoor. Bij de actualisatie van het Investeringsplan is rekening gehouden met de benodigde investering, af te wegen bij de vaststelling van de Programmabegroting 2020-2024.

4.7 Formatie brugbediening
Voor de brugbediening is in de zomer meer formatie nodig dan in de winter. Dit wordt met een flexpool opgevangen. De minimale capaciteit in de winter heeft een tekort van 3,18 fte. De capaciteit

wordt nu ingehuurd en/of opgevangen door handhavers door handhavers in te zetten voor de brugbediening.

4.8 Haarlem 775 jaar
Op 23 november 2020 viert Haarlem 775 jaar stadsrechten. Voorgesteld wordt € 150.000 te reserveren voor een feest voor en door de stad ten laste van het participatiebudget. Met de ondernemers, culturele instellingen, historische verenigingen en andere betrokken partijen wordt gesproken over de mogelijke activiteiten in het feestjaar. Dit budget wordt ingezet voor organisatie en programmering van het feestjaar. Initiatieven vanuit de staf kunnen hiermee worden gestimuleerd en mogelijk gemaakt en een gedeelte van het budget wordt gereserveerd voor cofinanciering.

4.9 Anterieure overeenkomsten
In Schalkwijk vragen ontwikkelingen meer inzet van de gemeente dan verhaald kan worden via anterieure overeenkomsten. Naar verwachting kan op de projecten Waddenstraat en Schalkstad 30% van de kosten worden verhaald. Voor de jaren 2020 tot en met 2022 verwacht de gemeente een niet gedekte inzet van € 170.000 per jaar. Oorzaken van deze lagere verhaal mogelijkheden zijn lagere opbrengsten als gevolg van een groter aandeel sociale woningbouw en de beoogde eisen aan de ruimtelijke kwaliteit. Deze kosten kunnen niet via een regulier kostenverhaal gedekt kunnen worden.

Programma 5

5.1 Onderhoud SRO
Als gevolg van het toepassen van normbedragen is becijferd dat het onderhoudsbudget dat Vastgoed beschikbaar stelt aan SRO met ingang van 2020 structureel moet worden opgehoogd met €156.618.

5.2 Toegankelijkheid openbare gebouwen
Naar aanleiding van vier raadsmoties is in 2017 is nader onderzoek gedaan naar de toegankelijkheid van de openbare ruimte en het gemeentelijk vastgoed. Dit is vertaald in het bijbehorende Actieprogramma 2019 – 2021. De kosten voor het toegankelijk maken van het gemeente vastgoed in deze periode worden gedekt uit de reserve Vastgoed.

5.3 Wijkraden
Er is een bezuiniging gepland op de wijkraden vanaf 2020 van € 54.000 per jaar. De onderzoeken naar de invulling van de taakstelling zullen echter pas worden afgerond in 2020. Om het extra jaar te kunnen overbruggen is er eenmalig een budget € 54.000 nodig voor 2020.
In 2018 een eenmalig voordeel geboekt van € 39.000 door het anders uitvoeren van de evaluatie van de wijkraden. Deze middelen zijn ten gunste gekomen van de algemene middelen.

5.4 Ruimen graven Akendam
Graven worden uitgegeven voor een periode van tien jaar. Na afloop van de huurperiode kunnen de graven worden geruimd. Eens in de zoveel jaar wordt een keer een groot deel van de vervallen graven geruimd om weer ruimte voor nieuwe graven te maken. In 2020 moet een deel van de graven op de begraafplaats Akendam geruimd worden.

5.5 Areaaluitbreiding
Jaarlijks worden alle areaal mutaties vanuit de besluitvorming van het afgelopen jaar bij de kadernota verwerkt. Dit jaar bedragen de structurele lasten van de areaaluitbreiding openbare ruimte per saldo €155.389 structureel. Conform bestendig beleid worden deze lasten gedekt uit de beschikbare middelen van de Groei van de stad wordt gebracht. Door onvermijdelijke lasten in 2019 is het saldo van 2019 € 197.889. In 2020 en 2021 bedraagt het € 157.189.

5.6 Onderhoud beweegbare bruggen
Binnen de beheer en onderhoudscyclus is het uitvoeren van tijdig groot onderhoud aan beweegbare bruggen van essentieel belang. Het programmeren van dergelijk cyclisch onderhoud is de afgelopen jaren en voor de komende jaren niet geprogrammeerd, maar wel noodzakelijk. Wanneer de werkzaamheden niet worden geprogrammeerd zal achterstallig onderhoud blijven ontstaan. Om het cyclisch en groot onderhoud voor de komende jaren vast te leggen wordt verzocht de gevraagde budgetten beschikbaar te stellen. De geraamde kosten komen uit het nieuwe integrale MeerJarenOnderhoudsProgramma voor beweegbare bruggen. Deze wordt nog later dit jaar tezamen met een nieuwe visie Strategische beheer en onderhoud beweegbare bruggen aan u voorgelegd.

5.7 Parkeren
Op basis van de uitkomsten van de jaarrekening 2018 kunnen de lasten van parkeren met € 100.000 worden verlaagd en de baten met € 150.000 worden verhoogd.

Programma 6

6.1 Begeleiding ex-gedetineerden
In 2017 heeft de raad tijdens de Kadernota 2017 een bedrag van € 225.000 beschikbaar gesteld voor een pilot met hands-on begeleiders die mensen tijdens en na detentie ondersteunen bij een succesvolle re-integratie in de Haarlemse samenleving. Dit betreft een vorm van begeleiding voor een doelgroep met specifieke kenmerken waarin de bestaande partijen in het sociaal domein (waaronder de sociaal wijkteams en GGD) niet voorzien. De specifieke kenmerken van de doelgroep, waaronder de zeer complexe combinatie van problemen en de achtergrond met justitie, maken dat deze specifieke vorm van begeleiding nodig is. Deze begeleiding voorziet onder anderen in ondersteuning bij toeleiding naar zorg, arbeid, inkomen en onderdak.

De evaluatie van de pilot laat zien dat het bereik van de trajectbegeleiders in detentie en de daaruit voortgevloeide trajecten groter is dan van tevoren ingeschat. Bijna 40% van de gedetineerde Haarlemmers (28 mensen gedurende de evaluatieperiode van zes maanden) maakt na detentie gebruik van een traject voor hands-on begeleiding. Tot op heden is nog niemand van deze cliënten gerecidiveerd, terwijl tegelijkertijd de levens van deze mensen langzaam weer op de rit komen.

Gezien het succes van de pilot wordt gevraagd om deze vorm van begeleiding structureel te financieren. Het gaat hierbij om € 150.000 per jaar vanaf 2020. Binnen het Actieprogramma Integrale Veiligheid & Handhaving is budget gelabeld aan de prioriteiten, zoals vastgelegd door de raad.

6.2. Continuering Project lelie
Project Lelie betreft de aanpak van ondermijning door malafide ondernemers in Haarlem Noord (gebied rond Schoterweg), het verbeteren van het woon- en leefklimaat en aanzet tot revitalisering van het gebied.

Het project is een voorbeeld van integrale samenwerking gericht op het aanpakken van grootstedelijke problemen, waarbij handhaving van normovertreding hand-in-hand gaat met ondersteuning van bewoners en ondernemers en ontwikkeling van het gebied. Door op de domeinen 'fysiek', 'sociaal' en 'veilig' gelijk op te trekken is de kans het grootst dat in het projectgebied een integer ondernemersklimaat ontstaat, en een veilig woon- en leefklimaat.

Het project heeft drie jaar gelopen. De evaluatie over die periode wordt dit voorjaar (tweede kwartaal) opgeleverd. De conclusie over de ervaringen met het project is dat Lelie nog niet afgelopen is. Er zijn goede stappen gezet in de aanpak van malafide ondernemers, er komt verbetering in het woon- en leefklimaat en met bewoners en ondernemers wordt getracht de neerwaartse spiraal in het gebied te doorbreken.

Zowel met externe partijen als met afdelingen binnen de gemeente is intensief samengewerkt in het gebied. Binnen de gemeente is het een sprekend voorbeeld van integrale samenwerking waarbij inzet op diverse beleidsterreinen elkaar versterken.

Met de (externe) RIEC-partners wordt het project is aangepaste vorm voortgezet. De focus gaat zich meer richten op een beperkt aantal hardnekkige probleemgevallen. Daarnaast blijkt de centrale rol van pand Cronjéstraat 1A in de buurt een gouden greep. Bewoners kunnen hier terecht met vragen over de ontwikkelingen in de buurt, meldingen aan handhaving en de wijkagent, het spreekuur sociaal wijkteam en advies over huurrechten via het woonspreekuur. Het voortzetten van deze voorzieningen is belangrijk om kwetsbare buurtbewoners te steunen en signalen uit de buurt door te spelen aan die partijen die er ook iets mee kunnen.

Ook blijkt de revitalisering van het gebied een zaak van lange adem. De staat van een deel van de panden in de buurt is zodanig dat de particuliere eigenaren en verhuurders moeten worden aangespoord om hun panden op te knappen en veilig en kwalitatief in voldoende staat te verhuren.

Het is dan ook de bedoeling het project een vervolg te geven. De dekking voor van het project is vooralsnog tot en met 2019 geregeld. Om het project voort te zetten is de komende jaren een budget nodig van € 140.000 per jaar.

6.3 Urbact Action
Dit betreft het uitvoeren van het collegebesluit 2019/107933, waarover de commissie Bestuur in maart 2019 is geïnformeerd.

Daarin is vastgelegd dat:
1. Wordt ingegaan op de uitnodiging om coördinator te worden van het Europees URBACT Action programma.
2. Een URBACT subsidie van € 107.000 voor de jaren 2019-2021 wordt aangevraagd voor de uitvoering van het Europees programma.
3. Dat bij de kadernota € 120.000 van het budget bestemd voor het Urban Agenda programma wordt doorgeschoven van 2020 naar 2021 ter dekking van het URBACT Action programma.

6.4 Bluswatervoorzieningen
De gemeentelijke verantwoordelijkheid voor een toereikende bluswatervoorziening is gebaseerd op de Wet Veiligheidsregio's. Volgens de Wet veiligheidsregio's zijn burgemeester en wethouders belast met de organisatie van de brandweerzorg (Wvr art 2). Dit betekent ook dat zij de zorg hebben voor de voorwaarden om een brand te kunnen bestrijden (art 3). Hierbij hoort ook de zorg voor bluswatervoorziening.

Ten behoeve van deze toereikende bluswatervoorziening heeft de VRK samen met de gemeenten een Businesscase opgesteld. Het scenario 'repressieve oplossing' biedt hierin het beste antwoord op de verschillende knelpunten die er spelen en is hiermee het meest toekomstgericht.

De repressieve oplossing geeft met onder andere de inzet van watertankwagens invulling aan deze toekomstbestendige bluswatervoorziening. Een keuze voor watertankwagens geeft op lange termijn zekerheid, betrouwbaarheid, flexibiliteit en doelmatigheid van de regionale bluswatervoorziening. De realisatie van de repressieve oplossing voor de gemeenten in de Veiligheidsregio Kennemerland vraagt om een gezamenlijke solidaire keuze in alle negen gemeenten in de regio. Tot medio 2018 vindt hiervoor de gemeentelijke besluitvorming plaats.

De implementatieperiode van de 'repressieve oplossing' zal twee jaar duren. De incidentele lasten en baten spelen in 2020 en 2021. De structurele lasten bedragen vanaf 2022 €270.000 per jaar.

Hiervoor bestaat binnen de bestaande budgetten dekking ter hoogte van €100.000. Dit zijn de kosten van het servicecontract met PWN voor de brandkranen, dat per 1-1-2022 afgekocht zal worden. Over dit onderwerp wordt de raad nog apart geïnformeerd middels een raadsvoorstel.

Programma 7

7.1 Integriteitsonderzoeken en kosten externe leden Meldpunt
De integriteitskosten houden verband met externe onderzoeken als gevolg van integriteitsmeldingen bij het Meldpunt Integriteit. Daarnaast heeft het college in 2019 besloten om externe leden van het Meldpunt Integriteit te benoemen. Dit zal in 2019 leiden tot uitgaven voor zowel de kosten voor de externe leden (€ 35.000) als ook de uitgaven voor de integriteitsonderzoeken (€ 100.000) die door een extern bureau worden uitgevoerd. Hiervoor zijn nog geen budgetten geraamd.

7.2 Informatiebeveiliging
De belangrijkste conclusie van de RKC over Informatiebeveiliging (Security) en Privacy is dat Haarlem op dit moment niet "In Control" is. In het rapport van de RKC en het rapport van Hoffmann wordt, naast te beperkte menskracht, ook gewezen naar diverse technische onderwerpen én naar Security Awareness waar insluipers niet worden aangesproken. Om voldoende voortgang te kunnen realiseren wordt – via de claims capaciteitsplanning – gevraagd om vier fte structurele uitbreiding van personele capaciteit. Daarnaast wordt een viertal materiële budgetten gevraagd:

1. *Security (advies/second opinion)*: Eénmalig € 50.000 in 2019 exclusief voor advies en second-opinions, zoals aan de orde geweest is in de raadsvergadering van 28 maart 2019. Afhankelijk van het honoreren van de personele capaciteitsclaims kan dit budget mogelijk worden gehonoreerd uit het mee-ademprincipe.

2. *Security (uitvoeren risicoanalyse)*: Eénmalig € 30.000 in 2019 exclusief voor externe ondersteuning bij het uitvoeren van de Risico Analyse voor Informatiebeveiliging. Hierbij wordt maximaal gebruik gemaakt van structuren die in VNG-verband al zijn gemaakt. Afhankelijk van het honoreren van de personele capaciteitsclaims kan dit budget mogelijk worden gehonoreerd uit het mee-ademprincipe.

3. *Security (security awareness)*: Structureel € 50.000 vanaf 2019 exclusief te besteden aan Security Awareness, waarbij de hiervoor genoemde risicoanalyse richting geeft aan de onderwerpen die aandacht moeten krijgen.

4. *Security (detectie hackers)*: Structureel € 150.000 vanaf 2019 voor het afnemen van een dienst om binnen het netwerk van Haarlem verdacht netwerkverkeer te detecteren. Dit is de tweede verdedigingslijn tegen hackers, waarmee hackers idealiter al worden gedetecteerd als ze bezig zijn om binnen te dringen. Voor het eventueel afnemen van deze dienst heeft Haarlem ingetekend op de VNG aanbesteding GGI Veilig, die naar verwachting omstreeks mei-juni 2019 wordt gegund. De resultaten, tarieven en voorwaarden zijn nog niet bekend, vandaar dat in de raming jaarlijks een marge van plus of min € 75.000 kan bevatten.

De intensivering van de taak hangt niet samen met het al dan niet groeien van de gemeentelijke organisatie. Daarom worden de benodigde budgetten niet afgewogen binnen het mee-ademprincipe, maar komen deze ten laste van het begrotingskader.

Voor informatiebeveiliging en privacy is structureel materieel budget opgenomen. Hiermee kan een eerste stap worden gezet door het inkopen van externe diensten. De structurele formatieclaim zal later worden meegewogen in relatie tot andere claims. Dit geeft extra tijd voor een grondige analyse waarin meer aandacht gegeven kan worden aan de fasering van de veranderopgave die niet alleen technisch van aard is, maar ook een organisatiekundig perspectief kent.

7.3 Reservering voor knelpunten
Er heeft een inventarisatie van knelpunten in de ambtelijke capaciteit plaatsgevonden. Voor de uitkomsten wordt verwezen naar hoofdstuk 7. Vooruitlopend op de herijking is in 2020 is een budget van € 1 miljoen gereserveerd om extra capaciteit te kunnen inzetten. Voor de begrotingsbehandeling 2020 zal er een nader voorstel worden aangeboden voor invulling.

Algemeen

Capaciteitsaanvragen
Voor de toelichting op de capaciteitsaanvragen wordt verwezen naar hoofdstuk 7.

7.4 Woonlasten
Op de verlaging van de opbrengsten afval-en rioolheffing en de verhoging van de OZB-woningen is een nadere toelichting opgenomen in de paragraaf belastingen en woonlasten.

7.5 Ontwikkeling reserve grondexploitatie
Van het surplus van de reserve grondexploitatie wordt voor de jaren 2020 tot en met 2022 jaarlijks € 170.000 aangewend ten gunste van de begroting (zie verder bijlage 1 MPG). Op deze wijze worden de extra lasten die voortvloeien uit de anterieure overeenkomsten (zie toelichting bij 4.9) gedekt.

Bijlage 4: Aanvulling beleidsindicatoren

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Effect indicator
Beheer en onderhoud	Openbare ruimte en mobiliteit	Betere verkeersveiligheid van de gemeentelijke wegen.	Het aantal ongevallen op de gemeentelijke wegen in [jaar].
Burger, bestuur en veiligheid	Dienstverlening	Betere informatievoorziening op basis van gemeentelijke gegevens uit (basisregistraties en eigen) gemeentelijke registraties, eigen onderzoek en externe bronnen. Daarmee draagt de gemeente bij aan een beter bestuur van de stad en een betere dienstverlening aan inwoners en ondernemers.	Overal score kwaliteitsdashboards basisregistraties
Burger, bestuur en veiligheid	Openbare orde en veiligheid	Tegengaan van ondermijning van de samenleving door het bestrijden van misbruik van basisregistraties (woon- en adresfraude) en door het beperken van individuen en partijen die bezighouden met georganiseerde criminele activiteiten.	Hitrate (%) adrescontroles Landelijke Aanpak Adreskwaliteit (LAA)

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
Maatschappe-lijke participatie	Onderwijs en sport	Meer kansen voor de jeugd op een goede schoolloopbaan in voldoende geoutilleerde schoolgebouwen.	b	De gemeente stimuleert de samenwerking tussen basisscholen en partners uit de kinderopvang welzijn-, sport- of cultuursector in de brede schoolontwikkeling, waarbij op stedelijk en buurtniveau activiteiten tijdens en na schooltijd worden aangeboden. Ook werkt de gemeente met partners in de stad samen aan het verder vormgeven van de Integraal Kind Centra (IKC).	Het aantal georganiseerde School-in-de-Wijk activiteiten.
Maatschappe-lijke participatie	Onderwijs en sport	Zoveel mogelijk jongeren sluiten hun schoolloopbaan af met een start- of beroepskwalificatie.	a	De gemeente Haarlem als contactgemeente van Midden- en Zuid-Kennemerland intensiveert samen met de partners in de regio de verzuim- en thuiszittersaanpak in het voortgezet -, primair - en het middelbaar beroepsonderwijs. Dit gebeurt in het kader van de aanpak Bestrijding van Voortijdig School Verlaters (VSV). In een vroegtijdig stadium wordt gesignaleerd of de leerlingen van praktijkonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs een plaats op vervolgonderwijs en/of dagbesteding vinden. Hierbij worden extra maatwerktrajecten ingezet en er vinden spreekuren op scholen voor voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs plaats. Deze	Het aantal schoolverzuimers t.o.v. het peiljaar 2017-2018.

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
				aanpak wordt in opdracht van het bestuur van de Gemeenschappelijke Regeling Schoolverzuim en Voortijdig Schoolverlaters gerealiseerd.	
Maatschappe-lijke participatie	Onderwijs en sport	Meer Haarlemmers sporten of bewegen regelmatig op voldoende onderhouden sportparken of daarbuiten.	a	De gemeente stimuleert sporten en bewegen voor jongeren, ouderen en kwetsbare doelgroepen met behulp van buurtsportcoaches. Vanuit het sportstimuleringsfonds organiseren partners in de stad extra sportactiviteiten en talentontwikkeling in de topsport. De gemeente stimuleert sportverenigingen in te zetten op sociale acceptatie en gelijke behandeling in de sport, zodat iedereen zich veilig en geaccepteerd voelt. Het streven is belemmeringen vanwege leeftijd, fysieke of mentale gezondheid, etnische achtergrond of sociale positie weg te nemen. Om gezondheid en sociale cohesie te bevorderen wordt het sportfonds niet alleen voor jongeren en ouderen ingezet, maar ook voor Haarlemmers met een minimum inkomen.	Het aantal gehonoreerde projecten / subsidieaanvragen t.b.v. sportstimulering / breedtesport vanuit het sportstimuleringsfonds.
Maatschappe-lijke participatie	Onderwijs en sport	Binnen het sociaal domein de kracht van sport benutten.	a	De gemeente stimuleert en ondersteunt sportverenigingen in het vergroten van hun maatschappelijke rol bij het bevorderen van de samenhang in de buurt. Dit gebeurt vanuit het Sportstimuleringsfonds en door inzet van	Het aantal buurtsportcoaches en verenigingsonder-steuners.

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
				buurtsportcoaches en verenigingsondersteuners.	
Maatschappe-lijke participatie	Sociale basis	De Haarlemmer is het uitgangspunt van de sociale basis. Met individuele en collectieve ondersteuning en met het scheppen van de juiste voorwaarden, blijven inwoners zelfredzaam en kunnen zij zich beter inzetten voor anderen. De sociale basis is het krachtig geheel van inwoners, (bewoners)initiatieven, sociaal ondernemers én bestaande structuren en organisaties, die met elkaar bijdragen aan een sociaal Haarlem en leefbare wijken en buurten.	a	De gemeente gaat verder met het verbeteren van de fysieke en sociale toegankelijkheid. Toegankelijke informatievoorziening, zowel digitaal als via folders, in woord én in beeld, krijgt daarbij speciale aandacht. Op basis van de opbrengst van het Jaar van de Toegankelijkheid stelt de gemeente een plan van aanpak op met prioriteiten voor de komende jaren. De gemeente zorgt voor verbetering van de bekendheid van voorzieningen. Het Informatie- en Adviesteam van het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) is telefonisch en per email bereikbaar. Het CJG werkt samen met kinderdagverblijven, peuterspeelzalen, onderwijs, huisartsen, buurtsportcoaches, jongerenwerk, specialistische jeugdhulp, Veilig Thuis, de Gecertificeerde Instellingen (jeugdbescherming en jeugdreclassering) en de sociaal wijkteams.	Het aantal bezoekers van de CJG-website en het aantal telefonische contactmomenten van het Informatie-en adviesteam van het CJG.
Ondersteuning en zorg	Opvang, wonen en herstel	Alle psychisch kwetsbare Haarlemmers kunnen zo gewoon mogelijk wonen met herstelondersteuning, gericht op inclusie, volwaardig burgerschap, participatie en versterking van zelfredzaamheid. De buurten zijn betrokken en kwetsbare inwoners	b	De gemeente monitort samen met zorgaanbieders wat de effecten zijn van de versterking van vroegsignalering en bemoeizorg in de afgelopen jaren voor mensen met psychische kwetsbaarheid. De gemeente werkt samen met GGZ-partners om de ketensamenwerking op gemeentelijk én op wijkniveau te versterken,	Het aantal meldingen bij de zorg coördinatie.

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
		kunnen er prettig wonen, voelen zich welkom en kunnen meedoen. De signaleringskracht van cliënten, professionals en het sociale netwerk is groot, om tijdig herstelondersteuning in te zetten en om te voorkomen dat mensen de regie over hun leven kwijtraken. Cliënten worden na een (intensief) traject in de maatschappelijke opvang of beschermd wonen nooit zomaar losgelaten, maar krijgen gerichte nazorg.		waaronder de samenwerking in de spoedzorgketen. Doel hiervan is betere afstemming tussen partners over ambulante begeleiding en behandeling.	
Ondersteuning en zorg	Opvang, wonen en herstel	Veel meer cliënten beschermd wonen en maatschappelijke opvang willen en kunnen thuis in een zelfstandige woning wonen. Het streven is op termijn een reductie van circa 50% van de opvang en beschermd wonen voorzieningen ten opzichte van 2016.	b	De gemeente bevordert dat op korte termijn meer kleinschalige, betaalbare woningen voor de doelgroep worden gerealiseerd. De gemeente wil tevens enkele woonunits (Skaeve Huse) realiseren voor zorgwekkende zorgmijders.	Het aantal gehuisveste cliënten in een contigentwoning. Het aantal nieuwe gerealiseerde tussenvoorzieningen.
Werk, inkomen en schulden	Werk	Werkzoekenden zonder afstand tot de arbeidsmarkt hebben betaald werk, zodat zij in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien.	b	De gemeente ondersteunt en stimuleert alle bijstandsgerechtigden zonder afstand tot de arbeidsmarkt en meldt hen aan bij uitzendbureaus voor directe bemiddeling naar werk.	Het aantal klanten dat doorgestuurd is naar een uitzendbureau voor directe bemiddeling.

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
Werk, inkomen en schulden	Werk	Werkzoekenden met een overbrugbare afstand tot de arbeidsmarkt werken aan hun re-integratie om hun kansen op werk te vergroten.	a	De gemeente spreekt bijstandsgerechtigden periodiek om het plan van aanpak te monitoren en waar nodig bij te stellen.	Het percentage van gesproken klanten uit deze doelgroep ten opzichte van de gehele bijstandspopulatie.
Werk, inkomen en schulden	Werk	Werkzoekenden met een overbrugbare afstand tot de arbeidsmarkt werken aan hun re-integratie om hun kansen op werk te vergroten.	b	De gemeente biedt in samenwerking met re-integratiepartner Pasmatch ondersteuning, bemiddeling naar werk en werkfit-maken (mensen geschikt maken om het werk te hervatten) voor bijstandsgerechtigden.	Het aantal klanten dat een ondersteunings- / bemiddelingstraject hebben bij Pasmatch.
Werk, inkomen en schulden	Werk	Werkzoekenden met een overbrugbare afstand tot de arbeidsmarkt werken aan hun re-integratie om hun kansen op werk te vergroten.	c	De gemeente biedt in samenwerking met re-integratie partners ondersteuning, bemiddeling naar werk en werkfit-trajecten voor specifieke doelgroepen; 50-plussers, statushouders, ex-gedetineerden, zelfstandigen en jongeren die speciaal onderwijs hebben gevolgd.	Het aantal klanten uit de specifieke doelgroepen dat een re-integratietraject volgt.
Werk, inkomen en schulden	Werk	Uitkeringsgerechtigden met een onoverbrugbare afstand tot de arbeidsmarkt participeren in de Haarlemse samenleving.	a	De gemeente spreekt bijstandsgerechtigden periodiek om het plan van aanpak te monitoren en waar nodig bij te stellen.	Het percentage klanten dat een gesprek heeft gehad om het plan van aanpak te monitoren.
Werk, inkomen en schulden	Werk	Mensen met een arbeidsbeperking hebben betaald werk.	a	De gemeente zorgt voor continuïteit van de sociale werkvoorziening voor de huidige groep SW’ers die daar werkzaam is.	Aantal SW'ers dat werkzaam is.
Werk, inkomen en schulden	Werk	Mensen met een arbeidsbeperking hebben betaald werk.	b	De gemeente draagt zorg voor aanbod van beschut werk voor mensen met een beschut werk indicatie.	Aantal Haarlemmers met een indicatie voor beschut werk dat

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
					beschut werk(plek) heeft.
Werk, inkomen en schulden	Inkomen	De zelfstandigheid en participatie van Haarlemmers met een minimuminkomen wordt vergroot door hen een financieel vangnet en ondersteuning te bieden.	b	De gemeente verruimt de inkomensgrens voor de minimaregelingen naar 120% van het bijstandsniveau om de financiële zelfstandigheid van meer gezinnen te bevorderen en meer kinderen te laten participeren in de samenleving, zodat zij een goede start hebben in hun leven.	Aantal huishoudens met een Haarlem Pas.
Werk, inkomen en schulden	Inkomen	De zelfstandigheid en participatie van Haarlemmers met een minimuminkomen wordt vergroot door hen een financieel vangnet en ondersteuning te bieden.	d	De gemeente draagt bij aan de gezondheid van mensen door het aanbieden van een collectieve zorgverzekering voor minima zonder eigen risico, zodat zorgkosten geen belemmering hoeven te zijn om gebruik te maken van medische hulp.	Percentage huishoudens met Haarlempas dat gebruik maakt van de Gemeentelijke zorgpolis.
Werk, inkomen en schulden	Schulden	Duurzame financiële zelfredzaamheid van Haarlemmers met schulden wordt vergroot.	c	**c1:** De gemeente kan het 023 Steunfonds inzetten bij schulden die de toegang tot schulddienstverlening belemmeren. **c2:** Daarnaast is er de pilot 'New Future' voor jongeren tot 27 jaar met problematische schulden. Met deze aanpak wordt klanten een maatwerkoplossing geboden om weer perspectief te krijgen op een schuldenvrije toekomst.	c1: aantal keer dat het 023 Steunfonds is ingezet. c2: aantal jongeren dat deelneemt aan pilot 'New Future'.
Werk, inkomen en schulden	Schulden	Het voorkomen van schulden bij Haarlemmers en het voorkomen van	a	De gemeente zet in op preventie met voorlichtingsbijeenkomsten voor risicogroepen	Het aantal georganiseerde

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
		nieuwe schulden bij Haarlemmers die al een schulddienstverleningstraject doorlopen (hebben).		waaronder jongeren, statushouders, ex gedetineerden en uitkeringsgerechtigden ter preventie van schulden. Door middel van groepstrainingen, individuele doorstroom- en uitstroomgesprekken worden klanten getraind en begeleid om zelf hun financiële administratie te beheren en om herhaling te voorkomen.	voorlichtingsbijeenkom-sten.
Werk, inkomen en schulden	Schulden	Het voorkomen van schulden bij Haarlemmers en het voorkomen van nieuwe schulden bij Haarlemmers die al een schulddienstverleningstraject doorlopen (hebben).	b	De gemeente biedt de cursus 'Grip op geld' aan als vast onderdeel van het schuldbemiddelingstraject.	Het aantal cliënten dat de cursus 'Grip op geld' is aangeboden.
Werk, inkomen en schulden	Schulden	Het voorkomen van schulden bij Haarlemmers en het voorkomen van nieuwe schulden bij Haarlemmers die al een schulddienstverleningstraject doorlopen (hebben).	c	De gemeente zet via de sociaal wijkteams en de ketenpartners in op het bereiken van Haarlemmers met geldzorgen en biedt ter preventie klanten zonder een schuldenregeling budgetcoaching aan. Hiermee kan ook beschermingsbewind worden voorkomen voor klanten voor wie dit een te zwaar middel is.	Het aantal kennismakings-gesprekken voor Budget ondersteuning op Maat.
Werk, inkomen en schulden	Schulden	Het voorkomen van schulden bij Haarlemmers en het voorkomen van nieuwe schulden bij Haarlemmers die al een schulddienstverleningstraject doorlopen (hebben).	d	De gemeente neemt drie en zes maanden na afloop van een geslaagd schuldregelingstraject contact op met de klant voor het verlenen van nazorg en zorgt, waar nodig, voor warme overdracht naar ketenpartners.	Het aantal mensen waaraan passende nazorg is verleend na een geslaagd schuldregelingtraject.

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
Duurzame stedelijke ontwikkeling	Duurzame stedelijke ont-wikkeling	Meer en beter aanbod van woningen waarmee kan worden voldaan aan de kwantitatieve en kwalitatieve vraag naar verschillende typen woningen in Haarlem. Groei van het aantal sociale huurwoningen met als doel om de wachttijden te beperken.	c	**Missie:** De gemeente versterkt grip op de woningmarkt. **c1:** Om conform de woonvisie en het coalitieprogramma meer sociale en middeldure huurwoningen te realiseren, stelt de raad kaders en spelregels vast zodat duidelijk is voor ontwikkelende partijen wanneer de gemeente meewerkt aan de planvorming. **c2:** Voor de ontwikkelingen in de bestaande voorraad maakt de gemeente regels voor het gebruik van woningen voor tijdelijke vakantieverhuur en **c3:** voor het verbouwen van woningen tot meerdere zelfstandige - en onzelfstandige woningen.	c1: Het percentage sociale en middeldure huurwoningen t.o.v. het totaal aantal toegevoegde woningen. c2: het aantal woningen voor tijdelijke vakantieverhuur dat aan nieuwe regelgeving getoetst is. c3: Het percentage verbouwing en splitsingen dat aan de nieuwe regelgeving getoetst is.
Duurzame stedelijke ontwikkeling	Economie, toerisme en cultuur	Een concurrerend hoogwaardig ondernemingsklimaat in Haarlem ten opzichte van andere gemeenten.	a	De gemeente faciliteert nieuwe banen en bedrijven in de zakelijke dienstverlening, toerisme, MKB en startups bij ontwikkeling van de duurzame en circulaire groei van de werkgelegenheid in de stad. De gemeente stimuleert de creatieve- en kennisindustrie in een gebiedsgerichte aanpak, maar ook de ontwikkeling van bijvoorbeeld het C-District (‘smart ontmoet circulair’), de ontwikkeling nabij de KPN-toren (Haarlem Tech) en de Koepel. In de ontwikkelgebieden besteedt de gemeente ruim aandacht aan de realisatie van	Aantal banen in duurzame/circulaire sector. Oordeel ondernemers stimuleren maatschappelijk ondernemen en startersbeleid.

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
				de werkfunctie. Om meer bedrijven naar Haarlem en de Waarderpolder te trekken en de economische groei te versterken werkt de gemeente samen met ondernemers aan de versterking van de zakelijke positionering van Haarlem en worden marketing- en acquisitieactiviteiten ingezet. Ook stimuleert de gemeente de oprichting van een Bedrijven Investeringszone (BIZ), zoals in de Waarderpolder, Generaal Cronjéstraat, binnenstad en Amsterdamstraat. MKB'ers, ZZP'ers, sociaal ondernemers en startups maken een belangrijk deel uit van de economische kracht van Haarlem. De gemeente faciliteert dit ondernemerschap en stimuleert sociaal en duurzaam ondernemen.	
Duurzame stedelijke ontwikkeling	Economie, toerisme en cultuur	Een concurrerend hoogwaardig ondernemingsklimaat in Haarlem ten opzichte van andere gemeenten.	b	De gemeente participeert in regionaal en MRA verband in het verbinden van onderwijs en arbeidsmarkt en onderhoudt nauwe contacten met het lokale onderwijs en bedrijfsleven. Haarlem stimuleert de deelname aan de arbeidsmarkt door drempels weg te nemen, onder andere in de vorm van een Lokaal Sociaal Akkoord, het Werkbedrijf en het opzetten van programma's die vroegtijdige schooluitval verminderen. Haarlem voert met de regio de Arbeidsmarktagenda uit. De gemeente zoekt actief (bijvoorbeeld via bedrijfsbezoeken en het ondernemerspanel) de ondernemers op en vertaalt de input naar	Percentage leerlingen dat vroegtijdig uitvalt op school. Oordeel ondernemers arbeidsmarktbeleid en ZZP beleid.

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
				beleidsdoelstellingen en actieplannen. Daarbij is speciale aandacht voor sociale ondernemers en ZZP'ers. Deze activiteiten vormen de inhoud van het Actieprogramma Sociaal Ondernemen.	
Duurzame stedelijke ontwikkeling	Economie, toerisme en cultuur	Hoogwaardig toeristisch bezoek om Haarlem een aantrekkelijke en leefbare stad te laten zijn en blijven.	b	Haarlem blijft partner in het succesvolle project Amsterdam Bezoeken Holland Zien. Aanvragen voor nieuwe hotelkamers pakt de gemeente proactief op om de marktvraag te faciliteren conform het hotelbeleid. De gemeente stelt een nieuw uitvoeringsplan op om de kansen van het watertoerisme te benutten en zet de samenwerking met Amsterdam Cruise Port voort.	Aantal logies-accommodaties.
Duurzame stedelijke ontwikkeling	Economie, toerisme en cultuur	Een gevarieerder aanbod van cultuur in Haarlem, zodat de deelname aan kunst en cultuur door inwoners en bezoekers van Haarlem wordt vergroot.	c	De gemeente stimuleert de cultuurparticipatie van specifieke doelgroepen, zoals ouderen en jongeren door middel van inzet van stimuleringsprogramma's in samenwerking met de culturele sector.	Bezoekersaantallen uit subsidieverantwoordin g gesubsidieerde organisaties en evenementen.
Beheer en onderhoud	Openbare ruimte en mobiliteit	Door voetgangers en fietsers bij de verdeling van ruimte en de kwaliteit van het openbaar vervoer prioriteit te geven, wordt fietsen en lopen in de stad vanzelfsprekender. Dit draagt bij aan een schone, duurzame en leefbare stad en zorgt daarnaast voor een betere bereikbaarheid. Door het uitbreiden van het aantal elektrische laadpalen	b	De gemeente verbetert de kwaliteit van het ov, onder andere via de toegankelijkheid van bushaltes. Daarbij realiseert de gemeente doorstromingsmaatregelen van het Hoogwaardig Openbaar Vervoer-Noord en wordt er gewerkt aan de herinrichting van het Houtplein.	Het aantal laadpalen in Haarlem.

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
		wordt het autogebruik verduurzaamd.			
Beheer en onderhoud	Openbare ruimte en mobiliteit	Betere verkeersveiligheid van de gemeentelijke wegen.	a	De gemeente actualiseert het verkeersveiligheidsbeleid, zodat beter kan worden ingespeeld op de huidige ontwikkelingen om ongevallen te voorkomen. Een belangrijk aandachtspunt binnen verkeersveiligheid is het uitvoeren van een integraal plan voor de verkeersveiligheid rondom scholen.	Aantal ingerichte schoolzones.
Beheer en onderhoud	Openbare ruimte en mobiliteit	Betere verkeersveiligheid van de gemeentelijke wegen.	b	De gemeente verbetert de verkeersveiligheid bij lopende projecten (onder andere Prins Bernhardlaan, kruispunten Rijksstraatweg, Nagtzaamstraat, Jan Gijzenkade-West).	Aantal ongelukken.
Beheer en onderhoud	Openbare ruimte en mobiliteit	Een groene, schone, veilige en toekomstbestendige openbare ruimte die voldoet aan het beeldkwaliteitsniveau zoals vastgesteld door de raad bij de Kadernota 2017. Bij herinrichting van de openbare ruimte houdt de gemeente rekening met het opvangen van de effecten van de klimaatverandering.	b	De gemeente voert regie op het regulier (dagelijks) onderhoud op basis van de kwaliteitsambities ‘schoon, heel en veilig’. De onderhoudspartners voeren het onderhoud uit zoals overeengekomen in de domein-dienstverlenings-overeenkomsten (DDO). Hiermee wordt het door de raad vastgestelde kwaliteitsniveau behaald.	Aantal meldingen over groen en het aantal meldingen over afval.
Beheer en onderhoud	Openbare ruimte en mobiliteit	Duurzame inzameling van huishoudelijk afval waarbij het restafval per inwoner	b	De gemeente brengt het voorzieningenniveau voor het gescheiden aanbieden van grondstoffen (gft, PBD, papier) in zeven wijken	Het percentage laagbouwwoningen in

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
		daalt naar 130 kilo in 2022. Voorwaarde is wel dat efficiënte nascheiding van restafval bij AEB plaatsvindt en DIFTAR wordt ingevoerd.		op orde voor zowel hoog- als laagbouw. In zes wijken worden alleen duocontainers bij laagbouwwoningen uitgezet zodat eind 2019 alle laagbouwwoningen in Haarlem zijn voorzien van een duocontainer.	Haarlem dat is voorzien van duocontainers.
Beheer en onderhoud	Overige beheer-taken	Voldoende fietsparkeervoorzieningen bij OV-knooppunten en in de binnenstad om het fietsgebruik te stimuleren en faciliteren. Betere benutting van de fietsparkeervoorzieningen.	a	De gemeente realiseert extra fietsparkeerplekken in de binnenstad. De gemeente start met de bouw van een overdekte fietsparkeervoorziening Raaks met circa 1.000 plekken.	Het aantal fietsplekken in de binnenstad.
Beheer en onderhoud	Overige beheer-taken	Voldoende fietsparkeervoorzieningen bij OV-knooppunten en in de binnenstad om het fietsgebruik te stimuleren en faciliteren. Betere benutting van de fietsparkeervoorzieningen.	b	De gemeente realiseert extra fietsparkeerplaatsen bij haltes van het Hoogwaardig Openbaar Vervoer (circa 130 plekken in Haarlem-Noord).	Het aantal fietsparkeerplaatsen bij haltes van het hoogwaardig openbaar vervoer.
Beheer en onderhoud	Overige beheer-taken	Goede parkeervoorzieningen voor auto's in en rond de binnenstad en minder parkeeroverlast in woonwijken.	a	De gemeente analyseert de parkeersituatie op straat en in de garages op basis van verschillende parkeergegevens om vast te stellen of het parkeerbeleid aangepast moet worden.	Bezettingscijfers garages Haarlem.
Beheer en onderhoud	Overige beheer-taken	Goede parkeervoorzieningen voor auto's in en rond de binnenstad en minder parkeeroverlast in woonwijken.	b	De gemeente geeft verder uitvoering aan de vastgestelde maatregelen uit 'Moderniseren Parkeren', zoals uitwerken van ‘bewoners naar de garage‘, vergaand automatiseren en digitaliseren parkeerketen, ontwikkelen van	Bezettingscijfers garages Haarlem.

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
				P+R concepten en onderzoek doen naar verbetering bewegwijzering naar parkeergarages.	
Beheer en onderhoud	Overige beheer-taken	Goede parkeervoorzieningen voor auto's in en rond de binnenstad en minder parkeeroverlast in woonwijken.	c	De gemeente faciliteert en stimuleert het gebruik van deelauto's door openbare parkeerruimte hiervoor beschikbaar te stellen.	Aantal deelauto's in Haarlem.
Burger, bestuur en veiligheid	Dienstver-lening	Meer gebruik van gemeentelijke gegevens voor samenwerking in de stad. Goede informatievoorziening verbetert samenwerking met inwoners, ondernemers en partners in de stad (participatie).	a	De gemeente ontwikkelt en verbetert online participatiemogelijkheden voor inwoners en ondernemers. Deze kunnen bijvoorbeeld worden ingezet bij aangekondigde veranderingen in de stad of om bij te dragen aan de kwaliteit van de directe woon- en leefomgeving.	Aantal peilingen onder het digipanel Haarlem.
Burger, bestuur en veiligheid	Gemeente-lijk bestuur	Communicatie moet begrijpelijk zijn voor iedereen (B1 niveau) waardoor het ook effect heeft eninformatie moet beschikbaar zijn via meerdere kanalen; mondeling, schriftelijk, digitaal. Het collegegaat meerdere keren per jaar op locatie vergaderen en dit combineren met een werkbezoek en een gemeenschappelijk spreekuur om betrokkenheid van college bij de stad en vice versa vorm te geven.	a	De gemeente communiceert doelgroepgericht over producten en diensten. Bij de communicatie over uitvoeringprojecten in de stad heeft de gemeente de regierol. De uitvoering gebeurt door vaste contractpartners op basis van eenduidige formats. De verantwoordelijkheid voor participatie en inspraak ligt bij de gemeente. Betrokkenen worden tijdig geïnformeerd en kunnen meepraten en meedenken op een van tevoren vastgesteldniveau van participatie.	Aantal uitvoeringsprojecten waarbij betrokkenen via participatie zijn betrokken. Aantal bereikte personen dat via participatie is betrokken bij uitvoeringsprojecten.

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
Burger, bestuur en veiligheid	Gemeente-lijk bestuur	Communicatie moet begrijpelijk zijn voor iedereen (B1 niveau) waardoor het ook effect heeft en informatie moet beschikbaar zijn via meerdere kanalen; mondeling, schriftelijk, digitaal. Het college gaat meerdere keren per jaar op locatie vergaderen en dit combineren met een werkbezoek en een gemeenschappelijk spreekuur om betrokkenheid van college bij de stad en vice versa vorm te geven.	b	De gemeente ontwikkelt digitale communicatie en participatie naar een hoger niveau. De pagina https://www.haarlem.nl/praat-en-denk-mee is de toegang naar het digitaal platform voor participatie en wordt de komende jaren steeds verder ontwikkeld om met inwoners in gesprek te gaan.	Aantal (unieke) bezoekers www.haarlem.nl/praat-en-denk-mee.
Burger, bestuur en veiligheid	Gemeente-lijk bestuur	Communicatie moet begrijpelijk zijn voor iedereen (B1 niveau) waardoor het ook effect heeft en informatie moet beschikbaar zijn via meerdere kanalen; mondeling, schriftelijk, digitaal. Het college gaat meerdere keren per jaar op locatie vergaderen en dit combineren met een werkbezoek en een gemeenschappelijk spreekuur om betrokkenheid van college bij de stad en vice versa vorm te geven.	c	De gemeente geeft actief informatie over wat de gemeente doet en bereikt. De website blijft het primaire communicatiemiddel voor alle gemeentelijke informatie. Daarnaast informeert de gemeente inwoners en ondernemers via onder andere bewonersbrieven, bewonersavonden, nieuwsbrieven en sociale media. De website is volgens het toptakenprincipe ingericht. Dat betekent dat wat het meest door de bezoeker bekeken en gevraagd wordt bovenaan staat. De gemeente monitort en verbetert de website continu. Dagelijks verschijnen er nieuwsberichten op de website. Haarlemmers kunnen zich abonneren op een persoonlijke nieuwsbrief waarbij zij zelf hun informatievoorkeur kunnen aangeven. De	Aantal (unieke) bezoekers website www.haarlem.nl Aantal contacten via de webcare.

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
				gemeente monitort alle relevante sociale media en platforms (Newsroom 023) en zorgt voor snelle en adequate beantwoording.	
Burger, bestuur en veiligheid	Gemeente-lijk bestuur	Verbeteren (overheids-) participatie door een betere dialoog tussen inwoners en gemeente om samen verantwoordelijkheid te nemen voor de ontwikkeling van de stad en het samenleven in de stad. Om dat te bereiken wordt meer gebruik gemaakt van de energie uit de stad, om met inwoners, ondernemers, partners en gemeente maatschappelijke doelstellingen te realiseren. Dat vraagt een andere manier van samenwerken.	a	De gemeente gaat met pilots onderzoeken hoe de zeggenschap meer aan buurt, wijk of stad kan worden overgedragen. De twee lopende experimenten worden in 2019 afgerond, geëvalueerd en bij succes vervolgd. Ervaringen uit andere gemeenten worden hierbij betrokken.	Aantal uitgevoerde pilots (waarbij onderzocht is hoe de zeggenschap mee aan buurt, wijk of stad kan worden overgedragen).
Burger, bestuur en veiligheid	Gemeente-lijk bestuur	Verbeteren (overheids-) participatie door een betere dialoog tussen inwoners en gemeente om samen verantwoordelijkheid te nemen voor de ontwikkeling van de stad en het samenleven in de stad. Om dat te bereiken wordt meer gebruik gemaakt van de energie uit de stad, om met inwoners, ondernemers, partners en gemeente maatschappelijke doelstellingen te	b	Doel: De gemeente verbetert participatie, ook voor minder mondige Haarlemmers. b1: Zo worden in 2019 minimaal twee bijeenkomsten georganiseerd waarbij een panel door middel van loting een burgeradvies opstelt. Voornemen: De gemeente stelt bij beleidsvoornemens of veranderingen in de leefomgeving een participatieparagraaf op, om vooraf duidelijkheid te creëren over het	b1: Het aantal burger advies panels dat georganiseerd is door de gemeente. b2: Het oordeel van de panel participanten over de toegankelijkheid van het participeren in de burger panel.

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
		realiseren. Dat vraagt een andere manier van samenwerken.		Programmabegroting 2019-2023 205 participatieproces. b2: Bij het inzetten van participatie wordt beter aangesloten bij de leefstijl van de doelgroep. Daarnaast ontwikkelt de gemeente middelen die inwoners informatie geven over wanneer en op welke manier zij kunnen meedenken. De gemeente geeft daarbij extra aandacht aan jongerenparticipatie.	
Burger, bestuur en veiligheid	Gemeente-lijk bestuur	Verbeteren (overheids-) participatie door een betere dialoog tussen inwoners en gemeente om samen verantwoordelijkheid te nemen voor de ontwikkeling van de stad en het samenleven in de stad. Om dat te bereiken wordt meer gebruik gemaakt van de energie uit de stad, om met inwoners, ondernemers, partners en gemeente maatschappelijke doelstellingen te realiseren. Dat vraagt een andere manier van samenwerken.	c	De gemeente organiseert gesprekken met de stad waarin inwoners ideeën meegeven aan het bestuur. Voor de Kadernota 2019 organiseert de gemeente een stadsgesprek. In 2019organiseert de gemeente een eerste meet en share voor actieve Haarlemmers, raadsleden en college. Het college gaat komend jaar zes keer op wijkbezoek en stelt in de verschillendegebieden spreekuren in om directer en laagdrempelig in contact te staan met Haarlemmers en wat hen bezig houdt.	Aantal deelnemers aan gesprekken door gemeente georganiseerd / het aantal wijkbezoeken van het college.
Burger, bestuur en veiligheid	Gemeente-lijk bestuur	Verbeteren (overheids-) participatie door een betere dialoog tussen inwoners en gemeente om samen verantwoordelijkheid te nemen voor de ontwikkeling van de stad en het samenleven in de stad. Om dat te bereiken wordt meer gebruik	d	De gemeente intensiveert en verbetert het samenspel tussen de ambtelijke organisatie, het bestuur en initiatiefnemers uit de stad. Bestuur op maat geeft in 2019 sneller richting aan initiatiefnemers door één contactpersoon aan te stellen en initiatiefnemers te faciliteren in het verwezenlijken van hun plan. Faciliteren	Aantal initiatiefnemers dat door gemeente gefaciliteerd is.

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
		gemaakt van de energie uit de stad, om met inwoners, ondernemers, partners en gemeente maatschappelijke doelstellingen te realiseren. Dat vraagt een andere manier van samenwerken.		bestaat soms uit persoonlijke begeleiding, maar ook uit het voortzetten van de initiatievencafés, www.haarlemlink.nl en cursussen. Initiatiefnemers krijgen meer verantwoordelijkheden, bijvoorbeeld voor de participatie met de buurt. Het komende jaar geeft de gemeente dit verder vorm vanuit de Omgevingswet.	
Burger, bestuur en veiligheid	Openbare orde en veiligheid	Terugdringen van de sociale overlast door jeugd, dak- en thuislozen en verwarde personen. Terugdringen van de fysieke overlast die verloedering in de hand werkt, zoals hondenpoep, afval en parkeren. Terugdringen van de horeca gerelateerde overlast in het centrum.	a	De gemeente pakt jeugdoverlast en -criminaliteit aan, samen met politie, Openbaar Ministerie, het samenwerkingsverband Jeugd, het Veiligheidshuis Kennemerland en andere partners.	Het aantal uitgedeelde gele kaarten t.b.v. terugdringen jeugdoverlast.
Burger, bestuur en veiligheid	Openbare orde en veiligheid	Terugdringen van de sociale overlast door jeugd, dak- en thuislozen en verwarde personen. Terugdringen van de fysieke overlast die verloedering in de hand werkt, zoals hondenpoep, afval en parkeren. Terugdringen van de horeca gerelateerde overlast in het centrum.	b	De gemeente voert een integrale aanpak uit van zorg en handhaving gericht op dak- en thuislozen en verwarde personen.	Aantal dak- en thuislozen dat een boete heeft ontvangen voor veroorzaken overlast in de openbare ruimte.

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
Burger, bestuur en veiligheid	Openbare orde en veiligheid	Terugdringen van de sociale overlast door jeugd, dak- en thuislozen en verwarde personen. Terugdringen van de fysieke overlast die verloedering in de hand werkt, zoals hondenpoep, afval en parkeren. Terugdringen van de horeca gerelateerde overlast in het centrum.	c	De gemeente voert het Actieprogramma Veilig Uitgaan (2014/450101) uit.	Het aantal opgelegde boetes voor alcohol onder de 18.
Burger, bestuur en veiligheid	Openbare orde en veiligheid	Terugdringen van criminaliteit. In het bijzonder het terugdringen van die delicten die grote impact hebben op het leven en welzijn van slachtoffers zoals woninginbraken, straatroven, overvallen en andere geweldsdelicten (de zogenaamde High Impact Crimes, oftewel HIC-delicten).	a	De gemeente regisseert de wijk-, gezins- en persoonsgerichte aanpak van overlast gevende en criminele jongeren en regisseert de persoonsgerichte aanpak van (potentiële) plegers van high impact crimes vanuit het Veiligheidshuis Kennemerland. De gemeente verleent ook de nazorg aan ex-gedetineerden vanuit het Veiligheidshuis Kennemerland.	Het aantal ex-gedetineerden met hands-on trajectbegeleiding.
Burger, bestuur en veiligheid	Openbare orde en veiligheid	Terugdringen van criminaliteit. In het bijzonder het terugdringen van die delicten die grote impact hebben op het leven en welzijn van slachtoffers zoals woninginbraken, straatroven, overvallen en andere geweldsdelicten (de zogenaamde High Impact Crimes, oftewel HIC-delicten).	b	De gemeente coördineert de preventieve aanpak van woninginbraken door meer bewustwording bij de Haarlemmers te creëren om zelf meer preventieve maatregelen te treffen. dit gebeurt door voorlichting in de wijken en publiekscampagnes in de stad en online. Daarnaast zijn er buurt WhatsApp groepen waar inwoners zich bij kunnen aansluiten. Deze aanpak sluit aan bij de opsporing en vervolging van daders van	Aantal keer inzet Buurtpreventieauto t.b.v. voorlichting en bewustwording.

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
				woninginbraken door politie en Openbaar Ministerie.	
Burger, bestuur en veiligheid	Openbare orde en veiligheid	Terugdringen van criminaliteit. In het bijzonder het terugdringen van die delicten die grote impact hebben op het leven en welzijn van slachtoffers zoals woninginbraken, straatroven, overvallen en andere geweldsdelicten (de zogenaamde High Impact Crimes, oftewel HIC-delicten).	c	De gemeente ondersteunt ondernemers om meer weerbaar te zijn tegen overvallen, geweld en andere criminaliteit in Haarlemse winkelgebieden via de methode Samen Veilig Ondernemen.	% van aantal overvallen waarbij het Zorgplan overvallen is ingezet.
Burger, bestuur en veiligheid	Openbare orde en veiligheid	Tegengaan van ondermijning van de samenleving door het bestrijden van misbruik van basisregistraties (woon- en adresfraude) en door het beperken van individuen en partijen die bezighouden met georganiseerde criminele activiteiten.	b	De gemeente voert samen met de politie het beleid tegen hennepkwekerijen uit, door bestuurlijke maatregelen te treffen op grond van de Opiumwet.	Het aantal bestuurlijke sluitingen op basis van de Opiumwet (hennep).
Burger, bestuur en veiligheid	Openbare orde en veiligheid	Tegengaan van ondermijning van de samenleving door het bestrijden van misbruik van basisregistraties (woon- en adresfraude) en door het beperken van individuen en partijen die bezighouden met georganiseerde criminele activiteiten.	c	De gemeente zorgt voor een gecombineerde en geïntegreerde inzet van bestuurlijke, strafrechtelijke, fiscale én privaatrechtelijke instrumenten op personen en samenwerkingsverbanden die zich bezighouden met ondermijning. Een voorbeeld hiervan is de uitvoering van het integrale	Hitrate (%) adrescontroles Landelijke Aanpak Adreskwaliteit (LAA).

Programma	Beleidsveld	Wat willen we bereiken?	Lette-ring	Wat gaan we ervoor doen in 2019?	P-indicator
				project Lelie (dat zich richt op een integer ondernemersklimaat in Haarlem Noord).	
Algemene dekkings-middelen en overhead	Lokale belastingen & heffingen	Een duurzaam financieel gezonde stad.	a	De gemeente biedt een materieel sluitende begroting voor 2019 tot en met 2021 aan.	De gemeente biedt een materieel sluitende begroting aan (ja/nee).

Bijlage 5: Toelichting op nieuwe en hogere investeringen

Tabel 5, 5a, 5b

Wandelpromenade Sandenburg/Prattenburg/Engelenburg
De werkzaamheden aan de Wandelpromenade Molenwijk worden in twee fasen uitgevoerd: een onderzoeksfase en een realisatiefase. In de onderzoeksfase is een aantal zaken ten aanzien van de technische staat van het kunstwerk aan het licht gekomen, waarover het college op 22 januari een raadsinformatiebrief heeft verstuurd.

Door deze constateringen is het totaal benodigd krediet € 5.590.000. Voor 2019: € 2.795.000 en 2010: € 2.795.000. Het huidige nog beschikbare krediet is nog € 3.350.000.

Havenkantoor met centrale afstandsbediening bruggen
Vervanging Havenkantoor (IP HDV.01): De € 1,1 miljoen investering moet verhoogd worden naar € 1,5 miljoen. De onderhoud staat van het gebouw en de uitkomsten van de integrale risicoanalyse maken de investering nagenoeg onontkoombaar. Tot het moment dat centrale afstandsbediening is gerealiseerd zal 4 FTE extra nodig zijn om de bruggen veilig te kunnen bedienen. Voorgesteld wordt de extra € 400.000 in 2022 te programmeren zodat tijdig gestart kan worden met de voorbereiding.

Constructief herstel Dolhuys (verhoging van IP SZ.127)
Voor het constructief herstel van de eeuwenoude (balken)constructies van diverse ruimte in het Dolhuys is extra budget benodigd. De constructies blijken bij uitvoering van de restauratie in vele malen slechtere staat dan bij eerdere inspecties. De aantasting door de bonte knaagkever in combinatie met zwammen heeft grote schade aangericht in de houten balken die de draagconstructie van het gebouw vormen.

Ook is constructief herstel in meer zalen/ruimtes benodigd dan alleen de eerder geraamde Zorgzaal en Lopershuis. In het IP van 2019 is € 1,5 miljoen opgenomen voor de renovatie van het gebouw. In dit bedrag zijn, naast het constructief herstel, ook de werkzaamheden aan gevel en daken opgenomen.

In het totaalbedrag van € 1,5 miljoen is voor het constructief herstel van Lopershuis en Zorgzaal € 0,6 miljoen opgenomen. Om zowel deze ruimtes als de aanvullende ruimtes kapel, parkzaal en zolderverdieping compleet te restaureren is € 0,9 miljoen extra benodigd.

Levensduurverlengend onderhoud gemeentelijk vastgoed
Tot en met 2020 staat in het IP jaarlijks een bedrag van 500.000 euro gereserveerd voor levensduurverlengend onderhoud aan het gemeentelijk vastgoedbezit. Waar onderhoud vanuit de exploitatie wordt betaald, moeten vervangingsinvesteringen volgens de financiële regels geactiveerd worden. Daarvoor is een reservering in het IP nodig. Voorgesteld wordt daarom om ditzelfde bedrag in de jaren na 2020 te reserveren.

Tabel 6

Programma 1
Sport
Voor sport zijn voor de jaarschijven 2023 en 2024 investeringen opgenomen voor de vervanging van diverse kleedaccommodaties. Het betreft een totale investering van afgerond € 1,1 miljoen.

Programma 4

Patronaat
Tot nu toe wordt gewerkt met bedragen voor vervangingsinvesteringen die ten tijde van de nieuwbouw meerjarig in een bestand zijn gezet. Er wordt gewerkt aan een actueel meerjarig beeld van de behoefte aan vervangingsinvesteringen en onderhoudskosten. In afwachting van het in werking treden van het nieuwe systeem zijn bij het Patronaat in de kolom 2024 wel de € 150.000 opgenomen om aansluiting te behouden op de tot nu toe gehanteerde reserveringen.

Programma 5

Havendienstboot
De Havendienstboot is aan vervanging toe, deze is gepland in 2024. Geraamde kosten bedragen € 750.000. De investering is uit te stellen, maar op termijn onontkoombaar. Overgang naar een elektrisch aangedreven schip is op termijn ook noodzakelijk.

NME / Duurzaamheid
Het NME-kantoor staat op de top-10 lijst van te verduurzamen gemeentelijk vastgoed. Als voorbeeldlocatie is snelle realisatie wenselijk, omdat dit past bij de doelstellingen van NME.

FARO Architecten en Brinkgroep hebben los van elkaar de duurzame verbouwingskosten geschat op circa € 1,0 miljoen voor de energie neutrale verbouwing. Het gebouw kan minimaal 25 jaar mee. De verminderde energiekosten zijn over deze periode globaal € 250.000. Vermeden onderhoudskosten bedragen zijn circa € 125.000 conform meerjaren onderhoudsprogramma voor het gebouw én er is globaal € 50.000 rijkssubsidie beschikbaar. Bij voorkeur wordt in 2020 gestart met de uitvoering van het project. Investeringen zijn op termijn (2023, label C en 2030 label A) noodzakelijk om te voldoen aan de energielabel-eisen. Van deze uitgaven wordt nog bekeken of zij kunnen worden gedekt vanuit de reserve Vastgoed.

Spoorwegovergang Westergracht
Deze overweg is door Prorail geprioriteerd als mogelijk onveilig. Uit het onderzoek is gebleken dat door relatief kleine aanpassingen grote veiligheidswinst kan worden behaald. Hierbij gaat het niet alleen om de overgang, maar ook het gebied rondom de spoorovergang.

BV. Afsluiten van de Westerstraat voor autoverkeer en het omleggen van fietspaden, dit is deels op gemeentegrond. Het betreft cofinanciering, 50-50%. De totale kosten zijn geraamd op € 1,1 miljoen, waarvan afgerond € 0,6 miljoen door de gemeente moet worden gedragen.

Integrale vernieuwing openbare ruimte Meerwijk (Ivorim)
De uitvoeringskosten voor IVORIM zijn in het plan van aanpak Meerwijk van 15-03-2017 versie 2.0 definitief geraamd. De uitvoeringskosten, exclusief een eventueel warmtenet, zijn geraamd op € 13.100.000. Dit is berekend op basis van kengetallen uit 2012. De huidige markt is na de crisis behoorlijk veranderd. Prijzen, kosten en termijnen zijn weer op het niveau van voor de crisis. Anno 2019 zijn de kengetallen van 2012 uiteraard niet meer actueel waardoor de uitvoeringskosten hoger uit vallen. Ook wordt opnieuw gekeken naar de uitvoeringstermijn in relatie tot de aanleg van een warmtenet en de kosten van de aanleg van een warmtenet.

Herinrichting Cronjéstraat
In het voorjaar van 2018 is door de gemeente toegezegd dat er in opvolging van de branding van de winkelstraat (wat voor een uitstraling wil dit derde winkelgebied van Haarlem hebben) een schets van een inrichtingsplan door de gemeente wordt gemaakt. Deze schetsen zijn globaal geraamd op basis van normgetallen.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Investeringsbedrag					150	950

Nieuwe Groenmarkt / Autoluwe binnenstad
In het investeringsplan is één budget opgenomen voor de uitbreiding van de autoluwe binnenstad en de herinrichting van de Nieuwe Groenmarkt. In het voorjaar van 2018 heeft de gemeenteraad gevraagd om een nader onderzoek naar een fietsenstalling onder de Nieuwe Groenmarkt. Eind 2018 is bestuurlijk besloten tot daadwerkelijke uitbreiding van de autoluwe binnenstad per 1 juli 2019.

Na inspraak is de uitbreiding van de autoluwe binnenstad verruimd ten opzichte van de ingediende plannen. In de uitwerking van het DO blijken een aantal zaken niet of onvoldoende voorzien in de eerdere ramingen. Genoemde onderdelen zijn wel noodzakelijk voor een succesvolle uitbreiding van het autoluwe gebied. Bij vaststelling van het DO in november 2018 bleek reeds dat het budget voor uitvoering onvoldoende was.

De benodigde ophoging past binnen de huidige reservering in het IP voor autoluwe binnenstad / Nieuwe Groenmarkt. Door een hoger deel van dit budget te besteden aan de autoluwe binnenstad is wel al duidelijk dat er onvoldoende budget zal resteren voor de herinrichting van de Nieuwe Groenmarkt. Hiervoor wordt op dit moment nog geen ophoging van het IP voorgesteld, eerst wordt bezien wat de mogelijkheden zijn voor versobering van de plannen en wat de verwachte kosten zijn.

SOR budgetten
Bij de Kadernota 2018 heeft de raad bepaald dat in de vorm van stelposten twee SOR budgetten in het IP werden opgenomen. Dat zijn € 2 miljoen per jaar voor water, groen, klimaatadaptatie en ecologie (€ 8 miljoen voor 2019-2022) en € 1, € 2, € 3 en € 4 miljoen in de jaren 2019-2022 (totaal € 10 miljoen) voor duurzame mobiliteit.

De horizon van het IP op dat moment was 2022. Voor de jaren daarna zijn nog geen SOR reserveringen opgenomen, hoewel de raad deze als structureel heeft bedoeld. De lijn van SOR investeringen vanuit de Kadernota 2018 wordt daarom doorgetrokken naar 2023 en 2024 als nieuwe investeringen, dus € 2 miljoen per jaar voor groen en € 5 miljoen (2023) en € 6 miljoen (2024) voor mobiliteit.

Programma 7

ICT
Voor ICT zijn voor de nieuwe jaarschijf 2024 voortzetting van diverse investeringen opgenomen. Deze investeringen worden strikt noodzakelijk geacht voor de organisatie voor onze ICT infrastructuur, het oplossen van onze ‘legacy-problematiek’ en om te voorkomen dat we ernstig achter gaan lopen op de maatschappij.

Tabel 7

Programma 5

Fietsonderdoorgang Drijfriementerrein/ Prinsenbrug
In de SOR is geld beschikbaar gesteld voor onderzoek naar deze fietsonderdoorgang ten behoeve van een veilige noord zuid verbinding voor langzaam verkeer en een soepelere doorstroom van de oost-west verbinding voor auto’s op de Oudeweg. De verwachting is dat voor de uitvoering in jaarschijf 2020 een bedrag van € 1,2 miljoen nodig is.

Sleutelproject Raaks
De scope voor deze complexe reconstructie wordt in 2019 bepaald. Het exploitatiebudget en de SOR budgetten zijn in alle denkbare scenario's onvoldoende om de ambities van dit sleutelproject volledig te dragen. Daarom is voorgesteld een reservering van € 1,0 miljoen op te nemen in het IP 2024 om het budget aan te vullen tot het beoogde kwaliteitsniveau.

Europaweg Stadsstraat
Het omvormen van de Europaweg naar een stadsstraat is een sleutelproject uit de SOR en vormt de kern van de opgave in de ontwikkelzone Europaweg. Doel is de Europaweg om te vormen tot een groene stadsstraat, een prettige verbinding tussen Schalkwijk en het centrum. In de nieuwe inrichting ligt de prioriteit bij de fiets en de voetganger, vervolgens het openbaar vervoer en tenslotte de auto.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Investeringsbedrag		50	50	50	4.200	4.200

Aanvullende middelen SOR Sleutelproject Dwars door Schalkwijk
Voor het SOR sleutelproject Dwars door Schalkwijk is een visie voorbereid die in het eerste kwartaal van 2019 in besluitvorming wordt gebracht. Voor de uitvoering van de visie is bovenop reeds bestaande dekkingen nog circa € 3 miljoen benodigd in de komende 15 jaar. € 250.000 in 2022, € 750.000 in 2023, € 2 miljoen in 2024).

Nelson Mandelapark
Het Nelson Mandelapark moet beter functioneren. Dit biedt de kans om opnieuw naar de inrichting van het park te kijken en samen met de gebruikers / omwonenden van het park na te denken over een ideale inrichting. Daarnaast spelen er de komende jaren veel projecten in de omgeving van het park. De werkzaamheden aan het park kunnen in samenhang en in aansluiting op deze projecten in 2021 worden uitgevoerd.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Investeringsbedrag		100	850			

Ontwikkeling

Spaarne Gasthuis
Het Spaarne Gasthuis in Schalkwijk vernieuwt waarbij de openbare ruimte geheel wordt heringericht en woningen aan het plangebied worden toegevoegd. De gemeente verkoopt grond ten behoeve van planoptimalisatie. De kosten voor onder meer de inrichting van de openbare ruimte worden zoveel mogelijk gedekt via overeenkomst(en) met het Spaarne Gasthuis.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Lasten						
Inrichting openbare ruimte				450	2.000	
Baten/Dekking						
Overeenkomst Spaarne Gasthuis (Kadernota 2019)				-450	-2.000	

Bijlage 6: Richtlijnen Programmabegroting 2020-2024

De Programmabegroting 2019-2023 stond in het teken van nieuwe ambities die voortvloeien uit het coalitieprogramma 'Duurzaam Doen'. De Programmabegroting 2020-2024 zal zich richten op de verdere invulling en uitvoering van die ambities en de daarbij behorende doelen en prestaties.

De integrale afweging van prioriteiten vindt via vaststelling van de Kadernota 2019 plaats. De Programmabegroting bevat de uitwerking van die prioriteiten. Om een uniforme uitwerking te kunnen realiseren dienen er richtlijnen vastgesteld te worden waaraan de uitwerking dient te voldoen.

Het college hanteert de volgende uitgangspunten om te komen tot een sluitende programmabegroting voor 2020.

1.1 Kaders
De kaders van de meerjarenraming 2020-2024 worden gevormd door:

- Het coalitieprogramma 'Duurzaam Doen';
- Het door de raad vastgestelde beleid bij de Programmabegroting 2019-2023 (inclusief aanvullende voorstellen), Kadernota 2019 en de vastgestelde Haarlemse belastingvoorstellen van november 2018;
- De meest recente informatie over de algemene uitkering (meicirculaire);
- Het Investeringsplan (IP) 2019-2024.

1.2 Indexatie
De meerjarenbegroting wordt opgesteld in constante prijzen. Dat wil zeggen dat het loon-en prijspeilniveau van 2020 voor de navolgende jaren constant wordt gehouden. Dit geldt ook voor de baten uit het gemeentefonds en de belastingen.

Een aantal uitgangspunten wordt ontleend aan de prognoses van het Centraal Planbureau (CPB). Het CPB heeft op 5 maart 2019 kerngegevens vrijgegeven voor de periode 2020-2023, vooruitlopend op het uit te brengen concept- Centraal Economisch Plan 2019.

Omschrijving	Uitgangspunten 2019	Uitgangspunten 2020
Loonontwikkelingen[1]	3%	2,3%
Materiële uitgavenstijging[1]	2,3%	1,4%
Subsidies onder de € 45.000	0%	0%
Subsidies boven de € 45.000[2]	2,8%	2%
Bijdrage Zandvoort	-	
Lange rente nieuwe leningen	1,5%	1,5%
Rente-omslag	2,5%	2,5%
Belastingen en overige eigen inkomsten[3]	2,3%	1,4%

[1] Conform raming CPB
[2] Berekening is als volgt: lonen 2,3,0% x 0,7 en materieel 1,4% x 0,3 = 2,%
[3] Gelijk aan inflatie

Specifieke uitgangspunten voor de grondexploitatie worden in het Meerjaren Perspectief Grondexploitaties opgenomen.

Bij het uitvoeren van de kostenindexatie gelden de volgende bijzonderheden:

- Budgetten waarvoor specifieke afspraken gelden, zoals bijv. DVO Spaarnelanden, worden geïndexeerd volgens die specifieke afspraken;
- Budgetten waar lastenverhogingen van de gemeente tegenover staan (verhoging OZB bijvoorbeeld) worden daarvoor gecompenseerd. Het betreft budgetten van o.m. vastgoed en onderwijs;
- Sociaal domein: hiervoor was het uitgangspunt dat rijksbudget is werkbudget, waardoor budgetten niet op voorhand werden geïndexeerd. Nu het sociaal domein voor een groot deel is geïntegreerd in de algemene uitkering, worden die budgetten met ingang van 2020 wel geïndexeerd.

Indexatie subsidies en verbonden partijen
Zowel de subsidies als de bijdragen aan de gemeenschappelijke regelingen worden geïndexeerd voor inflatie. Voor wat betreft de feitelijke toekenning van subsidies wordt het volgende onderscheid toegepast:

- Voor subsidies beneden de € 45.000 wordt conform bestaand beleid, geen kostencompensatie toegekend.
- Subsidies en bijdragen aan gemeenschappelijke regelingen boven de € 45.000 worden conform bestaand beleid gecompenseerd via een gewogen percentage. Bij het bepalen van het uiteindelijke percentage vindt een weging plaats waarbij de loonsverhoging voor 70% meetelt en de materiële lastenstijging voor 3,0%. Voor 2019 wordt uitgegaan van een loonkostenstijging van 2,3%. Voor de materiële kostencompensatie wordt uitgegaan van 1,4%. Het gewogen percentage is berekend op afgerond 2%.

Er vindt geen verrekening plaats op basis van de werkelijke materiële of loonkosten.
De verzelfstandigde organisaties vallen onder het regime van de subsidies.
Individuele organisaties en instellingen die subsidies ontvangen kunnen geen rechten ontlenen aan deze wijze van berekenen.

Indexatie bijdrage Zandvoort
Voor de bepaling van de hoogte van het indexeringspercentage is in artikel 9 lid 4 van het Dienstverleningshandvest met de gemeente Zandvoort het volgende opgenomen: “Op de financiële vergoeding zoals genoemd in het eerste lid en de efficiencykorting zoals genoemd in het tweede en derde lid wordt vanaf 2018 een jaarlijkse indexering toegepast op basis van indexatie van het Centraal Planbureau (CPB)”.

Aangezien het merendeel van de bijdrage bestaat uit een vergoeding voor loonkosten is afgesproken dat het indexpercentage van de jaarlijkse bijdrage aansluit bij het door Haarlem berekende indexpercentage voor lonen.

Indexatie eigen inkomsten en kaders raming lokale lasten
Voor de belastingen en algemene baten (huren, pachten etc.) wordt het inflatiepercentage aangehouden dat gelijk is aan die van de materiële kostencompensatie, door het CPB geraamd op 1,4 %. Daarbij worden de baten geïndexeerd, waarbij de volgende uitzonderingen gelden:

- Huren, pachten en leges worden verhoogd voor zover juridisch toegestaan (contracten, wetgeving, maximum rijkstarieven);
- Afval-en rioolheffing worden niet geïndexeerd. De baten worden i.v.m. 100% kostendekkendheid berekend aan de hand van de ontwikkeling van de lasten (per saldo budgettair-neutraal);

- De geraamde baten uit de toeristenbelasting worden conform afspraak niet geïndexeerd en de tarieven van de precariobelasting op kabels en leidingen mogen wettelijk niet worden geïndexeerd;
- De lasten binnen het sociaal domein worden geïndexeerd, m.u.v. de lasten die corresponderen met de doeluitkeringen (DU) Beschermd wonen, WSW, pleegzorg en re integratie nieuw.

1.3 Overige kengetallen en parameters
Bij het opstellen van de begroting 2020 wordt uitgegaan van de volgende kengetallen per 1 januari 2020:

Kengetallen	Begroting 2019	Werkelijk per 1-1-2019	Begroting 2020
Aantal inwoners	161.700	161.260	162.433
w.v.			
0 – 19	35.776	35.476	35.573
20 – 44	55.185	55.398	55.786
45 – 64	43.191	42.917	43.120
65 en ouder	27.548	27.469	27.954
Direct productieve uren per fte	1.350	1.350	1.350

1.4 Formatie en loonsom
Iedere afdeling wordt gebudgetteerd voor de toegestane formatie. De salarislasten worden opgehoogd met 2,3% loonkostenstijging (zie § 1.2 indexatie) en worden verminderd met eventuele besluiten over de invulling van bezuinigingen.

De salarisberekening gebeurt normatief met peildatum 1 maart 2019. Op basis van vastgesteld beleid vindt berekening plaats van de salarislasten naar een gemiddelde van de 10de periodiek van de functionele schaal. De toegestane formatie 2020-2024 en de financiële uitwerking (per schaal) wordt door de afdeling HRM aan het DT aangeleverd ter vaststelling.

De toegestane formatie wordt gebruikt om de personeelslasten voor 2020 te kunnen berekenen. De personeelsbegroting is inclusief de medewerkers van gemeente Zandvoort, die per 1-1-2018 in dienst zijn getreden bij de gemeente Haarlem.

1.5 Kostenverdeling
De afdelingen geven per afdeling aan hoe de personeelskosten moeten worden verdeeld over de programma's en producten. Een belangrijk onderscheid hierbij is de verdeling tussen overhead- en lijnfuncties.

De uitvraag geeft tevens inzicht in het totale aantal uren voor lijnfuncties. Door de totale overhead te delen op het totale aantal uren voor lijnfuncties wordt de overheadopslag per (lijn)uur bepaald. Deze opslag wordt gebruikt bij de activering van investeringsuren, alsmede bij de berekening van de kostendekkendheid van belastingen en leges.

1.6 Raming algemene uitkering
In de meerjarenraming 2019-2023 is de algemene uitkering vanaf 2019 in constante prijzen geraamd. Omdat 2020 de primaire begrotingsschijf wordt, zal de algemene uitkering herberekend moeten

worden in lopende prijzen voor 2020. Dat wil zeggen dat de algemene uitkering dan opgehoogd wordt aan het gestegen loon-en prijsniveau, prijspeil 1 januari 2020.

Daarnaast wordt de algemene uitkering geactualiseerd aan de hand van de zogenaamde meicirculaire. De meicirculaire wordt te laat ontvangen om nog in de Kadernota 2019 te kunnen verwerken. Over de gevolgen van de meicirculaire wordt de raad afzonderlijk geïnformeerd en de consequenties worden verwerkt in de Programmabegroting 2020.

De algemene uitkering wordt gebaseerd op het aantal woningen en inwoners voor 2020 als opgenomen in deze uitgangspunten. Dit betekent dat de algemene uitkering iets hoger wordt vanwege areaaluitbreiding. Deze hogere baten worden gereserveerd ter dekking van kosten van beheer en onderhoud ten gevolge van areaaluitbreiding.

1.7 Investeringsramingen en kapitaallasten
Het prijspeil van de investeringsramingen, is daar waar afzonderlijk aangegeven, in het IP 2020-2024 geactualiseerd. De investeringen bevatten daarom het actuele prijspeil. Omdat Haarlem een meerjarenraming in constante prijzen kent, worden de investeringen verder niet geïndexeerd.

De kapitaallasten worden centraal geraamd. In de begroting 2020 worden de kapitaallasten geraamd, die voortvloeien uit:

- De tot en met 2018 in de jaarrekening opgenomen investeringsbedragen;
- De geraamde investeringen volgens het nieuwe Investeringsplan 2020-2024;
  De bijkomende budgettaire lasten uit het investeringsplan (zowel positief als negatief) dienen in de analyse afzonderlijk naar voren te komen.

De rentecomponent (het zogenaamde rente-omslagpercentage) voor zowel de rendabele als de onrendabele investeringen bedraagt voorlopig 2,5%, maar zal voor de begroting nader berekend worden conform de bepalingen, zoals opgenomen in de Financiële verordening 2018 en de nota activabeleid.

Hierin is ook vastgelegd dat investeringen van < € 100.000 niet worden geactiveerd. Investeringen in de openbare ruimte worden geactiveerd volgens de componentenmethode. De afschrijvingslasten van investeringen met maatschappelijk nut worden gedekt uit de beklemde reserve dekking kapitaallasten maatschappelijk nut.

1.8 Vennootschapsbelasting voor overheidsondernemingen
Voor de onderdelen parkeergarages en grondexploitaties zal een raming van de belastingdruk moeten worden opgeven. Deze post zal als last op programma 7 worden opgenomen.

Bijlage 7: Begrotingswijziging Kadernota 2019

Progr. Beleids-veld	Omschrijving programma/beleidsved	Begroting	2019 Voorstel wijziging	Begroting gewijzigd
1	**Maatschappelijke participatie**			
	Lasten (exclusief mutaties reserves)			
1.1	Onderwijs en sport	30.669	5.528	36.197
1.2	Sociale basis	30.944	94	31.038
	Baten (exclusief mutaties reserves)			
1.1	Onderwijs en sport	-2.622	-5.523	-8.145
1.2	Sociale basis	-105	-	-105
	Toevoegingen/onttrekkingen reserves	-420	-641	-1.061
1	**Totaal Maatschappelijke participatie**	**58.466**	**-542**	**57.924**
2	**Ondersteuning en zorg**			
	Lasten (exclusief mutaties reserves)			
2.1	Voorzieningen volwassenen	30.707	114	30.822
2.2	Voorzieningen jeugd	28.042	955	28.997
2.3	Opvang, wonen en herstel	60.472	1.669	62.141
	Baten (exclusief mutaties reserves)			
2.1	Voorzieningen volwassenen	-999	-	-999
2.2	Voorzieningen jeugd	-90	-	-90
2.3	Opvang, wonen en herstel	-4.031	-	-4.031
	Toevoegingen/onttrekkingen reserves	-5.227	344	-4.883
2	**Totaal Ondersteuning en zorg**	**108.874**	**3.082**	**111.957**
3	**Werk en inkomen**			
	Lasten (exclusief mutaties reserves)			
3.1	Werk	23.905	-585	23.320
3.2	Inkomen	71.721	-2.257	69.464
3.3	Schulden	3.247	-40	3.207
	Baten (exclusief mutaties reserves)			
3.1	Werk	-1.047	122	-926
3.2	Inkomen	-55.986	-1.798	-57.784
3.3	Schulden	-220	-	-220
	Toevoegingen/onttrekkingen reserves	-536	-893	-1.429
3	**Totaal Werk en inkomen**	**41.084**	**-5.451**	**35.632**
4	**Duurzame stedelijke vernieuwing**			
	Lasten (exclusief mutaties reserves)			
4.1	Duurzame stedelijke ontwikkeling	12.938	-960	11.978
4.2	Economie, toerisme en cultuur	30.341	-62	30.279
4.3	Grondexploitaties	4.451	-	4.451
	Baten (exclusief mutaties reserves)			
4.1	Duurzame stedelijke ontwikkeling	-78	-50	-128
4.2	Economie, toerisme en cultuur	-228	-	-228
4.3	Grondexploitaties	-4.239	-	-4.239
	Toevoegingen/onttrekkingen reserves	-1.143	-981	-2.124
4	**Totaal Duurzame stedelijke vernieuwing**	**42.042**	**-2.053**	**39.989**

Progr. Beleids-veld	Omschrijving programma/beleidsved	Begroting	2019 Voorstel wijziging	Begroting gewijzigd
5	**Beheer en onderhoud**			
	Lasten (exclusief mutaties reserves)			
5.1	Openbare ruimte en mobiliteit	73.559	686	74.245
5.2	Parkeren	13.089	-189	12.900
5.3	Overige beheertaken	18.572	859	19.431
	Baten (exclusief mutaties reserves)			
5.1	Openbare ruimte en mobiliteit	-39.473	-	-39.473
5.2	Parkeren	-21.944	-294	-22.238
5.3	Overige beheertaken	-16.756	-340	-17.096
	Toevoegingen/onttrekkingen reserves	1.391	-182	1.209
5	**Totaal Beheer en onderhoud**	**28.439**	**541**	**28.979**
6	**Burger, bestuur en veiligheid**			
	Lasten (exclusief mutaties reserves)			
6.1	Dienstverlening	7.295	-257	7.038
6.2	Gemeentelijk bestuur	5.881	-	5.881
6.3	Openbare orde en veiligheid	27.226	101	27.328
	Baten (exclusief mutaties reserves)			
6.1	Dienstverlening	-2.182	-	-2.182
6.2	Gemeentelijk bestuur		-	0
6.3	Openbare orde en veiligheid	-7.177	-	-7.177
	Toevoegingen/onttrekkingen reserves	-580	-33	-613
6	**Totaal Burger, bestuur en veiligheid**	**30.462**	**-188**	**30.274**
7	**Algemene dekkingsmiddelen**			
	Lasten (exclusief mutaties reserves)			
7.1	Lokale belastingen en heffingen	5.001	1	5.001
7.2	Algemene dekkingsmiddelen	-342	661	319
7.3	Overhead	60.059	1.063	61.121
	Baten (exclusief mutaties reserves)			
7.1	Lokale belastingen en heffingen	-51.304	-18	-51.322
7.2	Algemene dekkingsmiddelen	-310.888	-320	-311.208
7.3	Overhead	-10.515	-20	-10.535
	Toevoegingen/onttrekkingen reserves	-1.387	1.498	111
7	**Totaal Algemene dekkingsmiddelen**	**-309.378**	**2.865**	**-306.513**
	Totaal saldo exclusief reserves	**7.893**	**-860**	**7.032**
	Toevoegingen/onttrekkingen reserves	-7.903	-890	-8.791
	Totaal saldo inclusief mutaties reserves	**-12**	**-1.746**	**-1.759**

NB: de som van bedragen kan afwijken wegens afrondingsverschillen.

Gemeente
Haarlem

Adres:
Postbus 511
2003 PB Haarlem

T 14 023

Foto omslag:
Marisa Beretta

Oplage:
85 exemplaren

Reageren
info@haarlem.nl

Vragen
T 14 023

Meer informatie
www.haarlem.nl